

calënder
la din
1979

calënder ladin 1979

*dè fora da Ert pur i Ladins
dla Val d'Badia y Marô*

1979

L'ann 1979 é n ann scëmpl cun 365 dis. L'aisciüda mët man ai 21 de merz, l'isté ai 22 de jügn, l'altonn ai 23 de setëmber y l'invèr ai 22 de dezember.

Festes de prezet pur la Dlijia y l' Stato Talian è: Dötes le domënieis dl'ann, Nanü, Santa Maria dal Ciüf, Gnisant, l'Imaculata y Nadé.

L'Assënza o Palsacrusc, les Antlês vëgn zelebrades la domënia dô y s. Guania la domënia plù daimprò ai 6 de iener. Capiun é ai 28. de forà, Pasca ai 15 d'aurì, Pasca de mà ai 3 de jügn y la pröma domënia d'Advänt ai 2 de dezember.

L'Assënza è ai 27 de mà, les Antlês ai 17 de jügn y la festa dl Cör de Gejù ai 24 de jügn.

Dles döes scürezes dl sorëdl ne él nia da udëi, na parziala scüreza dla löna ai 13 de merz è da udëi.

— — —

L'ann 1979 se mostra fréid y mol. Dô n inver fréid y n forà cun tröpa néi n tëmp cun dis bun ćialc y spo edemes fréides fina la fin de mà. Erba y ciüf vëgn terd. L'istè è scialdi fréid y d'agost plöil y da restlè adorè vigne bel dè. L'istè dess ester scialdi burt. L'altonn è mol y fréid y al dlacia adora y spo dessl gni de gran plöies y dô mez otober n gran fréid y novëmber è ćialt. L'invèr mët man cun plöia y spo fréid y tröpa néi y al vëgn cunsìe de arjignè tröpa lëgna.

lener - Jenè

1	Lönesc	NANÜ, festa de s. Maria, uma de Di
2	Mertesc	s. Gregore de Naz., s. Basilio
3	Mercui	s. Genofefa
4	Jöbia	Angela, Rigobert
5	Vëindres	Emilia, dl Cör de Gejù
6	Sabeda	Baldassar, Caspar, próma dl méis
7	DOMËNIA	S. GUANIA, EPIFANIA DL SIGNUR, Valentin
8	Lönesc	Severino, Jolanda
9	Mertesc	Iulian, Eberhard
10	Mercui	Wilhelm de Bourges
11	Jöbia	Teodosius
12	Vëindres	Bernard, Ernst
13	Sabeda	Hilare, Iutta, Gottfried
14	DOMËNIA	2. Domënia dl'ann lit., Engelmar, Felix
15	Lönesc	Romedio, Paul Eremit
16	Mertesc	Marcello
17	Mercui	Antone Ab., Beatrice
18	Jöbia	Prisca, Ulfrid, Regina
19	Vëindres	Mario, Veronica
20	Sabeda	Fabian y Sebastia
21	DOMËNIA	3. Domënia dl'ann lit., Agnes, Meinrad
22	Lönesc	Vinzenz
23	Mertesc	Emerenziana
24	Mercui	Francësch de Sales, Vera
25	Jöbia	Cunverjiun de s. Paul
26	Vëindres	Timoteo y Tito, Paula
27	Sabeda	Angela Merici, Dietrich
28	DOMËNIA	4. Domënia dl'ann lit., Tomësc d'aAquin
29	Lönesc	Ujöp Freinademetz, Valerio
30	Mertesc	Martina, lazinta
31	Mercui	Jan Bosco, Eusebio, Ludovica

Jené-lener

Te chisc pici articli che vëgn metüs pro vigni calënder de vigni mëis él gñü porté feter vign'ann n n'ater tema. Dan da dui agn él gñü baié impü dles usanzes ia pur l'ann te nosta valada y spezialmënter de chères che s'é mantignides.

L'ann passé él gñü scrit n pü de val' söl rapòrt dla jënt cun i tiers de bosch. Nia dadì ài aldi y ciaré tla televijuun na seria de tratàc söl raport dla jënt cun i tiers salvari y cun ligrëza ài podü constaté, che chi scicà à porté feter dötes les medemes idees.

Chësta ota m'ai punsé de scri val' püch sólo spëisa tla Val Badia, o da dì plü avisa, sólo spëisa plü spezifica pur i ladins dla Val Badia, no tan sólo spëisa che an ciafa tles ustaries, che é feter dlunch anfat sura döt l' monn: dlunch l' medemo grafl plü o manco bun. No, no, a dì la virité, mëssun bëgn bëgn dì che an mangia bëgn dër bun aldédaincö tles ustaries chilò incérch, mo ehee, al é pa bëgn inçë vëi, che datrai àl pa bëgn inçë n bel gran sonn.

L' fat é tan gunót chël, che aldédaincö juns bele tan gunót cun la punza plëna pro mësa y spo n'él nia che se scüsa, spo stòrjun mefo la boëcia y l' nës y tofa y çerçia, sciöch' al foss blot tosser sön mësa. Chësc

ne plesc nia y l'ater ne va nia y chësc é massa saré y l'ater massa insûz.

Aldédaincö fossel mefo tan gunót da i crazé la läinga a jënt y de i so mené farina dl Tulper suraia, o ciámó mì fossel da mëte a jiné impü chësta jënt mölia, che nia ne i scüsa!

Spo se stüfun cun la cér y an uress indò la spëisa da paür, mo l' vëindres, ah ehee l' vëindres, ailò mëssel pa ester cér. Al é propi l' malan che à dlunch bun temp!

I sun tan ausà mal aldédaincö col mangé, che al n'é nia plü che se va. Purchël vëgnel mefo organisé edemes de spëisa ladina. An fajess pa damì a mëte chëstes mitans jones a imparé a fa scarté y bales y tutres y cajenci y panicia y jüfa, co a imparé da balé y da fumé y fa les secretèrins. Te vigni ciasa adoruns éres che cujina y no secretèrins! Spo essun düt l'ann spëisa da forza y spëisa che ne stüfa nia. Vëi élé, inçé sc'al n'é de chi che à ingert.

1.-11. frëid i burt
12.-18. meste
19. dlacè dassënn
20.-23. bel y frëid
25. plöia
27.-28. gran plöia
29.-31. frëid

Forà

1	Jöbia	Brighitta
2	Vëindres	Prejentaziun dl Signur
3	Sabeda	prüma dl mëis, s. Blaje
4	DOMËNIA	5. Domënia dl'ann lit., Gihlbert, ☺
5	Lönesc	Ingenuin y Albuin, Agata
6	Mertesc	Dorotea
7	Mercui	Richard
8	Jöbia	Iarone Emilian
9	Vëindres	Apolonia, Erich
10	Sabeda	Scolastica, Wilhelm I' Gran de Maleval
11	DOMËNIA	6. Domënia dl'ann lit., s. Maria da Lourdes ☺
12	Lönesc	Reghinald
13	Mertesc	Herlinde, Beniamin
14	Mercui	Valentin, Zirillo y Metodio
15	Jöbia	Siegfried
16	Vëindres	Iuliana
17	Sabëda	7 Fundadùs
18	DOMËNIA	7. Domënia dl'ann lit., Jimun, Constanzia ☺
19	Lönesc	Conrad, Irmgard
20	Mertesc	Amata, Leo
21	Mercui	Pire Damiani, Gherman
22	Jöbia	Catedra de s. Pire
23	Vëindres	Romana, Otto, Robert
24	Sabeda	Matti Apostel, Ida
25	DOMËNIA	8. Domënia dl'ann lit., Walburga ☺
26	Lönesc	Alexander
27	Mertesc	Gabriel, Leander
28	Mercui	CAPIUN, Roman, Antonia, Hermine

Forà

Sc'i urun bele chësta ota tó impü in cunsideraziun la spëisa ladina, spo mëssun bëgn mët man col pan. Sanbëgn ch'i n'urun nia baié o scri dl pan, che nüsc peç fej dé pur dé, purciudi che de chël pan ciafun y vëgnel fat sura döt l' monn.

Nosc interesse va al pan, che gnô fat da vedlamënter incà te nostes families, tl fur da pan de nüsc paurs. Aldédaincö n'an pa plü ri da arcum-pedé chi paurs y chères families che fej ciámó l' pan instësc.

Tl'alta Val Badia arati, ch'al foss cis ri da chirì chi paurs che fej ciámó instësc l' pan. Tla bassa Val Badia n'él pa bëgn ciámó, mo ai vëgn iné tres almanco. Chësta jënt jona sà mefo ciámó da mangé l' pan, mo nia plü da l' fa.

Y impò vëgnel ciámó fat pan da pausr, pan de siara, moscedé cun farina d'orde. Plü dadi gnôl iné metü laprò farina de faus, che al gniss bel ghél y iné che al inredass de plü, ciudi che al gnô pa bëgn cotàn plü där cun farina de faus.

L' pan da pausr vëgn fat zirca du iadi al'ann, da d'altonn y d'aiusciüda. Spo l' lësciun secé söi puntins y inscio stal feter tan di ch'an ô, cina ch'al é ruvé mefo.

Can che al gnô fat pan, spo jôn plü dadi a crosti.

Iné chë usanza vëgn scialdi adorada mal aldédaincö.

An ne cunësc nia plü dër so significat. L' pan é la spëisa da vigni dé. "Dasse incö nosc pan da vigni dé", dessun nos perié. Can che al gnô fat pan te na vijnanza, spo è chël n gran avenimënt y ala fin gnôl invié i vijins a fa festa y al i gnô dé pan da frûc o pan da fighi, che nos i dijun crosti, n sëgn de ringraziamënt a chël che à lascé crësce y se dà l' pan da vigni dé.

Da Gnisant i gnôl dé la püga ai orâs, na pücia de pan cun n zigher lassura. La püga i gnôl iné dé a chi mituns, che soflâ tl jiscél, can che al gnô pesté, mo mâ a chi che se lasciâ tocé col müs tl jiscél. Chël dô porté furtüna ala ciasa.

Na pücia de pan sëch é iné la spëisa di scolari, che è dalunc da ciasa y ne pudô nia ji a ciasa a marëna. L' pan é la spëisa che an ne se stüfa mai impara.

1. vënt
2.- 3. plöia
13.-13. da vënt
14. nëi
15.-16. cialdin y plöia
20.-21. bel
22.-23. da vënt
24.-28. bi dës

Merz

1	Jöbia	Albin
2	Vëindres	Agnes da Praga, Carlo I' Bun, Marino
3	Sabeda	1. dl mëis, Cunigunda, Friedrich
4	DOMËNIA	1. de Carsëma, Casimir ☺
5	Lönesc	Gherda, Oliva
6	Mertesc	Fridolin, Franzisca
7	Mercui	Perpetua y Felizita
8	Jöbia	Jan de Di, Beata
9	Vëindres	Franzisca da Roma, Dominico Savio
10	Sabeda	Milio, 40 Martiri
11	DOMËNIA	2. de Carsëma, Rosina
12	Lönesc	Massimilian
13	Mertesc	Paulina
14	Mercui	Matilde
15	Jöbia	Klemens Hofbauer, Loise de Marillac
16	Vëindres	Heribert
17	Sabeda	Patrik, Gertrud
18	DOMËNIA	3. de Carsëma, Zirillo, Edi
19	Lönesc	S. UJÖP
20	Mertesc	Irmgard, Claudia
21	Mercui	Benedeto, Alessandra
22	Jöbia	Caterina, Elmar
23	Vëindres	Victor, Otto
24	Sabeda	Simon da Tront
25	DOMËNIA	4. de Carsëma, Anunziaziun di Signur
26	Lönesc	Felix
27	Mertesc	Jan
28	Mercui	Giovana, Guntram
29	Jöbia	Helmut
30	Vëindres	Rosbita, Gottlieb
31	Sabeda	Guido, Cornelia, Balbina

Merz

N n'atra spëisa tipica pur nestes valades ladines é les bâles. I marôi dij balotes. A na pert i sà miùs les bâles, a d'atri indò les balotes, a se-cunda che ai é defora da punt da Pastrogn o daite da punt da Pastrogn.

Ester él pu mā l' medemo y la bun-té ne sta nia tan, olà che ares vëgn fates. Na pert de còges o de coghi i sà extra l' mote y d'atres indò ne ti é nia bunes.

Al é de plü sorts de balotes: ba-lotes da cioce y liagnes, balotes da sanch, balotes da fié, balotes de car-sëma y gnoch da zigher. Les balotes de Carsëma é balotes a megher, chël ô di zënza cioce y zënza liagnes. Na pert ne les ô pa gnanca da cér. D'atri indò dij: "Plü da purcél che les ba-lotes é y miùs che ares é".

Pro les balotes vëgnel mangé sa-lata, zedelcraut, soni arrestis o sala-ta da soni, cress, golasc, file vérda o file da soni o inçé mā ajëi.

Les balotes ne dess nia ester mas-sa piceres, mo gnanca massa gra-nes. La pasta mëss gnì moscedada dër püch y da fa balotes dessun spa-ragné smalz. Pro les balotes da fié y les balotes de poia y inçé pro i gnoch da zigher se l' dà dër l' jiscél.

Chëra mëssun di che é na speziali-té y gunót ne sàñ gnanca can che an n'à assà.

Miùs vëgneres ciamó les balotes cun la farina de nüsc païsc. Sc'al vëgn moscedé impü de farina d'orde pro chëra de siara o de furmënt, spo ciaferes extra na buna saù. Sòn munt vëgn les balotes gunót mā man-giades tla jopa. Inçé dailò éres pa-dér bunes.

Trëi iadi al'edema ôl pa bëgn ester balotes, magari inçé cater iadi: l' mertesc, la jöbia, la sabeda y la domënia. La domënia àldel bëgn ba-lotes de furmënt y n bun gote de vin laprò.

Sc'al é n pez che an n'à nia ciafè balotes, spo sàl che an n'ess gnanca ciafé assà da mangé.

Al é pa bëgn scialdi la spëisa na-zionala de döt Tirol.

Merz

- 1.- 5. vënt y dër frëid
8. da misdë dër ciald
- 9.-10. plöia frëida
- 11.-16. bì dís mo da vënt
- 17.-24. brojes y tres plü frëid
- 20.-30. nëi y frëid

Auri

1 DOMËNIA	5. de Carsëma, Hugo, Irene
2 Lönesc	Franz de Paula
3 Mertesc	Richard, Gandolf, Irene
4 Mercui	Isidoro
5 Jöbia	Crescenzia
6 Vëindres	Zelestin, s. Pire de Verona, Sisto
7 Sabeda	Jan Batt. de la Salle, Hermann
8 DOMËNIA	DL'URÌ, Walter, Beata
9 Lönesc	Waltraud
10 Mertesc	Ezechiel, Engelbert
11 Mercui	Stanislau, Gemma Galgani, Reiner
12 Jöbia	JÖBIA SANTA
13 Vëindres	VËINDRES SANĆ
14 Sabeda	SABEDA SANTA
15 DOMËNIA	PASCA, RESUREZIUN N. SIGNUR G. CRIST
16 Lönesc	de Pasca
17 Mertesc	Rudolf, Eberhard
18 Mercui	Andrè, Metilde
19 Jöbia	Leo IX, Gerold
20 Vëindres	Hildegund
21 Sabeda	Conrad de Parzham, Anselmo
22 DOMËNIA	2. de Pasca, Domënia Blančia, Caio
23 Lönesc	Gherhard, Egidio
24 Mertesc	Fedele, Wilfrid
25 Mercui	s. Merch ap. y evang. - F.N.
26 Jöbia	Maria dl bun Cunsëi
27 Vëindres	Pire Canisio, Zita
28 Sabeda	s. Čiascian y Vigile Patroni dla Diozeji
29 DOMËNIA	3. de Pasca, Caterina da Siena
30 Lönesc	Pio V, Hildegard, Quirino

Auri

Na spëisa dër cunesciüda y dër urüda čiamó aldédaincö é i cajenci. I marôi i dij canci. Ai čiara fora sciöche meses lönes y daite vägnel metü file, d'isté la maiù pert file värda y d'invèr file da soni. Da fa la file värda vägnel moscedé adöm ciote y blëdes, o spinàt o d'atres erbes. I cajenci vägn spo cök t'ega, smalzà jö sciöch'al toca y suraia vägnel metü, a secundo ch'al plesc, zigher, pavé o čiajó. I cajenci da çér n'é nia na spëisa ladina.

Na spëisa ladina é spo i cajenci cök te smalz y an i dij inçé cajenci arrestis y i marôi i dij canci checi.

I cajenci t'ega vägn la maiù pert faç n dé ia pur l'edema, mo al n'alda pa na gran schidela, scenó n'un n'él pa assà, cis sc'al é zigher laprò. I cajenci arrestis ciafun bëgn scialdi la sabeda sëra o la väia de val'

festa o dô che i paurs à albü dër nri laur. Inçé i cajenci arrestis dess scialdi nodé tl smalz.

Vigni dé da l'edema à purdërt sües spëises y al é pa inçé scialdi zi-te, či spëisa che alda da duman o da misdé o da sëra sön mësa. I cajenci blanç mangiun da misdé y i cajenci arrestis da sëra, mo sc'al vägn n iade baraté jö, spo n'él pa degügn che bruntura no.

1.- 3. frëid
4. bel y čialt
5.- 8. da plöia
9.-16. frëid, bel y vënt
17. plöia
18.-20. rie
21. čialt
22.-24. plöia cun sorëdl
25.-27. bel
28. plöia y spo čialt

Mà

1 Mertesc

2 Mercui

3 Jöbia

4 Vëindres

5 Sabeda

6 DOMËNIA

7 Lönesc

8 Mertesc

9 Mercui

10 Jöbia

11 Vëindres

12 Sabeda

13 DOMËNIA

14 Lönesc

15 Mertesc

16 Mercui

17 Jöbia

18 Vëindres

19 Sabeda

20 DOMËNIA

21 Lönesc

22 Mertesc

23 Mercui

24 Jöbia

25 Vëindres

26 Sabeda

27 DOMËNIA

28 Lönesc

29 Mertesc

30 Mercui

31 Jöbia

s. Ujöp, festa dl laur F.N.

Atanasio, Sigismund

ss. Filippo y Iaco App.

s. Florian

Gotthard, Angel

4. de Pasca, festa de s. Germano

Ghisela

Ida, Federico

Maria Cleofa

Antonin, Isidoro, Gordian

Mamerto

Pancrazio

5. de Pasca, Servaz, Imelda

Bonifaz

Sofia

Jan Nepomuch

Pasquale Baylon, Bruno

Felize, Erich, Venanzio

Zelestin, Ivo, Kuno

6. de Pasca, Bernardin da Siena

Hermann Sepl

Rita, Renate, Iulia

s. Maria dall'aiüt, Giovana

Jan de Rossi, Wigbert

Gregore VII, Beda, Urban

Filipo Neri, Maria Anna

ASSËNZA - PALSACRUSC

Wilhelm, Gherman

Massimin

Ferdinand

Petronilla, Helmtrud

Mà

Oh, maradëta, sëgn m'essi pa prësc desmentié na spëisa, che alda sön vigni mësa da paur y datrai inè sön les mëses di sciori. Al é les tutres. Les tutres é bëgn cunesciüdes te n gran toch de Südtirol, mo dinenia indlunch.

Sciöche ares vëgn fates y sciöche ares ciara fora, ne messarài mine scri chilò, chël él bëgn vignun che sà. Laite àldel mefo inè file, d'isté file vërda y scenó file da ciote y soni. Dér bunes é inè les tutres da zedlcraut.

Chësta spëisa alda bëgn feter vigni sabeda sëra sön mësa. Tan gunót àldun dijòn: "Sc'al n'é nia tutres la sabeda, spo ne sàl nia da sabeda y l'ater dé ne sàl nia da domënia".

N té müt vedl invalgó ciafâ vigni sabeda sëra cater tutres dal vijin. Na sabeda s'âl mefo desmentié da i les porté ia y inscio él düc la domënia che l'udô lauràn. Al ne savô mine ch'al é domënia, dea ch'al n'â nia ciafé tutres.

Na spëisa ladina y che sumëia impi ales tutres, é les fëies da soni,

che vëgn sanbëgn inè còtes te smalz. Laprò àldel pa bëgn dessigü l' craut y al é pa bëgn scialdi anfat, sc'al é impù aje.

Mo al vëgn inè fat fëies zënza soni y chères vëgn gunót mangiades cun val' de duc laprò, sciöche sulze de dlàsenes o de granëtes, cun ega da marmelade o inè cun vin cöt.

Al vëgn datrai dit, che la spëisa da paur é tres ma la medema y tres mâ anfat. Chël n'é nia vëi. Al n'é tan de sorts, che an pudess pur n mëis alalungia tres mâ mangé val' d'ater.

Finamai cun les tutres instësses vëgnel fat desfarënzia. In la segra méssel pa gni sön mësa, o messâl pa gni sön mësa, tutres da pavé bun smalzades.

1. Tëmporal
2. frëid y bel
- 4.- 5. broja y frësch
- 6.-25. bel y frësch, süt
26. burt
- 27.-29. plöia
30. broja
31. vënt y da sëra plöia

Jügn

1	Vëindres	Iustino
2	Sabeda	Erasmo, Marrellino, Armin
3	DOMËNIA	PASCA DE MÀ F.N.
4	Lönesc	de Pasca de mà
5	Mertesc	Bonifaz
6	Mercui	Norbert, Bertrand
7	Jöbia	Robert
8	Vëindres	Medard, Giselbert
9	Sabeda	Felizian, Maria Grazia
10	DOMËNIA	SS. Trinitè, Heinrich, Margherita
11	Lönesc	Barnaba
12	Mertesc	Leo III
13	Mercui	s. Antone da Padoa
14	Jöbia	Hartwig
15	Vëindres	s. Vî, Zenzl, Lothar, Gebhard
16	Sabeda	Benno
17	DOMËNIA	LES ANTLÈS, CORPUS DOMINI
18	Lönesc	Marco y Marcelliano martiri
19	Mertesc	Romuald
20	Mercui	Adalbert
21	Jöbia	Luije, Alban
22	Vëindres	Paulin, Tomêsc Morus
23	Sabeda	Edeltrud, Ujöp Cafasso
24	DOMËNIA	FESTA DL CÖR DE GEJÙ, s. Jan` Battista
25	Lönesc	Wilhelm, Eleonora
26	Mertesc	Vigile, Jan y Paul
27	Mercui	Hemma, Guido, Heimo
28	Jöbia	Ireneo
29	Vëindres	Ss. Pire y Paul app., Iudita
30	Sabeda	Otto, Angelina

Jügn

Dér na buna spëisa ladina, mo che ne vëgn aldédaincö nia plù cis cujina da y purchël gnanca mangiada, é l' scarté. Sanbëgn che da fa scarté ôl ester farina da scarté aposte. Mo chëra foss pa bëgn ciámó la mëindra. L' peso é pa bëgn che al é aldédaincö mà plù püces éres che sà da fa scarté, dea ch'al n'é nia modern!

Y impò foss pa l' scarté na té bu na spëisa. Plù dadi ciafan scarté da dumàn gunót y da sëra bëgn feter dagnora. Te na gran fana gnôl porté adalerch dala patruna y metü sön mësa y spo êl pa vignun che arâ forra de beles sulc de scarté da süa pert cun na bela y buna rafa laprò. A dì la virité, degun róst y degüna bisteca n'é tan buna. Y spo êl na spëisa che tigni purmez. Laprò mangiân pa bëgn datrai soni cun la scùscia, spezialmënter da d'altonn, can che al n'é de nüs.

La fana messâ pa bëgn sté rudunta, che l' smalz rogoress scialdi anfat te vigni büja, scenó pudôl pa inè dé ca val' brunturada.

Can che l' scarté é dër da lat, spo êl veramënter val' de bun. Datrai, can che al falâ l' lat, garatâl pa bëgn inè plülere da ega, mo pur chi che â fan, êl inè bun ailò.

La só dl scarté é la jüfa, fata cun farina de furmënt y blot lat. Söla jüfa àldel pa bëgn de dërtes büjes de smalz, ah mo spo êl pa inè val' de bun, cis sc'al é bucuns de pan da paur laite.

Side pa l' scarté, co la jüfa, é inè bugn scialdà só, sciöche da du man. Ailò àl pa extra na buna saù.

Chi postc, olà che al vëgn ciámó aldédaincö mangé scarté y jüfa, sarà pa bëgn dër püc.

Aldédaincö ôl ester "polli" y "bistecche" y "tacchino", sanbëgn, zënza fossil pa bëgn tan da dodé !! Au, tan mata che jënt é gñüda. Spo sanbëgn ôl ester n bosse de medejines al dé da tó ite, scenó ne våra nia plù !!

- 1.- 3. frësch
- 4.- 5. plöia frëida
- 6.- 8. plöia cialda y sorëdl
- 9.-10. bel
- 11.-15. ciardin cun plöia
- 16.-18. tëmp
- 19.-20. bun ciald
- 21.-25. plöia
- 26.-27. bel tëmp
28. tëmp
29. bel
30. nia bel

Messé-luli

1 DOMÈNIA

- 2 Lönesc
3 Mertesc
4 Mercui
5 Jöbia
6 Vëindres
7 Sabeda

8 DOMÈNIA

- 9 Lönesc
10 Mertesc
11 Mercui
12 Jöbia
13 Vëindres
14 Sabeda

15 DOMÈNIA

- 16 Lönesc
17 Mertesc
18 Mercui
19 Jöbia
20 Vëindres
21 Sabeda

22 DOMÈNIA

- 23 Lönesc
24 Mertesc
25 Mercui
26 Jöbia
27 Vëindres
28 Sabeda

29 DOMÈNIA

- 29 Lönesc
30 Mertesc

13 dl'ann lit., Teobald

- Vijitaziun de s. Maria, Martiniano
Tomësc Ap., Günter
Ulrich, Elisabeta da Portugal
Antone Maria Zaccaria
Maria Goretti
Willibald

14. dl'ann lit., Kilian, Edgar

- Veronica
Amalia, Engelbert Kolland
Benedetto, Olga
Hermagoras y Fortunat
Heinrich II, Angelina, Anaclet
Camillo, Roland

15. dl'ann lit., Bonaventura, Egon

- Maria di abiti, Carmen
Lejio, Marina, Donata
Fedrico, Arnold

Iusta

- Margarita, Elias, Volkmar
Laurënz da Brindisi, Daniel

16. dl'ann lit., Maria Madalena

- Cunigunda
Cristoforo, Cristina, Siglinde
Iaco Apostel
Iachin y Anna
Rudolf, Lucan
Vitorio, Innozenz, Ada

17. dl'ann lit., Marta, Olaf

- Ingeborg, Pire Crisologo
Nazio de Loyola, Gherman, Batho

Messé-luli

Minëise che ara side bele fora cun les spëises nazionales ladines? Oh no, no, ciámó dinenia.

Chilò da nos é pa bëgn la polëinta dér cunesciüda, bele da vedlamënter incà. No ch'i poduns dì, che l' sorg crësci chilò da nos, mo la farina de sorg gnô bele dadi cumprada y cujinada.

Al é bëgn da capi, che nostes patrunes cujina la pulëinta döt atra mënter co i taliagn. I me recordi, ch'i la ciafân feter dagnora mâ te na fana y scialdi süta y suraia gnôl metü zigher pur chi che à ion l' zigher, o farina de vaines o scenó sulze de dlàsenes o de granètes. Ara è pa bëgn dér buna, mo sanbëgn mai sciöche i taliagn sà d'la cujiné.

Plûlere êl nostes umes che savô da cujiné la pulëinta de poia. Chëra àns pa bëgn dér ion, sce ara è scialdi smalzada. La poia crësc pôtles vals vijines ales nostes. La poia é spo na spëisa che tégne dér purmez. Da Pursemù ia y da Tlüses ite vëigun ciamp de poia, che florësc, valch a blanch y d'atri indô a côce. Al é n plajei da i ciaré. Plü dadi nen me-

tôi pa bëgn inçè chilò da nos, sciöche fora pur Marô y da Rina fora. Dea che ara é dér zitia dal frëit, l'an feter lasciada ji fora. Sciöde!

Sc'i baiun ségn de pulëinta, spo mëssuns bëgn inçè nominé chilò la pulëinta de fur. I marôi i dij jüfa de furn. Al é n bun pan da fighi y da mosces (sultanines), oramai sciöche na torta. Jüfa de furn ciafân pu mâ dér les gran festes o da tó cun se can che an fajô n iade plü lunch y inçè da ji pur Sanç.

Interessant él mâ, sciöche an savô plü dadi da desfarenzié les festes o d'autres situaziuns particulares dai dis da vignidé. Aldédaincò n'éra nia plü cis inscio. An ne fej nia plü dér desfarënzia col mangé y gnanca o manco ciámó col visti. Döt vëgn fat feter vali. Mo dërt n'él pa!

- 1.- 2. burt y plöia
- 3.- 9. bel y gran ciabd
9. de nöt tëmp y plöia
10. gran plöia
- 11.-27. bel y gran ciabd

Agost

1	Mercui	Alfonjo, Pire Faber	☽
2	Jöbia	La Porziuncula, Eujebio	
3	Vëindres	Lydia, Burchard	
4	Sabeda	Ja Maria Vianney, Rainer	
5	DOMËNIA	18. dl'ann lit., s. Maria dl anëi	
6	Lönesc	Trasfiguraziun dl Signur	
7	Mertesc	Caietan, Sisto II	
8	Mercui	Domëne, Gustaf	☽
9	Jöbia	Altmann, Roman, Edith	
10	Vëindres	Laurënz	
11	Sabeda	Clara d'Assisi, Susanna, Mena	
12	DOMËNIA	19. dl'ann lit., Hilaria	
13	Lönesc	s. Ciascian	
14	Mertesc	Maximilian Kolbe	☽
15	MERCUI	S. MARIA DAL CIÜF, ASSUNZIUN DE S. M.	
16	Jöbia	Stefo d'Ungheria	
17	Vëindres	Iazinto, Guda	
18	Sabeda	Elena, Helene, Claudia, Beatrice	
19	DOMËNIA	20. dl'ann lit., Ludwig de Toul.	
20	Lönesc	Bernhard	
21	Mertesc	Pio X, Balduin	
22	Mercui	S. Maria Regina	
23	Jöbia	Rosa da Lima	☽
24	Vëindres	s. Berto Apost., Michaela	
25	Sabeda	Ludwig rè, Ujöp Cal.	
26	DOMËNIA	21. dl'ann lit., Alexander	
27	Lönesc	Monica	
28	Mertesc	Agostin, Elmar	
29	Mercui	Decapitazиun de s. Jan Bat., Sabine	
30	Jöbia	Amadeo, Ingrid	☽
31	Vëindres	Paulin, Raimund	

Agost

In la segra o in ocajun de d'atres festes, sciöche da Gnisant, gnôl pa inçé plü dadi cujiné nigheli y canifli, döes spëises cötes te smalz, che se sümëia scialdi.

I nigheli é plü bì torogn, sciöche de té pices balotes; la forma i vägn dada denant y vägn metüs a crësce y spo a köje te smalz. I canifli, ci che iö sà, va diretamënter dala ola dla pasta ite tl smalz lurënt. Tröc à plü ion i canifli, cis sc'aï é scialdi da ciote, y iö inçé.

Pro i paurs ciafun pa bëgn čiamó aldédaincö nigheli y canifli, tles atres ciases nia cis plü.

Na spëisa d'aresti, che vägn tres plü jö te nostes valades, é les furtaines. Ares é pa bëgn dër bunes, mo al ô pa propi impü ester savëi da les fa, sc'ares dess garaté sciöch'al toca. Plü dadi gnôl fat furtaines can che al è dër na gran festa de familia y spo can che ai jö a mangé les furtaines, chël ô di, can che l' nüc jö tla ciasa de süa cristiana a i damané al pere dla cristiana dô la man dla fia. Al è la usanza, che al gnô mangé les furtaines la domënia denant che i nüc jiss in calonia a la mëte sö.

Sanbëgn che pro la usanza da mangé les furtaines àdel inçé chëra da i les tó, mo tan adascûsc, che degügn ne s'anandà.

Sc'i baiun chilò de furtaines, spo mëssun bëgn inçé nominé la furtaina de munt. Can che la maiù pert di paurs à ruvé de sié sön munt, spo s'abinâi a mangé la furtaina de munt y laprò gnôl sanbëgn inçé čianté y balé. Chësta usanza é bëgn feter dl döt jüda jö. Che él pa čiamó aldédaincö che va sön munt? Val' vedl y val' vedla y magari čiamó val' müt da scora y chi, can che ai à ruvé, èsi stanç y cunténç de s'un gnì a ciasa.

Savëis bëgn, aldédaincö é mefo chësta jënt moderna plü ion te taverna co sön munt.

1. burt y da plöia
- 2.- 4. bel y de nöt frësch
5. tëmp
6. dër bel
- 7.-13. plöia
- 14.-16. bel
- 17.-31. tëmp y plöia

Setember

1	Sabeda	Egidio (Sant al cerf)
2	DOMËNIA	22. dl'ann lit., festa di ss. Angeli custodi
3	Lönesc	Gregor I' Gran, Papa
4	Mertesc	Rosa da Vit., Ida
5	Mercui	Laurënz lust., Albert
6	Jöbia	Magno, Beata
7	Vëindres	Regina, Otto
8	Sabeda	Nadé de s. Maria, Adrian
9	DOMËNIA	23. dl'ann lit., Corbinian
10	Lönesc	Dedicaziun dl Dom, Micorà da Tol.
11	Mertesc	Protus y Hyazinth
12	Mercui	s. Inom de Maria, Guido
13	Jöbia	Notburga, Jan Crisostomo
14	Vëindres	Ejaltaziun dla s. Crusc
15	Sabeda	7 dulurs de s. Maria, Roland, Melita
16	DOMËNIA	24. dl'ann lit., Cornelio y Ziprian
17	Lönesc	Robert, Hildegard
18	Mertesc	Ujöp da Copertino
19	Mercui	Genaro, Teodor
20	Jöbia	Eustachio, Francësch da C.
21	Vëindres	s. Matti ev.
22	Sabeda	Moriz, Tomesc da Villanova
23	DOMËNIA	25. dl'ann lit., Lino, Tecla
24	Lönesc	Rupert
25	Mertesc	Klaus v. Flüe
26	Mercui	Cosma y Damian
27	Jöbia	Vinzénz de Pau
28	Vëindres	Wenzel, Dietmar
29	Sabeda	ss. Michiel, Rafael y Gabriel
30	DOMËNIA	26. dl'ann lit., Iarone, Onorio, Victor

Setember

I n'un pa nia čiamó ruvé les spëieses ladines y purchël uruns mâ čiamó punsé inant.

Ah, sëgn me vëgnel inmënt, ci che alda čiamó da cunté laprò. Al é i spazli, dër de picí gnoch tla jopa o ince te scudela. I spazli te scudela dess pa bëgn ester te n bel lagosc de smalz, spo èsi pa bugn. Suraجو spo él bun zigher, o čiajò o sanbëgn ince pavé. Na buna céna na tara, cis sc'al é čiamó laprò n pü de salata vérda o capüc taià sö. Mo la parora spazli n'é pa nia cis ladina. La dërta parora ladina dij i marôi y al é "strees".

Al n'é pa ince de chi che à ion les strees te lat.

N n'atra sort de gnoch é i gnoch de cažü. An i dijarà bëgn inscio, dea che ai vëgn faç ite col cažü. Ince i gnoch de cažü é dër bugn y spezialmënter tla jopa restida o ince tla jopa d'arbëies o tla panicia. Aldé-daincö, arati, iö, chësta spëisa ne vëgn gunót cujinada ti ladins; pro

val' familia da paur mefo.

Chilò uressi ince nominé i papaciö, che vëgn čiamó aldédaincö metüs dant, činamai t'ustaria sciöche pröma dërzada, mo nia tla jopa ch'ai vëgn cöc, mo tla jopa da cér. Tles families mâ inscio ne vëigun nia madér papaciö. Al é na buna jopa dër bela lisiera.

Plü dadi dijón, che i papaciö é üna dles prümes spëises it a Fodom.

Io me recordi mefo, ch'an ciafâ jopa da papaciö can che an é püri. Ara sarà pa bëgn buna pur i püri, dea che ara bela lisiera.

1.- 8. bel
9. da doman tëmp
10.-11. plöia
12. bel
13. plöia
14. bel
15.-17. gran plöies
18.-25. bel y de nöt frësch
26.-29. plöia
30. bel

October

1	Lönesc	Terejia, Werner, Remigio
2	Mertesc	ss. Angeli custodi
3	Mercui	Gerhard, Ewald
4	Jöbia	Francesch d'Assisi
5	Vëindres	Meinolf, Placido
6	Sabeda	Bruno
7	DOMËNIA	s. Maria y Domënia dal Rosare, 27. dl'ann
8	Lönesc	Marcello, Simeon
9	Mertesc	Günter, Emanuela
10	Mercui	Francesch Borgia, Daniele
11	Jöbia	Bruno da Köln, Edelburga
12	Vëindres	Serafin, Edwin
13	Sabeda	Eduard, Aurelia
14	DOMËNIA	28. dl'ann lit., Burkhart, Fortunata
15	Lönesc	Teresia d'Avila
16	Mertesc	Margareta, Hedwig
17	Mercui	Nazio d'Antiochia, Anselmo
18	Jöbia	Lüca evang.
19	Vëindres	Pire de Alcantara
20	Sabeda	Wendelin, Iaco Franz Kern
21	DOMËNIA	DEDICAZIUN DLES DLIJIES, 29. dl'ann
22	Lönesc	Iosefina, Flora
23	Mertesc	Jan a Cap.
24	Mercui	Antone Maria Claret
25	Jöbia	Crispin, Daria
26	Vëindres	Amando, oBnaventura
27	Sabeda	Sabina, Wolfhard
28	DOMËNIA	30. dl'ann lit., Jimun y Giüda Tadd. app.
29	Lönesc	Ermeline
30	Mertesc	Angel, Alfons
31	Mercui	Wolfgang, Cristof, Luzilla

Otober

Denant co stlü chësc argumënt sura la spëisa ladina, dessun bëgn inë impü se damané: "Sce mo, ne mangi nia jopa i ladins? Ci jopes sà pa da cujiné i ladins, spezialmënt tles ciases da paur, olà che les usanzes ladines s'é ciamó valgamia mantignides.

Dles jopes uressi imprüma de düt nominé la jopa restida, che messâ plü dadi dër dessigü ester söla chertha dles spëises te na ciasa da paur. Gunót ciafan jopa restida impé dl scarté da dumàn y spo se metôns pa laite bucuns o soni.

Al é da di chilò, che la jopa restida é purdërt la jopa cunesciüda sura düta l'Europa y bel anticamënter. Tla Grecia gnôl mangé jopa restida bele dan duimile agn.

N'natra sort de jopa scialdi cujina da chilò da nos é la panicia. Al é la jopa fata cun orde pesté. Aldédaincö vëgnel inë tut furmënt pesté, mo al n'é mefo nia plü chël orde o chël furmënt, che gnô laota pesté cun les pires. Aldédaincö él la maiù pert che ne sà gnanca plü ci che chël è.

Tla panicia àldel spo inë faus y n bel gran gröm de cér sfumiada. Inë les purcignes é bunes tla panicia. La panicia, chël mëssun di, é pa bëgn la jopa plü da sostanza y da

forzes de dötes les atres jopes.

Da nominé é spo la jopa d'arbëies. Plü buna éra ciamó, sce ara vëgn fata cun arbëies rosses. Chëra bëgn à pa na buna saù. Laite vëgnel spo inë datrai metü gnoch de cazü.

Nia desmentié ne podunse la jopa ajia, che vëgn ciamó aldédaincö dër cujinada tles ustaries. Na pert l'à pa dër ion, mo iö ne t'impô nia iö y spo bun.

Can che jënt n'à datrai nia cis fan o che la patruna n'à nia dër dlaurela, spo vëgnel fat na jopa bolida: impü d'ega lurënta, bucuns de pan sëch y val' saù cun n ü o l'ater laite y ara vëgn metüda sön mësa y an la mangia pa dër ion, cis da sëra.

Pur i püri fajô la uma plü dadi jopa de pan de furmënt. Chëra è vigni püre bun da dluti y ara fajô bun.

An dij che chi che mangia tröpa jopa, é jënt da urëi bun. I mëssun pu mâ la crëi.

1.- 3. bel y da vënt, da doman dlacé
4. plöia
5. ciald y tëmp
6.- 7. gran plöies
8.-11. da nio
12.-14. broja, bel y cialt
15.-16. da nio
28. da ciarü y de nöt frëid
29.-21. broja y rie

November

1	JÖBIA	GNISANT
2	Vëindres	Dé dles animes
3	Sabeda	Hubert
4	DOMËNIA	31. dl'ann lit., Carlo Borromeo F.N. ☺
5	Lönesc	Zacharia y Elisabet
6	Mertesc	Linert, Cristina, Rudolf
7	Mercui	Engelbert, Ernst
8	Jöbia	Gottfried
9	Vëindres	Teodoro, Roland
10	Sabeda	Leo l' Gran, André Av.
11	DOMËNIA	32. dl'ann lit., s. Martin, Mennas ☺
12	Lönesc	Iosafat, Milio
13	Mertesc	Didaco, Stanislau
14	Mercui	Veneranda, Micorä Tav.
15	Jöbia	Albert l' Gran, Leopold
16	Vëindres	Otmar, Margarita de Schweden
17	Sabeda	Florino, Gertraud
18	DOMËNIA	33. dl'ann lit., Odo, Massimo
19	Lönesc	Edmund
20	Mertesc	Elisabeta
21	Mercui	Prejentazjun de s. Maria
22	Jöbia	Zezilia
23	Vëindres	Columban, Clemente
24	Sabeda	Crisogono
25	DOMËNIA	CRISTO RE, Catarina, Egbert
26	Lönesc	Silvester, Conrad
27	Mertesc	Oda
28	Mercui	Berta, Liberia
29	Jöbia	Friedrich, Jolanda
30	Vëindres	s. André Ap.

Novëmber

Y sëgn uressi ciámó se cunté val' de spëises, che vëgn ciámó tan adorades te nostes valades aldédaincö.

Imprüma de döt l'cioce, che é deventada na spëisa dër chirida, no mâm da nosta jënt, mo oramai de plü ciámó dai furesti y da chi che nos i dijun sciori.

Mo l' dér cioce é pa bëgn chël che vëgn fat dai paurs instësc. Ai sà da i dé les dërtes saùs ales mesanes y ai sà inçé da l' sajoné a na moda, che al téggn dër dì y ch'al é bun da mangé. Tan tröp vëgnel mangé da nosta jënt dal dammisdé y dal dòmisdé, sanbëgn, sc'al n'é mâm, cun pan sëch y n gote o n chert de bun vin laprò. Na pert l'ô avëi dér saré, mo miù élé, sc'al é püch saré, ciudi che ailò sintun inçé la saù dla cér y al sta pa inçé plü dì, sce al n'é nia dér saré.

N n'atra spëisa che vëgn aldédaincö dër chirida, é l' zigher. Tl'alta Val Badia n'él feter plü degügn che fej zigher, purchël vëgni chi da las-sö jö da nos dla bassa Val Badia a mangé zigher. Al é patrunes che i sà extra l' mote al zigher, mo madér dagnora massa püch nen féjeres. Dér de bun zigher ciafun inçé cia-

mó it a Lungiarü. Na ota che al é dér fort, spo ne val plü dér da mangé insciö, mo da fa gnoch da zigher él bun spo. Na pert l' mët pa inçé te stala a se fa, mo noo, ailò bun appetit !!

Da mangé pro d' tres spëises adoruns scialdi cress da d'aisciüda, salata d'isté, jiscél da d'altonn y zedelcraut d'invèr.

Dér de ütl é spo la sulze de dlàsenes y la sulze de granëtes. Sanbëgn, che chëstes sulzes n'an nia vign'ann.

Aldédaincö vegnel pa bëgn spo mangé tan de porcheries da nosta jënt ladina, ciudi che an ô ester modern y fa dô ai sciori. Sc'al fej bun o no, chël ne vëgnel nia plü tan metu averda.

1.	bel
2.- 3.	plöia
4.- 7.	bel
8.-11.	plöia
12.	tröp vënt
14.-21.	plöia
21.	dlacé
22.-23.	plöia
24.	bel
25.-29.	bel y plöia y vënt

Dezember

1	Sabeda	Eligio, Natalia
2	DOMËNIA	1. d'Advënt, Bibiana, Lucio
3	Lönesc	Franz Xaver
4	Mertesc	Berbura
5	Mercui	Anno, Reinhard
6	Jöbia	Micorà .
7	Vëindres	Ambrojio
8	SABEDA	IMACOLATA CONCEZIUN DE S. MARIA
9	DOMËNIA	2. d'Advënt, Valeria, Isabela, Lea
10	Lönesc	Herbert, Angelina
11	Mertesc	Damaso, Daniel
12	Mercui	Hartmann, Giovana
13	Jöbia	Luzia, Ottilia
14	Vëindres	Bérthold, Alfred
15	Saheda	Cristina
16	DOMËNIA	3. d'Advënt, Adelheid, Ada, Albina
17	Lönesc	Lazaro
18	Mertesc	Sibila, Wunibald
19	Mercui	Thea, Urban
20	Jöbia	Cristian, Eugenio, Iulio
21	Vëindres	Ingomar
22	Sabeda	Iutta, Zeno, Flavia
23	DOMËNIA	4. d'Advënt, Jan da Kety, Vittoria, Dagobert
24	Lönesc	Véia de Nadé, Adamo, Eva, Adele
25	MERTESC	NADÈ DE NOSC SIGNUR GEJÙ CRIST
26	Mercui	s. Stefo prüm martire
27	Jöbia	s. Jan ev., Fabiola
28	Vëindres	Dé Fantù
29	Sabeda	Tomêsc Becket, Davide
30	DOMËNIA	Festa dla s. Familia, Felix I, Irma
31	Lönesc	Selvester, Balduin

Dezember

Dal blot che an à aldédaincö döt cant da mangé či che an ô y la gola se scri dant, sunse deventà scialdi möli. Al n'é nia plü che se scüsa.

Purchël n'él tanč che va indò zruch ala spëisa da paür y al é činamai schires de ustis che se mët adüm organisëia edemes de spëisa ladina.

N iade su sunsi jü a té pert a na té cëna ladina, mo i ne jarà mai plü. A lascé da na pert, che na té stleta tutra o na té ria balota costâ la paga de n pér de dís, a lascé da na pert düt chësc, messân dì, che al n'é nia spëisa ladina. No no, la spëisa ladina mëss gni fata da nostes patrunes da paür y no da de té coghi o de té cöghes che davagna miiliuns al mëis. Ai sarà bugn da mëte adüm i plü bugn menüs, mo da cujiné da paür ne sài nia.

Les jones d'aldédaincö, mëssun dì, che stënta scialdi da cujiné, spëisa ladina. Či urëis pa? Cina vint agn mëssun jì a scora y spo mëssel gni

maridé y spo ne sà nia da cujiné, an ne sà nia da cuji, da romené sö, da cuncé val' guant, čiudi che chël patüc n'an nia imparé a scora. Spo ne bütères mefo defata nia chëstes maridaies, čiudi che l'él ô pa bëgn avëi imprüma na popa, spo plü tert ôl avëi na fomena, che sà da cujiné, da cuji, da romené sö y da fa i atri laurs de čiasa.

Al n'é de chi che dijarà: Oh, pro pi insciö n'éra no. Iö respogni mefo lassura: "Ne fossera pö nia insciö"!

Savëis spo ch'ara che é la miù cöga dla Val Badia y de düt l' monn?
"La fan"!!

- 1.- 5. plöia y nëi
- 6.- 8. čialt
9. plöia
10. bel dé
- 11.-12. da vënt y plöia
- 15.-31. da čiarü, nëi

SALVĀ LADINS

Bun dé y bun ann!

Endô él en ann

co à metü man.

L' Calënder ladin se prejentëia indò ai Ladins daimprò y dalunc y inè sura i cunfins fora, col guant che al à chisc agn. "Ciamo n n'ann", se punsâl, "mëssel tigni fora chësc guant y spo me n'arjignarài bëgn indò n n'ater chisc artistò ladins". Y chisc artistò ladins à bele fat fora de visti sö l' Calënder ladin da pè ci na sönsom da nü, no mâ defora nia, mo inè daite, olà che al vëgn scrit sö i dis, les edemes y i mëisc, cun l'inom di Sanç y cun i dis di marcià.

L' Calënder ladin i aoda indò döt l' bun a düc i Ladins, spezialmënter dér tröpa sanité, cuntentëza da n dé inè a d'atri, spo pêsc, dér tröpa pêsc tles families y tles vijinanzes y ti Comuns. Inant s'aódel laur a düc canç, mo inè orienté al laur y ci che al alda pro düt chësc: furtüna y benedisciun te vigni piz y ciuantun.

Tan de esperiënza àl bele l' Calënder, che al sà da i dì ai Ladins, che pro döt ci ch'i punsun, baiun y fajun cl ester la benedisciun de Di, sceño él pa döt cant che ne jô feter nia.

Dér n bun ann i augurunse a nostra autorité, che ara sàis y se recorde tres, che ara se raprejentëia nos, che nos i un dé nostes usc pur che ara se fejes avarëi nostes rajuns, se defënes y ciares de nos. I paiun pö nostes cultes, sciöche ares se vëgn mctüdes dant. I porvun pö de facsc dovëi da citadìn, ci che al sta te nostes forzes.

Ah, sanbëgn, chi che ne fesc nia so dovëi, n'à pa gnanca degüna rajun de ghiré aiüt. "Un pur düc y düc pur un", chësta foss mefo la dërtate na comunità. Mo damì våra bele, olà che an vëiga la buna orienté.

Düt l' bun i augurunse spo a chi che mëss sté sot a l'autorité y pro chisc aldel l' gran numer dla popolaziun.

Inè nos mëssun pa tres se recordé, ch'i sun te na comunità, ch'i sun na pera tl gran frabicat dla sozieté y che vigni pera mëss daidé tigni sö l' frabicat; se recordé mëssunse, ch'i sun n anél tla gran morona dla comunità dla jënt y sce un n anél lascia dô, él la morona che se rump.

Düt l' bun pur l'ann nü i augurunse spo ai geniturs. Ai adora pa tan de iluminaziun y sapienza y prudenza y incé fortëza tl rì laur dl'educaziun, spezialmënter aldédaincö, olà che nosta jonanza é metüda ite te na vita tan pléna de prighi y tan pléna de idees falzes che roda fora pur l' monn.

Al é veramënter vëi, ch'i viun te na confujun tan grana, che gragn y pici ne s'un capësc plü fora.

A nosta jënt jona i augurunse la dërta ligrëza dl' cör, santé y forza y orienté de vire aladô che düc mëss la respeté. Val'uressi i di ala jënt jona: "Ciamó aldédaincö él vëi, che la storia é la maestra dla vita, purchël mostrunse ch'i sun madüs, sc'i savun da tò sö l' dërt y l'iüst de ci che é passé, mo incé l' dërt y l' iüst dl monn modern.

Dér na buna y bela palsa dla vita i augurunse a nosta jënt vedla. Ai à stracé y lauré, ai s'à porvé, sëgn ài la pléna rajun da palsé cun santé y cumentëza. Guai a chë jënt jona che maltratëia la jënt vedla y ne ciara nia de vëi. Chi n'à dessigü nia furtüna te süa vita. I püri, i mituns y i vedli adora l' maiù aiüt!

Ai püri i augurunse sanbëgn üna dles maiùs richëzes, che la jënt pô avei, la santé y laprò forza y cumentëza y jënt che i mostra l'amur samaritânn.

Ai Ladins i aoda spo l' Calënder, che ai sides bugn de dauri i edli y udëi la belëza de nüsc païsc, de nostes valades, de nüsc prà, de nüsc bosc, de nüsc crëp y de nostes beles munts. Ai dess près capì ite i Ladins, ch'ai se maza la sapa te sü pîsc, sce ai ne lascia près de pacheré jó bosc intiers y i plü bì prà. Al suzed iniüstizies che scraia al cil, can che an castiëia val' paür pur n lëgn o l'ater che al se taia jó te so bosch o can che an castiëia sëch val' ladin, che se cöi val' ciüf sö pur munt pur se l' mëte söl ciapèl (ai furesti ne

s'infidun de fa massa tröp no!!) y spo van a ruviné di cénç de hectars de bosch y de prà da munt cun la preteja de fa n bëgn ala popolaziun y é deperpo completamënter verc da ne udëi nia ite, ci dânn che al i vëgn fat ala popolaziun ti agn che vëgn. Bele chësta ota à l' turism da d'isté lascé dì 25%, y spo l' spavënt che é suzedü ia tla provinzia d'Aosta chësc isté pur gauja dles pistes, che à desfat i bosc, che ess tignì sö les eghes.

Dütes les ferides fates ala natöra se vindichëia pro la jënt, tert o adora dessigü.

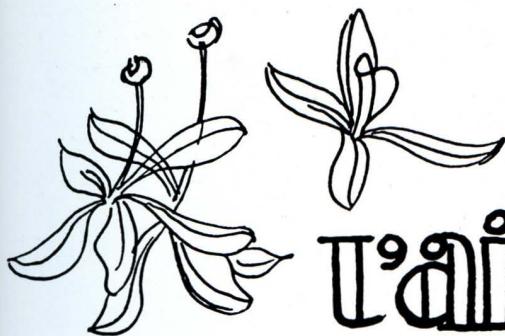
Ciudi pa mëte dötes nostes munts sot a feriades y fertraç? Ci s'åres pa tan fat, ch'i mëssun les mëte te porjun?

Ciudi lascia pa l'autorité suzede döt chësc? Chë autorité che nos i un dé la usc y che se raprejentëia nos? O ne raprejentëiera mâ valgûgn? Mâ chi da scioldi? Véleres nostes usc mâ al tëmp dles lites? Damané podaràn bëgn!

Chisc é pinsiers che tan de jënt se fej aldédaincö y tres de plü. L' Calënder n'ô dessigü nia lascé aldi chisc pinsiers pur fa ri sanch, dér dessigü nia, mo pur fa bun sanch, dea che l' ri sanch vëgn fat dales gran iniüstizies.

Al é incé dërt, sc'i ciarun sëgn zruch al'ann passé. Al é sté n ann scialdi frëit, incé d'isté, mo impò mëssuns dì, che al é sté generalmënter dér n bun ann cun scialdi santé, tut fora les coies che aumentëia sëgn da ann a ann. Cina mez isté àn feter dagnora sinti plûlere massa frëit, purchël él düt tan indô. Dô mez isté spo él gnü valgamia bun. Extra bel tëmp uns spo albü da setëmber cina dô mez novëmber, un n dé plü bel dl'ater, zënza nii la maiù pert y incé d'altonn ciamó bun cialt ia pur l' dé y gnanca tan frëit de nöt.

Pur düt l' bun uns mâ da dì cënt-mile otés dilan a Chëlbeldi.

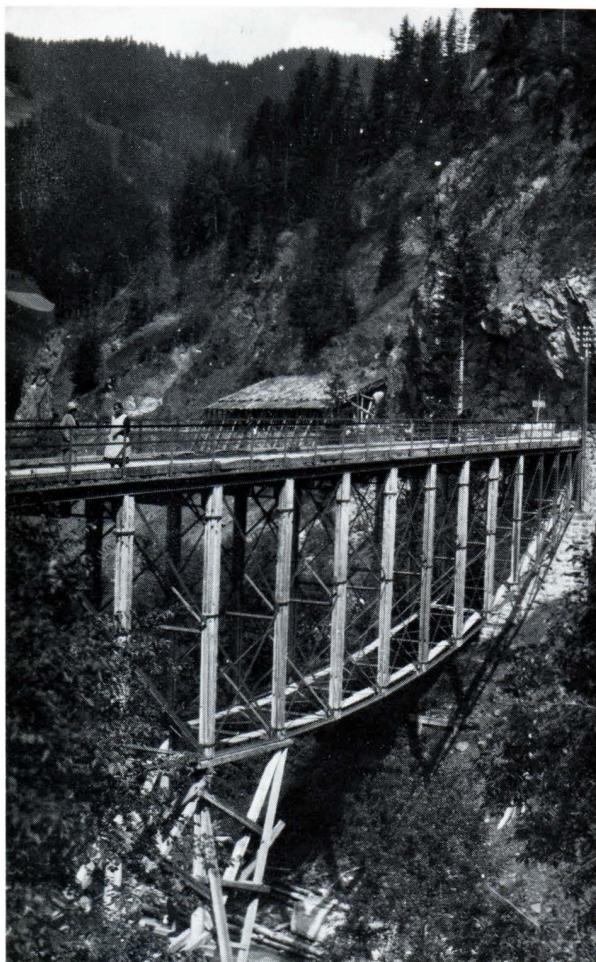
L' tru y la strada dla val Badia

L' tru ch' gnê da vedlamënter it' pur la val Badia, jê da San Lauranz demez, passâ dlungia l' ciastel San Michil (Michaelsburg) ia y ruvâ a Saresc. Da chilò inant pertâl a Ciastlins, Pliscia, Lungega de Sura y passâ l' bosch de Plaies a Picolin (ciastel Freiegg), Preroman y Pidrò. Al murin de Costa portâ n punt sura la Granega ia y jê inant pur i Puntaç a Pedraces, Sumpunt, sö pur l'Ancona y La Ila (Grançiasa) y finalmënter pur l' bosch de Colmaladat incina al païsc de Corvara, da olà ch' an pudô spo ruvê pur l' ju d'Inzija a Fodom y pur chël da Somamunt tla val d' Gherdëna; chësta fô la comunicaziun dla val Badia cun la val de Puster, ch'â servì pur seculz alalungia ai "trogri" da cundüj ite, sön sü gratuns da düs rodes, roba de prüma nezescité, sciöche zücher, öle, petrolio, vin da mëssa, boanda y atres cosses che messâ gni importades.

Mo la val Badia pudô incë esportè da süs gran boscaies produc dla ciacia y tröp lignan. La strada dl trasport dl lignan fô l' let dla Granega, che al tëmp dl dlihé dles néis y di dlaciuns dl ainsciüda, fô plëgn d'éga, ch' menâ inant l' lignan incina ala proscima staziun de San Lauranz tl'éga dla Rienz.

Cul ji dl tëmp gnê tres maiùs i bujëgns dla popolaziun dla val y la vedla strada ne bastâ plö; purchël a-n messè punsè incér la fin dl 1800 den fa na nöia, do ch'ala â servì dla colonisaziun dla valada incina l' ann 1892, olach'al é ste daverta la strada dal dedaincö. La tofla de brom a Corvara (Hotel dla posta Zirm) y l'obelisch a San Lauranz dlungia l' punt dla Rienz) recorda l' dé dl inaugurazion dl ann 1892 ala prejënza dl Landeshauptmann da Desproch, FML Graf Merveldt Reicher (4.10.1892).

La strada nöia, ch' va paralel cun

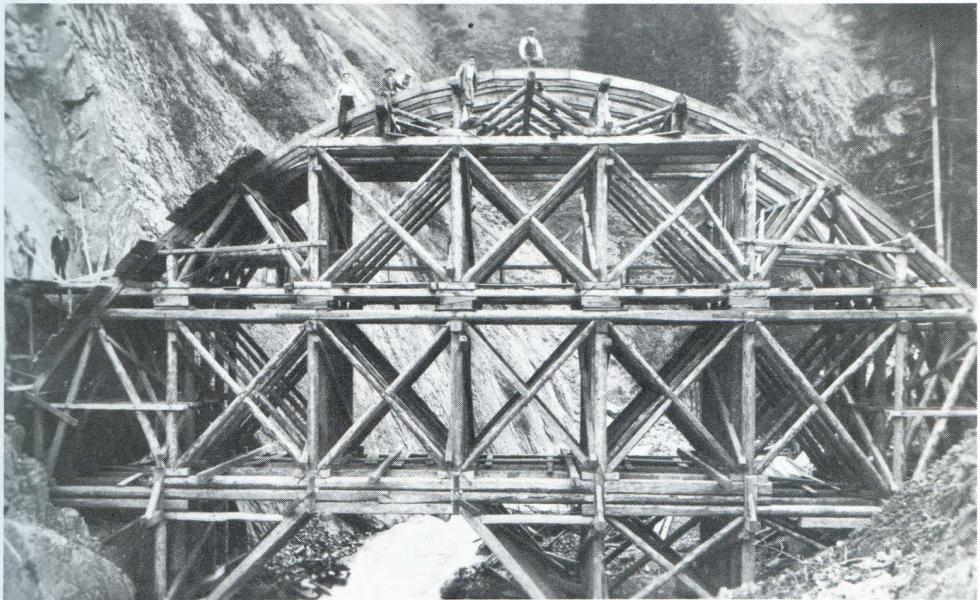

Punt de fer
intratàn
la vera
1915 - 18

l' let dla Granega, mëss gonot la surpassè: prësc éla söla spona dërta, prësc sön chëla čiampa. I punc fô imprüma düc de lignan, tolando fora un su: l' punt de "fer". Al nen é nia plö da udëi y do ch'al â albü servì pur plö de 40 agn, â-l messè zede pur via di gragn strabac dla gran vera (1914/18). Al passâ ai crëp de Sotčiastel sura la Grane-ga ôa, olach' les düs spones é scialdi dalerch; chësc punt à la süa storia.

Dala prüma foto po-n odëi, che l' gran ergo, sostëgn dl punt fô sot l' punt ite a desfarënza de sü fredesc

che l'à generalmënter suraia. L' punt é ste insumpuntè l'ann de vera 1915, deaché a giudiz dl comando militar, fô-l massa debł pur l' transito di dui canuns da 30 (dicke Berta), ch' fô gnüs plazà te na cava da peres a Tranrüs da Corvara pur stloptè tl front dl Col di Lana. Val-gügn agn do la vera gnê-l trat jö, do ch'al â lascè paßsè sön so spiné de fer bataliuns y bataliuns de soldas al front, canuns de vigni caliber (dai plö pici a les "dicke Berta"), milesc y milesc de soldas söl trù dla retrata dl 1918.

2 fotografies dl'armadüra dl punt de Sotciastel.

Intratàn fô-l gnü arjigné, pur dui agn ala lungia, les fundamëntes pur costrui l' punt de Sotciastel, ch'an po odëi dales foto 2) y 3), canche al fô in fase de costruziun. L'inauguraziun ai 23.6.1931.

Sën chësta strada passâ na ota al dé la "gücia o la pendl" dala posta da dui čiavai, che gnê barata jä ala "Müda" da Picolin y a Burnech. Do l'ann 1920 â scomencè de fa ser-

viz de posta "l'auto dala posta"; so prüm sciafèr é ste Scimun MERSA da Calfosch y l'ultimo gucer dala posta a čiavai fô Paul "dala posta" da Picolin.

L' serviz de posta gnê fat inanter les staziuns dla posta da Corvara (Posta Zirm) y Burnech, sön na lunghëza de 32 km de stradun.

F.P.

L' prüm "auto dala posta" a Corvara.

Punt de Sotciastel
inauguré
ai 23.6.1931.

L' prüm auto
dala posta
a Piculin.

L'auto dala posta
a Punt da Bôs.

Cater degagn ladins:
siur Jan Mersa
siur Frenademez
siur Pescoldederungg
siur Sorarui

La vedla ostaria

a Corvara

"Albergo Posta Zirm"

1923.

Mi païsc

*Nasciüda suns ten pic païsc ladin
cun l'inom de s. Martin,
jö insom de na valada,
che da nos düc é admirada.*

*N rü passa dlungia ia,
cun tröpes ciases incëria,
dlungia l' bosch tan scûr y fit,
che scuta tan bel chit.*

*N bel record de nosc païsc
é na tor che ciara jö t' païsc.
Da sëra la löna vëgn dösö
y les stères lomina jö.*

*Nosc païsc cun l' bel ciampanìn,
y cun les ciampanes che sona tan fin,
te nos restaràl n record pur dagnora,
inèc sce dal païsc mëssuns jì fora.*

*Ringrazié òi Chëlbeldì,
bel indlunch y ciina ch'i vi,
dea che te nosc còr sarà l' païsc
pur nos dagnora la raïsc.*

Renate y Marlene
Classe III. E. da S. Martin

I monesc de dlijia dla cüra d'animes da La Ila

In tëmp da zacan, la dlijia parochial da La Ila dal dé daincö fô na gran capela, fata inciar l'ann 1363. Chësta fô gnuïda consagrada dal Vësco da Pursemü Johannes KNAUFL, coadiutor dl Vësco Crestof von Schrofenstein, l'ann 1516 cun la dedica "Abbazia ad Stellam" auf dem Burgstall von STERN in unur de la B.V. Maria Assunta.

La picera dlijia-capela fô na filiala dla dlijia "uma" de San Linert de Badia y liada diretamente a chësta, dô ch'ala sâ destaché dala dlijia "uma" da La Pli de Marò l'ann 1449; ala fô na "espositur" de la cüra d'animes de S. Linert, senza curator d'animes y zënza funziuns propries (no batejimi, matrimoni y supultüres). L' documënt d'istituziun dla cüra de BADIA (1449), che la destacâ dala cüra d'MARÒ dij, che l' curat o so fant (Geselle) fô oblige a zelebrè tla dlipia da LA ILA "zur Mutter von den Sternen" almanco 8 otés al'ann na s. Mëssa. N ater documënt (dl 1609) rajona dl'obligo d'la s. Mëssa domenicala pur düt l'an. Dô l'istituziun dl secundo post da caplan a Badia dl 1682, gnêl fat tla dlijia da La Ila vigni secunda y cuarta domenia dl mëis na s. Mëssa cun pordica. Dô dal 1743 gnêl zelebrè chilò na s. Mëssa vigni domenia y festa, tut fora purater la prüma domenia de vigni mëis.

Chësta desposiziun â duré cina al entrada dl guern dl Poar (Bayern) tl Tirol, l'ann 1805. La dlijia da LA ILA fô deventada "espositura" dla dlijia curazial de BADIA; da chësc ann inant à spo ciafè La Ila n prô stabil cun l'obligo dl istruziun religioza y profana pur la joneza.

Cun la prejénza den curator d'a-

Maester-Mone berba Micorà Pizzinini

nimes stabil a La Ila fô inçé ste nezesciario mët n mone de dlijia. Chi ch'al fô ste a fa chësc laur ti tëmp passà, ne sa-n nia; an po punsè, ch' chësc serviz (dauri y sarè la dlijia, visti da Mëssa l' prô, soné les čiampanes (la plö vedla porta l' medieje 1515) etz. sides ste fat ilaóta da na persona, ch'abitâ dlungia la dlijia. Sot Planmolin, n cherdora dalcunc dala dlijia, i dijen a na vedla čiasa fata sö da nü, ite "d a l m o n i a". Sce al foss ste naota ilò l' vedl mone da čiasa? Degügn sa da respogn a chësta domanda!

L' prüm mone ch' fô notoriamenter cunesciü, é ste berba Tita VALENTINI da Marin; al fô tl medemo tëmp maester de scola, sciöche al fô usanza da zacan; y â servi al

JOANNES XI
Episcopus Brixinensis et Princeps

Seiner Wohlgeboren

Herrn Nikolaus Pizzinini

in La Villa.

=====

Anlässlich Ihres Scheidens vom Messnerdienste der dortigen Seelsorgskirche möchte ich Ihnen hiemit meinen oberhirtlichen Dank und die alleherzlichste Anerkennung ausdrücken für Ihr langjähriges verdienstvolles Wirken als Messner und Organist der dortigen Seelsorge.

Möge Ihnen der Herr alles vergelten, was Sie in der Kirche und auf der Orgel durch 50 Jahre im Dienste des Herrn zur Erbauung der Seelsorgsgemeinde geleistet haben.

Indem ich Ihnen Gottesseggen als besten Lohn wünsche, erteile ich Ihnen meinen bischöflichen Segen

Brixen, am Feste des Hl. Kassian 1932.

+ Johannes, Fürstbischof

prüm pro da La Ila, siur Gianbattista PEDRACER (1805-1818), a siur Ujöp ROVARA (1818-1846), a siur Iaco GROSSRUBATSCHER (1846-1855) y a siur Giuvani Ev. RUBATSCHER incina al 1875, olache berba Tita mori.

Dô süa mort à spo tut sö la mo-

naria l' mester-mone berba Micorà PIZZININI, ch'â servi a siur Iaco PITSCHEIDER (1875-1898), a siur Alfonjo VIDESOTT (1898-č910), a siur Laurénz CODALONGA (1910-1924), y ultimamenter a siur Iosafat PEZZEDI (PITSCHEIDER) dal 1924 al 1932, olach'al à ruvè süa lun-

gia vita de 50 agn da mone cun crusc, fistidi, fadis, ligrézes y cun grandiscima sodesfaziun, pur avëi albü l' riconoscimënt de so laur a unur de Di da pert dl P.V. da Purse-nù IOANNES XI.

Söl let de mort (20.3.1935) i sa-vôl ćiamò d'aldì i ultimi momënç de süa vita, l' conzert dles ćiampanes dal ćiapani de "süa" dlisia, che l' accompagnâ prësc söl ultimo iade

te cortina, cun fede frama ala bëgn-meritada pesc eterna.

I monesc dô d'al é sta: Sept GRANRUAZ da Marin (1932-1938), Fonjo ROTTONARA de Francësch (1938-1944), Vijo y Stefo PIZZINI-NI (dal 1944 inant), a chël che ti augurun n bun, paziënt y lunch laur cun tröpa sodesfaziun y tröpa li-grëza.

F.P.

Benedisciun di auti a La Ila (7.5.1978).

La festa de San Florian

Na bela festa à fat la domënia dl 7 de mà l'Uniun di Stüdafüch da LA ILA a unur de so protetur dl füch San Florian.

Dô la s. Mëssa cun la pordica dl

ccajiun, s'â abiné düc i omi-stüda-füch cun süa bela bandira y la jënt sön plaza dan l' magasin pur la zërimonia dla benedisciun de passa 200 auti, de na nöia motopumpa y

I premiâ cun la Cruse al mirit (7.5.1978).

dl Volkswagen nü, arjigné dan da püch tämp dala Uniu.

L' Comandant, signur Franzl ROTTONARA â saludé te süa rasonada düc i prejénç y â ringrazié pur l'attività y l' comportamënt i omi verdafüch; n' ringraziamënt particolar al Aministraziun dla Commune y dla Fraziun da LAILA pur l'intressamënt dl Organisaziun y pur l' prezios aiüt finanziar, che va inçëales Viginanzes da Sot Pizcolalt y da Verda, dla Raiffeisenkasse y dla Banca de TRENT-BALSAN y spezialmënter al signur Erich KOSTNER pur la beliscima scincunda dla "gran motopumpa", che vëgn incö benedida cun l' Volkswagen nü y i atri auti chilò abinà adüm. Ma insciö pudunse nos, cun osc aiüt, si-

des de natüra finanziaria o de benevolënsa, portè nosc aiüt a chi ch'ë tocà dala desgrazia. Ciamò n bel diolan a düc chi ch'à daidé te na mai nira o tl'altra cun la preghiera, de daidé inant nosc laur pur l' bëgn y l' ütl dl proscimo!

L' Vizeumbolt, Dut. signur Sepl AGREITER, â spo tut la parora, saludan y ringrazian a inom dla Commune y de düta la popolaziun l' Comandant cun sü omi dl Uniu Stüdrafüch pur so gran laur altruist y süa attività esemplar y n bel diolan y diolpai a düc chi ch'à daidé moralmënter o finanziarmënter l' bun funzionamënt dl Corp Stüdrafüch da LAILA: i signurz Dir. Cav. Franzl PIZZININI, l' tot dl Volkswagen Erbin CASTLUNGER, l' tot dla ban-

dira Sepl GRANRUAZ, l' sig. Erich KOSTNER pur l' finanziamënt dla motopumpa nöia.

Ultimo a rajonè é ste l' Curat, siur Franzl SOTTARA, sura l' comportamënt dl mascinist te strada dal gran trafico cun tagn de prighi, racomanan prudëenza y auguran fortüna cun l'aiüt y sot ala proteziun de San Crestoforo.

La zerimonia sâ stlüt cun la be-

nedesciun di autí, metüs ten bel ordine sön plaza.

Al hotel MAJUN é-l ste n pic rinfresch, olache 6 omi dl Uniun Verdafüch é gnüs premià pur l' bun serviz de 15 agn tl Uniun cun la "CRUSC al MIRIT": FRENADEMETZ Otto, FRENADEMETZ Walter, VALENTINI Amadio, SURARÜ Hermann, PLONER Bastian y ROTTONARA Rudl.

Festa dla Uniun de S. Zezilia di chors de dlijia dla valada.

L'Uniun de Santa Zezilia di Chores de dlijia dla val Badia

Na bela festa, na gran ligrëza, canche düc i čiantarins di chores de dlijia de nosta val s'abinâ na ota al ann, pur fa la festa dla patrona dla

müjiga, santa Zezilia. L'Uniun de santa Zezilia pur i chores de dlijia dla val Badia fô gnüda metüda sö dal maester-orglist siur Jepèle

FRONTULL da La Pli de Mareo, ch' fô l' surastant y "l'anima" d' chesta istituziun.

Tl post, olach' düc s'abinâ, gnêl ciantè na mëssa da düc i chores adüm. Na proa separata pur vigni chor söl ciantè na compojiziun musical, signâ la mesüra de preparaziun y dl savëi de vegnun.

Cun na marëna, discursc d'ocajun, tröpès cianties y devertimënc,

se fini la festa in alegria y contentëza cun la speranza de s'odëi n'ater ann ala medema festa.

Na ligrëza bëgnmeritada cun la sodesfaziun, d'avëi pudü ciantè y fabeles les zerimonies de dlijia a maiù unur y gloria de Di.

Sce al foss meso de mantignì chesta bela usanza, pënsa i vedli ciantadus!

Festa dla Uniun de S. Zezilia a Lungiarü (1911).

NB. Al è sciöde, che la Uniun de s. Zezilia ne esistëia nia plü tla valada. Mo impò èl gnü organisé da pert de "Ert pur i Ladins" te chisc ultimi 15 agn valgunes abinades di chors dia Val Badia, olà ch'an à cianté y s'à deverti: sön Valparola y Lagació, sön Wörz, te Fanes sön Badia dui iadi, a S. Romedio, a Corvara, a Roma, y chësta ota s'abinarà inëe i chors. Al è mader ciamò da fa fora, olà ch'an s'abina y ci ch'al vëgn fat.

U'ISÉ.

L'Incherscémùn

Storia dal vëi de M.A.

Al é interessant, mo vëi, che na pert de jént resta plü tla mënt y an s'i recorda cotan plü dì, a desfarënzia d'atri, che desparësc defata dal record.

Chësta esperiënza ài inçe iò podü fa laóta, ch'i abitâ a S. Vî, olà che al rovâ d'isté scialdi tröc furesti adalerch.

Nanter düc chi furesti n'él un, che m'à fat plü impresciun co i atri y la storia é stada inscio.

Feter vigni dé dala medema ora passâl dlungia mia ćiasa sö n furesto, n turist, impò n pü ti agn, mo bëgnmetü, cun pichl y ruchsoch, y da séra, denant ch'al gniss scûr, passâl indô jö.

Chësc suzedô dan da valgûgn agn l' pröm iade y l'ann dô indô y vigni iade da mez messé inçina ai ultimi

de messé. Ch'al é n studié, ne dubitâ mine no, mo da olà che al é adalerch, chël sunsi impormó gnü a sa-vëi l' terzo ann, che al gnô al frësch tl païsc de S. Vî.

Plü gunót l'essi ion tigni sö pur baié impara y l' damané fora, mo spo me punsâi: "Ci óste sté a baié cun düc chisc furesti, che vëgn chilò adalerch". Y impò éra gnüda al dé.

Tan tröc nen vëigun de chisc furesti aldédaincö, de vigni curù y de vigni caracter, vistis inscio y visti atramënter, plü o manco da carne-scé, o inçe nia vistis! An i osservëia püch o tröp düc. A i ćiaré a tröc, vëgnel inmënt de avëi düt l'ann car-nescé, tan damât vâi datrai vistis.

Fora de chël nen vëigun inçe indô de chi che fej impresciun y se

Ciasa vedla a La Val.

fej porté respet cun düt so cumpor-tamént.

N tal é inçé chësc turist, che m'à dé l'ocaijun de scri chësta storia.

Al é interessant, co che ara pô da-trai se porté pro sön chësc monn, co che an vëgn cunesciüs datrai cun jënt, che la pënsa anfat, che é gu-nót plü daimprò da te, co che te mi-nes. Ar'é, sciöche zacai te tuless pur la man y te menass dô n tru y pro porsones, che te n'as mai cunesciü y gunót ten post, che te ne t'ess mai punsé: söl laur, ten auto, sön na barca y inscio inant.

Chisc pinsiers me jól fora pur l' cé dô l' pröm iade ch'i à pudü baié cun chël furesto y, a dì la virité, m'él inçé capité a me de té situa-zions, no mâ un n iade, mo de plü iadi.

Cun ligrëza osservâi chësc turist, ch'i udô inçé feter vigni dé jon te dlijia; chësc turist che saludâ vi-gnun, gragn y pici y cun usc ster-scia, y ci che me fajô ñiamó plü de morvëia, tl lingaz dla jënt dl païsc.

Dis alalungia êl sté bur tëmp y la maiù pert di furesti s'un stô dai-te a carté y a fumé.

Da bur tëmp s'un jô nos turist cun l'auto demez y plü tert m'ál in-stëss n iade cunté, ch'al jô tla cité a ti ciaré a mostres d'ert o a val' museo.

"Dô l' burt vëgnel dagnora inçé indò l' bel", dij i paurs, y inscio éra inçé stada. L' quarto dé dô la plöia àl metü man da soflé n vënt da sa-rëgn y spo él salté fora l' plü bel tëmp.

Chësta va bun", me punsâi iö, "sëgn vëgnun pa impò indô pro da jì impü sö pur munt y i paurs pô se fa ite de bun fëgn".

L'ater dé adora m'ài inçé iö vistì sö da turist, à ciarié ite l' ruchsoch cun val' da mangé y da bëire y la-prò val' punta y martel pur jì a spaché val' pera o val' corëc y cun la buna löna suns pié ia, bel su, dea ch'i n'â nia ciafè valgûgn che gniss cun me.

Imprüma me stançîai propri im-pü. I n'ê nia plü cis ausé da jì. Tan

Chi da La Val porta la gran erusc sön Sas dales Diesc.

atira che an se destòl purdërt ! Prësc me fossel gnü la vëia de palsé bele dô na mes'ora, mo i â impò tigni fora y can ch'i sun sté impù scialddé ite, é la iama gnüda lisiera y döt jô sauri, impröma sö pur bosch y spo ite y sö pur chi prà da munt cina ch'i ruvâ ti crëp y te trëi ores y mesa sunsi sté sólo piza.

Mâ döes de té pices schires de jogn mè jüdes dant, mo a tröc d'atri i suns iö sciampé dant. I me sinti veramënter indô in forma.

Val' d'ater d'interessant ài osservé chësc iade y ciamó tagn d'atri iadi, sciöche jënt se salüda sö pur munt, inçe sce ai ne s'à mai denant udü o cunesciü. Sö pur munt se sintun plü bugn, plü fredësc, plü amisc, plü jënt ! Te cité i van dlungia la jënt ia zënza apëna se ciaré, sö pur munt se salüdun.

Cun chisc pinsiers suns ruvé sön-som n crëp, olà che an vëiga fora tan bel cuntra misdé les Dolomites cun sü prà munt bi vërc y i crëp tan èrc y tan spizà y tan de formes ch'ai à. Cuntra nord spo ciarâi a chères

munts tan altes col ciapèl tan blanch dla nëi, che ne s'un và mai.

"Insciö", me punsâi, "él döt intorron la gherlanda de munts, che fej da corona a nosc bel païsc.

Al me gnô immënt, ch'i foss dagnora sté l' plü ion sön chë munt, pur mai plü jì jö tla val y tla cité, olà ch'al regnëia l'iniüstizia, l' sënn, la calunia, la baujia y döt l'ater mal, che ajiëia l' bel dla vita".

Tratàn ch'i è ailò sura pinsier de döt chësc, n'âi gnanca aldì, ch'al è ciamó ruvè adalerch na porsona y ch'i n'ê nia su. Magari m'à chë porsona inçe aldì fajon chi pinsiers, dea ch'i sun ausé de punsé gunót dadàlt, chël ô di, de baié da su.

I m'oji y dlungia me stal chël turist, ch'i osservëi bele dis y agn alalungia. I l' salüdi pur tudësch y vël respogn a mi salüt. Spo se sëntuns jö söi zop dl'ultima erba, che crësc sön chël crëp.

Tratàn ch'i se mangiun val' de frëit da marëna, ch'i s'un tut cun nos, me cuntel chël turist chësta storia, che iö sëgn cunti inant.

Dô n té pic chit l' damani pur tudesch: "Séis bele n pez chilò os? Söl iade da gnì sö, m'él sciampé dant valgùgn jogn, mo os ne s'ài nia udü y chi che m'à sorpassé, n'é nia plü chilò vëi, o sc'ai é mefo ia dô chë atra piza".

Chël turist respogn: "Ah, i sun bele codi chilò. I sun sté caiajö dô chë crëpa, ciudi che chilò jôl indant tan l' vënt.

Dan n cher d'ora n'él sté dui o trëi chilò, mo ai ne s'à pa apëna ti gnì sö chilò tan da ciaré incérch y é spo jüs da l'atra pert jö. I â l'im presciun, ch'al è de tài, che ô mâ rodé jö dötes les munts, mo ne vëiga nia l' bel dles munts".

Tratàn ch'al cunta chësc, me ciarel dér fit y damana spo: "Sce mo, ne séis nia os l' curat de s. Vi? Al me vëgn inmënt, ch'i s'ài udü dér gunöt a S. Vi, olà ch'i sun inçé iö ségn pur valgunes edemes. Séis n ladin?".

Mia resposta é: "Iö sun l' curat da S. Vi y inçé n ladin. Inçé iö se vëighi dér gunöt y i m'à pa plü iadi punsé de baié cun os. Incö se l' dàra tan bel d'imparé a se cunésce. Bele chisc ultimi agn s'udöi rodàn incérch te nosc paisc da chësta sajun. Os gnaréis dai paisc tudesc o da Österreich?".

Deperpo che iö i feji chëstes domandes, stal col èé danjö, sciöch'al punsass dô a val', spo àlzel plan, plan l' èé y dij pur ladin: "Iö sun inçé n ladin!".

Ad aldi ten iade baiàn tan bel ladin, m'ozi cuntra vël, sciöch'i foss gnü mort da na öspa y plëgn de morvëia diji: "Ci, os séis n ladin? I mëss s' l' crëi, ch'i baiëis tan bel l' ladin. Da olà séis pa?".

"Iö sun nasciü ladin", dijel, "mo i ne sun ségn n iade nia ti Ladins. Mi inom é Artur y nasciü sunsi a Suracrèpes. Sc'i èës dlaurela, siur curat, y sc'i ne se stuféis nia, spo uressi impü se cunté val' de me. I sun y me sinti inçé scialdi su al

monn y purchël uressi n iade me baié fora cun valgùgn, ch'i pô me punsé, ch'al óis me capi y ch'al é inçé bun da me capi".

I è propi curiùs de cunësce plü avisa chë pursona y purchël respongi a Artur: "Sanbëgn, cunte de mä os. Al é tan bel sön chësta munt. Bel tämp éle y dlaurela ài inçé bel assà".

I edli de Artur slminâ de cundënza, al me tigni ca la man y dijò: "Dàme la man. Da ségn inant suns amisc y se dun dl tö".

I se tocun la man da amisc y Artur cunta süa storia. I n'à gnanca albü bria dl petlé bëgn di. Al me gnô inmënt, ch'al se sintiss dér su y ch'al n'aspetâ nia l'ora de podëi se desciarié da n gran pëis o almanco comuniché na pert de süa vita inçé an n'ater cun la minunga, ch'al dëides porté altamo na pert de ci che i stô tan a cör.

I l' lasciun mä cunté vël instëss.

"Sciöch'i s'à bele dit, sunsi nasciü a Suracrèpes y i vëgni fora de na gran familia. Mi geniturs è de dërta jënt y de bugn straciuns. Laota êl pa bëgn n n'ater vire co aldédaincö. Sc'i pënsi impü dô, sciöche döt é mudé, spo me sàl de morvëia, ch'an à tigni fora.

Sc'an foss stà de fer, fossun bel dadi mangià sö dala rüja y sc'an foss stà de lëgn, spo fossun bele dadi fraç, mo inscio ch'an é de cér y de osc, ésun mefo corsciüs dô.

Pur döes lires jòn a porté manes da séra inçina mesanöt. L' païamënt de n fant è mefo na vačia y n sciacher â n iade cumpré set vačes pur chinesccënt lires, bëgn no propi les plü beles.

I prà da munt gnô pa sià fora laota suradüt y al n'ê pa bëgn inçé de chi che i tulô la pel ai prà, tan adorâr l'erba.

Aldédaincö i lasciun i prà da munt ales brüsces, ala lisöra, ales sorüces y ales bisches. Laota gnôl

Chi de Tomêsc da Piedaz da La Val (zacan).

pa bëgn fat bel cun la grazia de Di, sön mësa, ti prà, ti bosc, söles munts, y sägn ...

Purdenéme, sc'i se batulëi dant de chëstes coses. Vign'ann, ch'i rodi fora pur chëstes munts, me vëgnel chisc pinsiers".

"Artur, t'as propi döta la rajun", mëssi iö i dé dërt, "y iö me pënsi čiamò laprò: èi frascia uns mo ciamò da s'aspété n bel dé, ch'i fajun pa tan burt cun la grazia de Di!".

Artur conta inant.

"Chël sunsi inèc iö čiamò curiùs, sc'an à da vire. Bëgn, laota sunsi cursciù so iö. I n'â spo gnanca cumplì i diesc agn, ch'i â messé ji demez da čiasa. I savëis bëgn, laota n'éra pa atramënter. Can che an è inscio impü fora dla próma braia, spo mes-sâ pu mâ feter düc fa l' poch y pié ia, o a vardé, a fa l' müt de stala,

o a studié. Iö è mefo jü a studié.

Ertsura me gnôl pa bëgn daspavënt y èi ch'i me debitâ l' plü, è l'incherscemun. Chë maratia m'à dagnora tichiné l' plü y al é veramënter na maratia. Al é mefo val' che tol tan ca. Na pert ne sint nia y d'atri indò à pa tan da sufri".

"Artur", i rumpi iö l' baié y diji, "chël àst rajun. Ci che l'incherscemun é, chël ài inèc iö porvé".

"Al é vëi", conta Artur inant, "l'incherscemun é val' che nos dles munts sintiun cotàn de plü co chi dla cité y al s'accompagnëia püch o tröp pur döta la vita.

I ne pô nia dì, che al àis lascé dô pro me, plülelere él gnü maiù.

Bëgn, bëgn, i agn dl studié é passà, sciöch'ai passa pro la maiù pert di studënò, can bëgn, can manco bëgn y datrai inèc impü mal".

Dô na pausa bindebò lungia cunta Artur inant: "A cunscidré döt cant, ân bëgn albù bel chi agn, mo i ne jiss impò nia plü zruch. Ah, chël no!".

Vigni iade, can che Artur gnô cun n fat impurtant de sua vita, spo fa-jòl denant cotàn de pausa, avisa sciöcal messass punsé sura, sc'al dô l' cunté o no.

Spo àl impù tussi, â ciaré ca a me y cuntà inant.

"I mëss bel te ciaré y a t'udëi me vëgnel immënt, ch'i pôi te cunte döt cant. Al me fej ince bun a me, arati iö, sc'i pô ince iö n iade juté fora döt ci che me sta a cör. Sast, al me sà plü lisier dedô.

I è mefo spo ince iö ruvè te chi agn, te sàs bëgn, olà che al mët man da cöje daite y i è desigü cotàn plü tardì co d'atri.

Ten iade êl gnü chël mote, che an dij amur. Tan tröp ài bele studié y lit denant de chël patüc, mo sinti l'ai impormó scialdi tert, mo pur chël cotàn plü sterch".

— — —

"Tla ciasa de Nanterrüs, te chël pice païsc de Colvërt éra suzedüda. I ne me recordi nia plü avisa, pur ci gauja ch'i sun ruvè ailò laota n iade — mo chël ne cunta nia.

La fia plü jona de Nanterrüs è ruvada ailò te stüa tratàn che iö baiâ cun i atrì de ciasa y m'â porté sön mësa n tai de cioce y n gote de vin. Ara l'â metü ca cun tan de eleganz y amur, ch'i â messé i ciaré.

Spo éra stada fata. L'amur pur chë jona é gnü sciöche n trani y â impié mi cör tan dassënn, ch'i me punsâ: Chësta é fata pur me y degügn d'atri sôla tera.

Dér gunót m'ai pa ciamó punsé plü tert: varà tan snela da dé ia l' cör, chësta cossa tan preziosa, y ci-namai a na porsona zënza che ara l' sâis?

Ara va y ara é jüda. La nobilté dla forma, dl ji, dl baiè, de düt l'

cumportamënt m'â lié a chë jona in chël mumënt y pur dagnora".

Artur me ciara sëgn fit y dij: "Os me cuinarëis de chëstes mies ciacules y se punsarëis, ch'i sun bëgn scialdi sentimental. I sà bëgn, che pur l' gran monn à chësc dér na picia impurtanza, mo pur me àl albù tan na gran impurtanza, ch'i mëss vign'ann ciamó gnì chilò adalerch. L'incherscemun dô chësta porsona n'à nia dé dô, mo al crësc tres ciamó".

"Artur", diji iö, "imprüma de düt uns dit, ch'i se dun dl tö, y spo no mai miné, che iö te cuioni. I pô pa bëgn me punsé, ci gran impurtanza che l'amur pô avëi te na vita de na porsona, gunót na maiù che i fistidi dla vita y dla sanité. Mo impò mëssi te damané, Artur: Ne t'ara nia urü, o ne t' l'ast nia ciafada chë jona? Purdoneme, sc'i feji de té demandes tan groies. Dea che t'es tö, m'infidi mefo".

"I ne me n'à dessigü nia purmal", respogn Artur, "mo làsceme madér cunté inant, dea che chësc é l' motiv de chësta mia storia, ch'i ô sëgn te cunté pur me fa plü lisier.

Sc'an pô se lascé fora pro valgùn, spo sâle, sciöche l'ater daidass a porté l' pëis.

Ara è veramënter inscio, ch'i ti à ciafé n amur a chë jona, ch'i ess dé ion la vita pur chë jona.

Impormó valgunes edemes dô sunsi gnü a l' savëi, che ara â inom Rosanna.

Te chël tëmp s'ânse bëgn udü n pér de iadi, mo da susc tan püch di, ch'i ne m'â mai ciamó intopé d' la damané dô l'inom.

I n'à apëna sciafié da i di, tan bun ch'i ti urô. La maiù ligréza è spo sanbëgn stada chëra, de aldi dla boçia de Rosanna, che vëra sinti pur me ince l' medemo amur dal prüm mumënt, che ara m'â udü.

Insciö éra mefo spo jüda inant, sciöche ara va feter pro düc chi che

Chi dl teater da La Val (zacan).

s'ô: ai se chir, ai se dà scincundes y se mostra inçé zënza l'amur.

Mâ dainré n iade pudôns nos s'u-dëi y se baié, mo purchël chersciò ncsc amur tres de plü. Sanbëgn ch'i s'ân impurmetü l'amur pur dagnora.

Tres de plü pudôi udëi ite, che Rosanna è na porsona de caracter y de nobilté.

Can che an ti ô bun a na porsona, spo vëigun inçé düt l' bel te chë porsona. Ara è scëmpla tl vistì, mo dagnora nëta y cun de beles manieres. Cinamai l' ji de Rosanna me fajô imprescium.

I pudòn pa bëgn tres de plü bindicé indò s'urté y ailò s' la cuntâNSE ores alalungia y i se mostrâN pa bëgn inçé l'amur, mo dessigü col plü gran respet un cun l'atra.

Iö messâ ji demez a lauré y plü dalunc ch'i è da Rosanna y plü gran che l'incherscemun è.

Sanbëgn ch'i essun bëgn inçé ion urü se maridé, mo co urôns pa fa?

Al n'è nia possibl. Iö n'â nia y vëra n'â nia y trami dui ciámó dër, dër jogn y zënza esperiënza dla vita. I n'essun pa gnanca dër salpü, olà ia y pro düc i impedimënc manaciâl inçé veres.

Tröc baiâ bele de veres y i sëgns ê düc cané. I tudësc y inç d'atres naziuns armâ cina ai dënz. Dô döt l' mòte manaciâra burta.

Artur fajô spo indò na gran pauSA. I â cunesciü, che al è čez che i drücâ dër dassënn y sc'i i ess ciaré tl müs, essi pudü udëi de gran legremes, che rogorô da sù edli jö y ia pur tera y bagnâ la tera de so incherscemun. I n'â nia udü, mo cuntada m' l'âl dui dis dô, ch'i l'â urté.

I â aduré chësc mumënt pur l' tò demez da chi pinsiers de incherscemun dô l'era de so cör, mo i fa recordé chël tëmp dla opziun.

I cunesciô, che Artur ciafâ tres de plü la ria löna, plü che al dauri cun

süa storia la plaia, che al portâ tres fora tla vita y al urô n iade al'ann almanco impü stopé pro cun sües vacanzes, ch'al fajô söles munts dla valada, olà che al è nasciû. Al minâ de curi pro la plaia dl'incherscemuñ, mo in realtà la dauril tres de plû.

"Artur", diji iö, "te recordeste chi agn dla opziun? Či spavënt ch'al è laota!".

"Sciöch'ai foss stà l'ann passé", respogn Artur, "m'i recordi. Dô les gran veres de Andreas Hofer cuntra i nemisc dla fede da laota, é dessigü chi agn dla opziun pur nüsc païsc stà i plû ri tla storia".

"Chël pôst avëi rajun, Artur, chël mini inçë iö", é mia resposta.

Chël ann, ch'al è gnü fora la opziun, é veramënter sté spaventüs pur nosta jënt. Ara gnô metüda dant a na dejejiun, che é dagnora falada, sc'an la tulô insciö o sc'an la tulô atramënter: o opté pur la Germania, o pur l'Italia.

Chi che optâ pur la Germania, gnôl dit y writ, messâ lascé la ciasa y nüsc bi païsc y ji fora tla Germania; y chi che optâ pur l'Italia, mesâ inçë lascé süa ciasa y sües beles

munts y jì cina jö a funz dl stivâ.

Denant co jì jöpert, él mefo impò sté na gran pert, che â opté forapert.

Tröc ne savô nia co fa y co lató y bëgn valgûgn se dô ala despraziuñ.

Nosta jënt tan tacada ala ciasa, a nostes beles valades, a nüsc bì bosc, a nostes beles munts y a nüsc bì crëp, chësta nosta jënt ess messé lascé dôt cant y s'un jì! Na maiù desgrazia ne pudôl nia gni sura nos.

Pur furtuna n'èra nia ruvada tan inant. La vera y d'atres cosses à porté pro, che mât püç à messé lascé l' païsc.

Trami dui tigninse l' cé danjö y dô na pausa bindedò lungia minâ iö: "Mo an ne sà pa nêt nia, pur ci che dôt cant é sté bun. Dôt cant é bun pur val'!".

I ên trami dui tan cun i pinsiers pro chël têmp dles opziuns, ch'i ne se n'essun apëna anadé, ch'al è passé dlungia nos ia na schira de turistë iogn, mo ai è tan tla ciacula laite, che ai s'â propi impü descedé fora de nüsc pinsiers.

Mo apëna ch'ai è passà ia, él Ar-

Chidlara vedla a S. Martin.

L'ustaria vedla "Pider" a La Val.

tur che porta inant la storia dles opziuns.

"Chël têmp dles opziuns é sté dér de gran impurtanza pur mia vita", cunta Artur inant cun na usc, ch'an messâ capi, ch'al sufri čiamó dér dassénn. Iö scuti bel chit y l' lasci cunté inant.

"Al é pa bëgn vëi, les opziuns da lacta à formé döta mia vita y i porti čiamó les conseguenze y i les portarà čina ch'i stlüji i edli.

Ara é stada insciö: laota êi sanbëgn čiamó jônn y i é pro chi pröms, che se n'é jüs da čiasa demez pur jì pro i soldàs y spo te vera.

La ditatöra y l' Stato che s'à tichiné plü de vint agn alalungia, n'é sanbëgn nia bëgn udü da nosta jënt y gnanca da nos jogn, scebëgn ch'i n'an nia čiamó chë gran esperiënza dla vita.

I minân pa bëgn düc de ruvé i ne sà mâ nia olà, sc'i ruvân inçè ten Stato, olà ch'an pudô čianté nostes čianties, porté la braia cörtä de gurun o de pel de čiamurc, i comòc de coràn y na bela plöma storta de galeder söl čiapel. Döt chësc s'ê di assà sté proibi y fajô a nos jogn na gran impresciun.

Purchël ênse düc ligri de lascé chësc Stato y s'un jì sura i cunfins fora.

Che êl pa de nos che ess pudü s' imaginé, ch'i jôn dala fana te füch, sanbëgn pur gauja dla vera.

Bëgn, bëgn, én mefo zirca chi vint jogn söna plaza dl paisc y aspetân n gran auto, che gnô a se té pur se mené sura i cunfins fora, pro i soldàs y spo te vera.

Ci punsâns pa nos a chël patük?! L' patriotism se fajô n coraje mat, y basta!

Spo vëgnel n bel gran auto adalerch, stà chit sön plaza, olà che al s'ê abiné adöm cotàn de jënt y nanter chisc sanbëgn inçè tröc curiùsc. Nos saludun čiamó nosta jënt — valgûgn de nos pur l'ultimo iade — tulun nosc poch y jun t'auto. La maiù pert s'à sanbëgn inçè boiü ite na buña porziun de coraje. La situaziun é n iade fata insciö.

Dala vera ne se tumôns pa bëgn nët nia, dea ch'an se cuntâ dant ch' al é n "Blitzkrieg", che durâ mâ n pér de dis o alplü n pér d'edemes y spo pudòn gnì a čiasa cun la gherlanda de chi che davagna. Chësc se gnôl cunté dant y chësc valô pur

nos, in e sce n sc peresc, che   be-
le fat la pr ma gran vera, s' la cun-
t  d t atram nter. A chi ne i gn l
nia cherd .

Can che l'auto pi  ia,   ciam  val-
g n dauri s  les finestres y   scrai 
fora valg nes parores no propi da-
ur i bun pur les or dles de chi che
coman  laota sura nos, mo gnanca
tan cuntra l' Guern da laota, co pl 
liere cuntra la sp isa che la j nt de
ch l paisc   tan ion.

Chères parores s  gn des  eres!
Sanb gn che ares   in e gn des al-
dides da l'autorit  da laota de ch l
paisc.

Dui agn d  pud nse gni in Urlaub
a  iasa. Tan ch'i me cunfort . Im-
porm  tl furesto  i impar  da apri-
j  la  iasa y la j nt de mi paisc.
Sanb gn ch'al   in e la jona amada
che tir . L'incherscemu  d  v ra  
chersci  spezialm nter i ultimi
m isc.

I n'aspet n l'ora de fa l' poch y
de se sent  s la ferata che se cun-
d j  a  iasa. Mo ci  nse pa indere
da s'aspet  s l cunfin? An ne se la-

sci  nia pass  sura l' cunfin ite, pur
gauja de chères parores, s' l gn  dit.

L'atra delujiun! Col  e sot mes-
s nse d  ota. Pl  ion essi pâte da-
d lt y al me gn  inm nt che l' c r
se rumpiss".

Artur fej cot n de pausa, mo i
n o nia i bai  ite, purch l scuti in-
 e i .

D  da n pez cuntel inant: "D r
cun la ria löna d nse ota y faj n
ncsc Urlaub a Desproch pro cune-
sci s o pro par n . Te ch l t mp
dl'Urlaub  i altamo pud  ud i dui
par n  s l cunfin, mo la stangia dl
cunfin se desparti, ch'i  n m  pud 
se toch  la man y s' la cunt  ail 
z nza pud i almanco se sent . Al me
gn  inm nt ch'i gniss trat  sciöche
l' pl  gran delinqu nt. Ci  i pa in e
tan fat de mal?

I   in e scrit a mia Rosanna, che
ara gniss n d  s l cunfin, ch'i essun
imp  pud  s'la cunt  y s'ud i, mo
ara n e nia gn da y insci   l' inchers-
cemu  che chersci  ciam  de pl .

Al me s  ch'i suns b gn dagnora
scialdi st  desfort ne y i me dama-

La familia d'Adamo s l Coldetlames.

Studēnè ladins a Pursenù (1926) - de 16 n'èl 10 ciamò in vita.

nâ : Purciudi pa? — Insciö passâl indò tröp tëmp, agn dër lunè. Me ne m'âi pa gnanca lascé gnì ite atira dô la vera, scebëgn ch'i n'è pa gnanca iö sté chël che â scraié fora chères parores, mo dea che iö é studié, se n'âi albü tan purmal da me.

Dô valgûgn mëisc dô la vera m'es-
si bëgn lascé ite, mo tratan m'âi be-
le chirì n post y laur lafora y i ne
pudô nia plü lascé düt y m'un ji,
scebëgn che al è tres ciamò na for-
za da magnêt dër grana, che m'ess
trat, la forza dl cör y dl corp de Ro-
sanna, mia möta".

Indô fej Artur na pausa scialdi lungia, avisa sciöch'al messass pun-
sé sura, sc'al pudô cunté inant.

Iö m'â punsé de ne l' desturbé nia plü. Veramenter me durâra impù lungia chësta storia y i n'è nia cia-
mó dër bun de capì, ciudi che Artur
me cuntâ dötes chëstes stories per-
sonales. Ci urôi pa inçè iö pié a man
cun düt chësc?

Y spo les ores passâ y l' sorëdl se
sturjô bel dassënn cuntra la sëra y
iö n'â tut dant de fa ciamò cotàn
de roda. L' tëmp è bel y i à madér
inisciö la vëia de ji.

Y impò êi curiùs, sciöche chësta

istoria jô fora.

"Lascél mefo cunté", me punsâi
y tratàn me mangiâi n n'ater bel tò
de cioce y na pücia sëcia laprò y me
buiô l' rest de chël mez liter de vin,
ch'i m'â tut cun me.

T'un iade él Artur che me ciara
fit y dij : "Purdóneme, sc'i te stüfi
jô cun mia storia. I mëss t'la cunté.
Magari me stai dedô plü sauri.

Düt l' tëmp ch'i sun sté demez y
te vera y tres ciamò cöjel te me n
incherscemun, che ne se desfantëia
nia ia, mo vëgn tres maiù y crësc
vign'ann de plü.

Dük chi agn de vera i ài pa scrit
tan de iadi mia Rosanna y lëteres
lunges, mo i n'â gnanca ciafé na re-
posta sora. I ne sun mai sté bun
de capì, ci che al suzedô cun mies
lëteres y magari inçè cun chères
dla Rosanna, sce ara me ess scrit.

N ann indô l'ater passâ, zënza ch'i
savess val' de mia möta, mo gnanca
n dé ne passâl zënza ch'i ne punsass
di cënc de iadi a chë jona, ch'i ti urô
tan bun".

I messâ i rumpe l' baié y dijò:
"Artur, i pô m'imaginé, tan crüdia
che chëra é stada, che ai ne te la-
sciâ nia gni a ciasa".

I vëighi döes de gran legremes söl müs de Artur, che cunta inant cun la usc plüiere rota dala comoziun : "Tan val' de crûde che chël é chël pô mà capi chël che à instêss mesé sté fora döt.

Prësc cin agn de vera zënza podëi gni a čiasa! Y can che la vera ê fora y can che an â mà plü un n pin-siers, chël de gni a čiasa a udëi la porsona plü amada y a udëi indò süa jënt y ruvé spo söl cunfin y mëssëi aldi chères parores: Dà ota, te ne pôs nia ji a čiasa!

I te l' diji, che l' cör manaciâ da se rumpe y de sté chit, tan val' de pesoch é l'incherscemun".

"Döt chësc pôi m'imaginé dér bëgn", diji iö sön chëra, "y i pô inè m'imaginé, che n té incherscemuun é impü l' cheder de chères animes, che s'à destaché pur dagnora dal Pere dl cil, da Chëlbeldi".

Artur s'oij sëgn ca cuntra me y

dij : "Mo eeh, chël àst rajun. An té cunfrunt n'ài čiamó mai punsé. Al é vëi! Sce i danà tl'infèr mëss soporté pur dùta l'eternité n té incherscemuun, spo é chël l' füch dl castigo che brüj l' plü. Da n té füch mëssun bëgn se stravardé".

Dô na picia pausa cunta Artur inant : "Mo l' tëmp passa, i agn passa, un indô l'ater, y nos mëssun ji impara, can pëigher, can debota, can ligherzins, can a pezòt. Döt passa, mo pro me n'é chël gran incherscemuun nia passé.

Iö m'à sistemé ten païsc dalunc dala čiasa, olà ch'i sun nasciù y dalunc da chësta valada y i sun inè ailò citadin. Mo i sun tres čiamò su. I à tres čiamó mantignì la fedelté a mia möta, scebëgn ch'al é passé agn zënza aldi val' de vëra.

Y impò suzedel gunót cosses dér de morvëia y ch'an se pënsa bel l' manco.

Jones dla gherlanda a La Val (zacan).

Al è passé dejeset agn da in chël ann, ch'i à pudü baié l'ultimo iade cun mia Rosanna.

Pur questiuns de laur sunsi ruvé cun na comisciun tla cité de Venezia. N dé ài albü temp lède pur valgünes ores domisdé y i m'à punsé de té la barca y jì fora al Lido.

Al è dér n bel dé bun ćialt de jügn, o i ultimi de mà, sëgn ne me recordi nia plù avisa.

Dô ch'i à tut la cherta pur la barca, sunsi jü te barca y m'à chirì n post. Al è dér tröpa jënt te barca.

Cun ch'i ćiari incérch, me gnôl inmënt de udëi val' müs cunesciü y spezialmënter de aldi baiàn ladin. Sanbëgn ch'i fajô sciöch'i foss n furesto completamënter y m'è trat ia purmez a na té finestra y impò él la curiosité che me fajô spizuré les urëdles, can da üna na pert, can da l'atra pert.

I ne m'à nia falé, al è jënt, che gnô da mia valada.

Te chël ch'i ô me tignì pro na mantia sura la finestra dla barca, él la barca che tira n dér ströf, che ara me fej arenté purmez a na persona, che è ailò. Iö i prëi purdenanza y chë porsona ćiara zruch y al è ... la Rosanna.

Trami dui se ćiarunse imprüma zënga di na parora. Spo se tolunse pur la man y scialdi adascusc se saludunse.

Na comitiva de ladins è jüs a udëi la cité de Venezia y cun chisc ince mia Rosanna, la porsona plù amada sön chësc monn.

Atira ài capì, che l'amur nanter nos dui n'è nia gnü almanco, mo ch'al è tres ćiamó y plülecher sciü.

Te na cité furesta, sön na barca söl mér urôra ester, che dui cörs scialdà dal'amur pudess indô s'indüné, dô da tan tröc agn, no pur s'unì, mo mâ pur se dì, che ai urô s'urëi bun pur düta la vita".

Dô na lungia pausa, ch'i n'urô nia desturbé cun val' domandes, vëighi, che Artur lê sö y s'arjigna ca da jì. Can che al è impè, ćiarel ca da me y dij ćiamó: "Vign'ann mëssi gni in vacanzes a S. Vi y sön chësta munt pur udëi chësta valada y sü crëp y ince pur udëi la porsona de mi amur, mo ći ch'i porti a ćiasa, sura i cunfins fora y ćina ai cunfins de mia vita, é l'incherscemu".

Cun chëstes parores s'uns lascé in chël dé y söl iade da jì a ćiasa me punsâi: "L'incherscemu y l'amur ne cunësc nia cunfins".

Noza a Lungiarü zacan.

Nazio a patrun

Plù dadi éra mefo insciö, che nüsc mituns y nostes mitans, purnant che ai è impü chersciüs fora dla braia y che ares è instësses bunes de se visti la gonela, spo messai ji a patrun, la maiù pert fora in Puster, ia in Lijun, ia in Eores o ia in Funess. An dijô, che ai messâ ji a imparé tudësch y a imparé cherianza. Go-nót é pa bëgn incë chëra la gauja, che ai stô jö dla spëisa.

A patrun messai y spo bun!

Nazio n'â apëna rovè de ji a scòra, che al messâ ji fora Raiscia a patrun. L' möt de stala messâl fa y chël n'é degun bun laur.

Mëda Tarina, sùa uma, l'à mené fora Raiscia, fora da chël gran paür corafora sot l' bosch.

La patruna nöia l'à tut sö dër bëgn. Ara i â dé atira da mangé a

Nazio y a sùa uma. Na scudela de canifli i âra dé, chi canifli che è restà da misdë, y laprò n bun soft da pom.

Spo i â la patruna mostré la ciamena a Nazio. Al messâ durmì cun l'ojoradù.

La uma de Nazio se n'ê spo jüda. Ara messâ ciamó fa diversces cos-ses a Bornech : cumpré n scarnüz de farina de vaines, n pü de sé, val' medejina y d'atres bisineles, ch'an ado-ra mefo te na ciasa da paür.

Can che la uma i â toché la man y â dit "a roveder", spo âl bëgn metü man da pité dassënn, chël Nazio. Nazio è un bun cosce assà, mo noo, sté ailò pro chi tudësc ... noo, chël n'urôl nia ... y insciö èra mefo jüda atramënter co che la uma ne l'ess punsada.

Coldetlames da S. Martin. La familia d'Adamo pro l' tosoré.

Ciamó in chël dé da sëra ê Nazio t'ustaria da Piculin che al se buiô n cràhele. Al ê bel su pro na mësa. l'auto dla posta n'è nia ciamó ruvé adalerch, da Bornech ite.

L'usti vëiga chësc pice y i va purmez. L'usti è impò impü curiùs, dea che chël möt è tan bel su ailò y al l' damana : "Nazio, olà éste pa sté?".

Nazio: "I sun sté a patrun".

L'usti: "A patrun éste sté? Olà éste pa sté?"

Nazio: "I sun sté a Bornech ... noo, dlungia Bornech, a Raiscia".

L'usti: "Butâra pro l' patrun? Cia-

fâst impü bun da mangé? Ciafâst inè tutres la sabeda?".

Nazio: "Da mangé ciafan bëgn bun. Sc'an ciafâ inè tutres ne sài nia, dea che na sabeda ne sunsi nia ciamó sté lafora".

Usti: "Ciudi te n'est pa jü?".

Nazio: "Ciudi ch'i minâ che la laa foss da muri".

Usti: "Tan di éste pa spo a patrun?".

Nazio: "Dôdoman fossel trëi dis".

Usti: "Aaaah!".

Nazio é rové a ciasa dan süa uma.

M.A.

Dô da tröc agn
vëigun indô
l' Grof da Rina
ti calënder ladin.

P'attēm.

Les strîs

In tëmp passà à dagnora fat pora y têma strîs y striuns, y no ma ala popolaziun ladina, mo inçè a chëla foradecà. Da prozesc, ch' fô ilaota cuntra d'ales, pô-n li, ch' sù strinac gnê faç cun l'aiüt dl malàn a dann de chèles personnes, ch'ales ti à l' sênn y che ne tocâ nia ma personnes y bestiam, mo inçè ciases y stales, ciamp y prà; cînamai la vita dles personnes y i fenomenz atmosferz dla natûra fô te sùs mans.

Les strîs arjigna ca temporai sön munt, mëna l' bel y l' bur tëmp, nëi, vënt o plöia a cil serëgn, fej i grani dla têmpesta cun ciavéis, traç fora ai ri mituns cun sùs grifes spizés y ti la mëna ti ciamp a chi paurz, ch'ales ti à l' sênn. Ala ojoradëssa

ti strinëi-les l' lat, ala patrona la pëgna, che ala mëss datrai tornè dis ala lungia, pur avëi l' smalz. Ma l' palfir lorënt, toçé cun forza tla brama, è bun de ciaçè dmez la stria, sce ala vägn tocada. L' strinac ne taca nia, sce l' bestiam ciafa vigni mëis erbes benedides in la festa de Santa Maria dal Ciüf. Les strîs ne po ji tles ciases, olach'al é na stiga o n scalin dan na porta o n üsc, pur ciche ales ñen é nia bones d' storje les giames tl jonèdl; pur chësta gauja pon osservè tles ciases vedles la stiga dan porta y tröc scalins daite. N cortel signé da na crusc söl mane cuntra na stria, ti tol la forza al strinac.

Stris y striuns

An po čiamò datrai na ota o l'atra aldi da jént vedla de bona memoria y de lëinga dubliosa cuntan avenimènč de süa vita y stories de fac̄ realménter suzedüs, o inče magari dl düt inventà. Prüma dla gran vera, dan l' 1914, fôl a Verda de La Ila na sartorëssa cun süa müta, ch' jé sön les steres tles čiases a cujì, pur se davagné inscio onestaménter l' pan da vigni dé. Ala â inom Angelina y süa müta Gervajia. Intratan l' têmp dles "inanter ores", tra l' fini del luminüs dl dé y l' scomenciamènt dl scûr dla sera, i artejagn söles "steres" lasciâ l' laur pur zirca üna n'ora, a palsè y sparagné inscio la lüm, ch' fô gonòt ma na picera flama ten lümìn, ch' somiâ n" chefer köce" dala lüm. La lüm a petrolio gnê ma impiada te püces čiases y pur püch têmp dan da ji a dormì, purciche l' petrolio fô ilaota cer y la meseria grana.

Nos mitùns aspetâ-n cun na pažienza nervoja chesc momënt y s'arjignâ-n bel adora sentà pro la gran mësa de stüa, che la sartorëssa gniss ca pro nos a cuntè stories. Apëna sentada jö, fajô-la na zerta zerimonia cun i brac, intratan ch'ala dijô sö na poejia, ch'i ne me recorde nia plö. Te stüa fôl gnü l' plö gran chit y nösc ödli ti čiarâ fit. Mada Angelina scomencian cun na usc bassa ch' tromaorâ.

"Os mituns savéis, che dala finestra de mia stüa vëighen l' bosch de Colmaladât. L'atra sera m'à sprigorè n gran fûch, che vardô ilò y n grüm de burtes vedles ch' balâ inciar ia dlun čiantan; t' na gran ola cojô l'ega da fa na gran poleinta pur la cëna: al fô les stris!".

Ala â cuntè spo di ala lungia dles burtes vedles stris, che fej dl mal a jént cun sü strinac y di striùns, ch' é čiamò plö da temei y plö rî.

"Les stris" dijò-la, "se téggn sö clach' mai, mo plö gonòt les vëighen inciar Calfosch, a Colmaladât y sö pur munt, olach' ales va les domënie a balè, a čiantè, a mangé y a bëire te na čiasota düta la nöt, inčina al prüm bot dl Aimaria da doman; ia pur l' dé dorme-les. Gonot les vëigh-en cul'Orco y cun n bur giat fosch dai ödli da fûch ch' salta intoronn. Canch'al é scûr y che düc dorm, pëi-les ia al bal o va te čiasadafûch a fa strinéc y čianta; spo toleles na granara inanter les giames y sen sciampa demez sö pur čiamin sciöche l' malàn.

Naota gnee les stris borjades te furz, ch'an po čiamò odëi t' val posè al dedaincö, inscioche a Castello, tla val de Flam (dlungia Cavalese).

An alda cuntan dles stris dl Collalt (Corvara), da Calfosch, da Badia, da Marô, da Pontives, dl Vaiolet, dles stris tles giatesmajires, tla pëgna, tles teciores (cargares d'Al Plan), dla müta söl lëgn, dla bisca strinada a Surafurcia, dl iagher y les stris, de les stris de Crespëna y de Ciampëi, olach' an les alda čiantan:

"fa pudun-se či ch'urùn,
tëmpesta, dlacia y næi,
plöia, tarlis y togns;
düt pudunse fa či ch'urùn".

Ad aldi cuntan l'Angelina, se temôn-se tan dasënn, che nos düc s'av-en trat sö les giames sön banch y s'av-en sentè lassura. Ala s'â spo impormetü, d' se cuntè na "vera" storia de na burta y ria stria, che fô naota sön l' crêp dl "Sass de Stria", dlungia l' stradùn dles Dolomites.

Chësta la storia

"Passan dal paisc de San Čiascian pur la val Parora, rüven te düs ores

Pass de Falzares - Sas de Stria.

de strada ala forcela de Tresasc, y da chilò inant tla strada dles Dolomites, ch' cundüsc a man ciampa a Cortina d'Ampéz y a man dërta a Andrac da Fodom. Denant ch'an rüves te chësc stradùn, s'alzel sö n gran sass a man dërta, con na piza alta a forma de cor, che porta ala somité na crusc de fer. Chësc crëp porta l'inom de "SASS DE STRIA" y tröc passanç, atraç dala curiosité, damana purèche al à chësc singolar inom. Eco, ci che la legenda sa da cuntè!

L' grof Janiorz de Puster â na belissima fcmena ch'â inom Alida. I dui viô na vita bela y alegra y les stragranes richézes ch'ei â, t'impermetô dütcant ci ch'ai pudò se dejidré. I dui spoji ess pudù éster i plö felizi dl mond, sce Janiorz ne foss ste amarè dla plö burta y plö teribla maratia: la gelojia. Pur gauja de chësta, la vita tra i dui gnê tres plö düra y plö pesocia, incina a devente tan pesocia da ne la podëi nia

plö scportè: n vero infer! Pur mët na bona ota na fin a chësc tormënt, s'â punsè l' grof n dé de menè Alida t' na val ascognüda inanter i crëp dles Dolomites y de la sarè ten ćiastel fabriché sön n crëp, olache degügn i podô pro. Janiorz fô dainré a ćiasa, purci ch'al messâ ji gonot te paisc dalunc y vign'ota ch'al manciâ dal ćiastel, fajô-l vardè Alida dala fancela de ćiasa "Diana"; chësc fô so inom. Ala ciafâ l'ordine severissimo de ne lascè entrè degügn y, dandadüt y pur degüna gauja, cavallirz o d'atri omi. Chisc fô dagnora têmp doloroji pur la püra grofa, canch'al manciâ so om. Diana fô na vedla stria, maladëta y furba, ch'odiâ la ćiastelana jona y bela y la maltratâ in mile mainires; pur ala fô-l na gran festa canch'ala la pudò odëi sofrì.

N dé l' grof â messè s'en ji pur n iade lunch y â indò consigné, sciöch'al solito, Alida ala malaugurada stria. Ala sciora av-el dit, ch'al

**Franzl de Plan
da Corvara
cun la fomena
Tarejia dl Roch
(Corvara).**

urô ji ala zerca dla miù erma dl monn, ch'al se dejiderà bel da di, ch'é "l'ergo dai set curusc".

La vedla stria fajô düt pur tormentè la ciastelana. N dé ch'ala orô ji al païsc d'Andrac cun les atres ëles d' la servitù, l'av-la stlüta ite y sarada te süa ciamena. La sciora Alida s'à sentè paziënta dlungia finestra y spetâ cun rasegnaziün che les ores passess. Verscio sëra, al florì dl sorëdl, fô-l passè propio sot la finestra, olach'al fô la ciastelana, n cramer ambulant venezian. Al portâ cun él stofes de vigni sort de curusc y d'atra mercanzia, ch'al ti ofri ala sciora. Ala l'à damanè sce al nen à mai aldi cuntan dl'ergo dai set curusc. A chësta domanda l' cramer à

respognü, ch'al nen à mai aldi rasonan de chësc, mo ch'al conesciò n ciava-or dla miniera dl Latemar, ch'ess pudü sauri ti l'arjigné y ti l' portè.

"Porte-me l'urma y i se paiarà ci ch'ores!" ti à scraié jö Alida contentiscima de ti podëi fa a so om chësta ligrëza; spo s'av-la trat zruch dala finestra. Mo adartasö sciöche na ciandëra stê te chël momënt la vedla stria ch' ti dijô dlun rian: "Ah! la sciora fej converjaziün dala finestra cun jënt foresta; bëgn, bëgn, purnanch'al vëgn zruch l' sìgnur grof, ti l' cuntarai!".

Apëna che l' grof fô ruvë adarlerch da so iade, ti à cuntè Diana atira ci ch'al fô suzedü. Verc dala

Fefa da Sossas
y Felize
dan süa
vedla ciasa
a Corvara
(1970).

gelöjia, av-el purdü d' colp l'ujو dla rajün: al fô jü atira tla ciamenta dla sciiora, l'à trata ti ciavéis fora dl ciastel y sciurada jö t'en sfos sot. Al s'à ciamò injendlè jö a ti ciarè do al pür corp vesti de blanch, co ch'al se brodorâ da n sass al ater, incina ch'al fô ruvè jö insom l' prezipiz; y spo sen fô-l jü zruch tl ciastel, plëgn de senn y de dulur.

Apëna ch'al â metü pé tl ciastel, s'av-el imbatü te na persona che l' aspetâ. Al fô l' cramer venezian ch'

gnê a portè l'ergo dai set curusc. L' ciastelan s'à fat na gran mervöia, chël forest ilò éss indoviné so plö gran dejiderio. Atira av-el damanè, che ch'al fô ste a ti dì, ch'al éss albù gian l'erma. "Al é ste osta sciiora da chëla finestra ilò" à-l respognü al grof, mostran la finestra cul dëit. Y spo ti av-el ciamò cuntè, che la ciastelana ne n'à urü udëi no stofa y no atra marcanzia, mo ch'ala éss ma damanè do l'ergo dai set curusc pur ti podëi fa na scincunda y na

I vedli morinâs
dl morin
da Pescosta
(Corvara).

ligréza a so om.

L' grof â udü ite la gran iniustizia dl delit ch'al â cometü. Cun l' cör dolorant y sburlé oramai ala despeziùn fô-l saltè söl post olach'al â copè Alida. Saltan da na pera al atra, fô-l ruvè söl funz dl frignùn pur odëi almanco čiamò naota chël corp mort; mo l' cadaver fô spari, zénza lascé sëgn! L' grof s'en fô gnü sö pur la medema strada cun l' cör ferì a mort. Chilò av-el prësc udü passan dlungia ia trëi čiavalirz che galopâ fora dal bosch dl čiastel ver-scio Andrac y Alies; al fô dui čiavalirz y n'ëla vistida de blanch, mo ai fô bel massa da lunc pur i podëi cunësce.

N gran dejiderio di raité do ti fô de colp saltè te süa mënt, tormentada y martorjada da chël delit, ch'al â cometü pur blota gelojia. Apëna ruvè a Alies (Alleghe) av-el salpü, che trëi raitri fô jüs pur la strada de Zoldo y so pinsir fô ste fat de colp: ti spromè dò! Ruvé a Zoldo, ti â dit na vedla patrona, che i dui omi a čiaval fô passà propri dlungia süa čiasa ia, ch'ai somiâ dui striuns y â na burta čiaradüra; la sciora vi-stida de blanch tigni l' cê bas y ne dijô parora; ala èss punsè, ch'ala foss stada strinada. L' grof s'â fat descrii chël'ëla y â albü la sigurëza, ch'al messâ éster stë süa fomena. Al s'â cumprè snel n ater čiaval y ti

I mënacrép Pitscheider (Gherdëina) y Stachio Dapunt (La Illa) - 1906.

fô raité do de düta prescia ai dui striüns. In galop â-l attraversè l' païsc di Duråns, zënza i pudëi purater arjunje. Ruvé tla gran planüra, s'av-l purdù vigni ségn dl fustü di čiavalirz; mo al ne s'â mai prdù de curasc y ne sen fò nia jü zruch te so čiastel. Al s'â venü dütes les süs variétés y l'anél, incè so mantel, cujì fora cun or y arjënt y jê tres inant da n païsc al ater, incina ch'al â albù consumé süs reserves y fô spo ste sforzè a vire d'elemojina.

Insciö av-el passè n ann intir cul ji inciarch a chirì i trëi ch' ti sciam-pâ tres danfora y che ne fô asolutamënter nia plö da inresci tla gran planüra. Stanch, cruзиé a mort y zënza fiducia, se av-el punsè de to la strada pur sen ji tles munes; mo süs forzes ne bastâ pur l'iade a čiasa y purchël s'av-el punsè de palsè. Al â damanè ospitalité a n paür,

ch'l l'â tut sö sot ala condiziùn, ch'al vardess süs bisces.

"Mët a verda!" ti â dit l' paür "de ne ji mai cun les bisces te chël gran bosch che t' vëighes corajö; al é l' bosch Dlames, l' post dles stris y di striüns, l'abitaziùn d' spiriti y d' fantasma". L' paür pronunziâ chësc inom, tromoran dala pora. L' grof tignì cunt dl avertimënt albü y sen sté dagnora dalunc dal bosch stri-né. Mo n dé ti fô-l gnü l'idea, ch'al pudess éster proprio ilò i dui striüns ch'â arobè súa fomena. Atira fô-l jü dal patrùn a ti dì, ch'al lasciâ so serviz da famëi y, su y zënza er-mes, fô-l entrè tl bosch maladët y striné. Do düs ores de iade, fô-l ru-vé pro na čiasa solitaria, olach'al laurâ n zumpradù, ch' scadrâ li-gnan. Janiorz ti â fat valgunes do-mandes, mo l'om nen â respognü y ne n'â gnanca dè l' plö pic ségn d'

Carigâs söles störes - zacan.

avëi capi.

"Al mëss éster strüm" s'âl punsè l' grof y fô jü te čiasa. Te stüa, ch' fô plëna d' libri, av-el ciafè l' patrùn de čiasa y l'â prié de laur. Chësc ti â čiarè cun na čiaradüra plëna de mervöia, mo in ultima av-el impò aconsintì a l' to sö pro d'ël. "I à te stala na laurz y n' čiaval" ti av-el dit "y tö te mësses avëi cüra de trami dui. La laurz é tan feroze, ch'i mëss la tigni liada te na morona grossa; l' čiaval é ostiné y nen o bëire y tö ti portaras vigni dé n pazùn d'éga frësca incina che t' saràs ste bun dl fa stimé".

Al ne fô passè tröp tëmp, ch' Janiorz se n'â intenü ch'al fô ilò a mez la plö gran strionaria. Tla curt fôl intratan l' dé n chit da cortina, ch' fô rot vigni tan dal bat dl martel dl zumpradù; ma de nöt düta la čiasa fô plëna de scesciüri, de grëc y de colp y l' grof aldi n rausciamenti inscioch'al foss milesc de pici tirz ch' saltess y joress pur dütes

les čiamenes y te düta la čiasa. N dé â consigné l' patrùn al grof dütes les tles de čiasa, denant ch'al piess ia a fa n iade, mostran sön chëla dala forma chedra y ti â dit: "Sce ne t'os morì, ne ji mai te chëla čiamena ch' se deura cun chësta tlé!". Y spo sen fôl jü.

Apëna che l' patrùn sen fô jü demez, s'â punsè Janiorz de fa düt l' poscibl pur capi chëles coses strinades ch' suzedò inciér el ia. La prüma sëra do l' florì dl sorëdl av-l osservè, che les astelles, che l' zumpradù fajò ia pur l' dé, se trasformâ te sorices ch' sen sciampâ dlun saltan ite pur čiasa. La sëra do av-el punsè de cöi adüm, dan l' florì dl sorëdl, dütes les ziples y les â burjé. Do da chël dé l' zumpradù a scomancè a rajonè y a ringrazié l' grof de l'avëi dlibré dal incantejimo, ch' l'â tigni ilò lié incina a chël momënt y ti â cuntè, tan che chi dui striùns l'â maltratè. L' grof l'â spo prié de ti di dütcant ci ch'al savô

di dui patrùns dla čiasa strinada, y l' zumpradù â metü man de cuntè, che zirca dan da dui agn fô-i gñüs trami dui da n iade zruch cun na bela y nobla signura vestida de blanch. Ai l'â arobada trami dui deboriada ten paisc dalunc, mo l' plöjon se la urô salvè pur ël y â urû sen sciampè impara. L'ater sen â anadè y inscio fô-l rot fora na vera teribla tra d'ëi dui. L' plö vedl l'â davagnada y â spo trasformè l'ater te na laurz, ch'al â lié te na morona. Mo la vera davagnada söl riva-le nen â bastè pur se meritè la sim-patia y l' respet dla bela sciora. Do milesc y milesc proves de la dava-gnè pur ël, s'av-el punsè d'adorè n incantejimo potënt, fajan ji l'anima d' la nobilëla tl çè den čiaval. Spo av-el metü tl fisti dla stala na mede-jina incantada. Sce l' čiaval éss buiü d' chest'ega, iné ma nagota sora, la sciora foss spo tomada atira tles mans dl striùn. Mo l' čiaval, pur tan ch'al ess datrai na sëi che ti burjâ

inscioche n füch, ostinatamënter ne buiô de chël'ëga, no cun les bones, no cun les ris.

Do che l' grof â albü aldi la storia, fô-l saltè atira pro la fontana dla curt a pié n pazùn d'ëga da ti portè al čiaval. L' čiaval che l'â zënza da-gnora rofodada, chësta ota l'av-el buiüda zënza se fa prié. L' grof â abracè l' col dl čiaval y â damanè pordonanza a süa sciora cun i ödli bagnà dales leghermes. Al ti â iné pormetü sot joramënt de fa düt y de se dè pesc, inçina ch'al ne foss ste rot l'incantejimo.

Valgùgn dis do fô ruvè l' grof te na čiamena plëna de libri. Un de chisc ti parô particolarmënter intressant ch' portâ l' titl: "I nemisc di striuns". Apëna ch'al l'â davert sö, av-l udü cun gran mervöia, ch'él fô scrit cun lëtres, ch'al nen â mai udü; inscio ne ti pudô-l propio servì a nia. Solamënter chëstes parores av-el ciafè da lì: "Les peres rump i incantejimi", mo al ne fô ste bun

Les sojoradësses a La Ila (1925).

Noza de Tone
d'Arçiera.

de capì, ci che chësc éss significhé. De dùc i atri libri ch' fô ilò te chëla misteriosa bibliotech, ne fô-l ste bun de dezifrê gnanca na parora sora.

Canch'al â albü ruvè de scasciné la ciamaena dai libri, s'av-l punsè de ji inçè tla ciamaena proibida. Cun la tlé chedra av-l dauri la porta y fô spo jù ite, zënza n bazilé. La ciamaena fô öta y zënza mobilia, tutafora na cassa scra y chësta nen azicâ nia l' funz. Suraia fô-l n carni plëgn de nusc, na spada, n pic spidl fosch, n ater spidl vërt plö gran y dlungia valgunes scüsces d' nusc, inçè vërdes. L' grof â tut ca üna de chëstes scüsces y l'â fraçienda; de colp, düta la ciasa fô stada scassada cun gran scescüre. Apëna ch' düt fô indò ste chit, av-l aldì la usc de süa fomena che l' cherdâ. Dlun saltan fô-l ruvè jö tla curt y la usc ch' gnê dal ciaval

dijô: "mia anima é sëgn dliberada, mo ala é ciámò zënza corp chilò söles tlines dl ciaval. Mët bel averda y fa ci ch'i te dije: va tla ciamaena proibida a to la spada, l' carni de nusc, i dui spidli y vi atira chilò da me; salta spo in prescia söl ciaval y sciampa. Ne t'as pa tëmp da perde, che la laurz à bel rot süa morona y cun düta forza prô-la de rumpì ite la porta".

L' grof fô atira saltè te ciasa pur se tó ci ch'al ti fô gnü dit. "Fa prësc!" â scraié la usc de süa fomena "da n momënt al ater arà la laurz scarzè sö la porta y inçè l' patrun de ciasa sta pur ruvè adarlerch; i alde bel sü varesc te bosch".

In prescia à-l trat n salt söl ciaval y dlun galopan raitâ-l fora pur l' bosch scûr dai tröc lëgns. Do na spromoda desperada d'almanco n' cra, sen av-i intenü, ch'ai fô perse-

ghitâ. Dalunc udô-i l' striun ch' rai-tâ sön la laurz y ruvâ tres plö y plö daimprò. Canch'ai fô ruvâ ten plan, l' grof s'à ôt zruch y â udü defata do da d'ëi l' striun. Ilaota ti â dit l'anima dla sciora: "Te na nusc y sciür-la do te ia!".

L' grof l'â fat y tl post olach'al fô tomè la nusc, s'av-el dauri na gran sfêssa tla tera y i dui perseghitadusc s'à intardivé de na bon'ora. Insciö av-el fat incina ch'al â albù nusc y intratan fô-i ruvâ fora dl bosch t' na val dserta. L' ciaval, scebëgn ch'al fô fora d' mesûra stanch, fajô sforc grandiscimi pur aumentà la sveltëza dl iade y al parò ch'ai foss bel n bun toch danfora, canch' l' grof i â aldi n bel momënt dlungia d'al.

"Sciüri adoss l' spidl fosch!" â scraié l'anima dla grofa. Janiorz l'â fat y atira fô-l gnu n lech tra d'ël y i dui striuns. La laurz fô jüda tl lech y se tirâ inant cun gran fadia, portan sön so spiné l' striun. Do da n püch av-la albù traversè l' lech y â arjunt cun fadia l' ciaval, che ne fô oramai plö bun de saltè danfora dala gran stanchëza. "Sciür-i l' spidl vërt!" â dit la sciora; al è nosta ultima reserva y spo do saruns tles mans de Calbeldi. L' ciavalir l'â atira fat y düta la val dö d'ël s'à curi den gran lech d'éga blancia. Chësta óta i dui perseghitadusc â adorè plö têmp dal passè y l' grof â bona speranza de se mët in salv. Mo, apëna ch'ai fô ruvâ ala Büja dl Lu, fô-i indò sta arjunç da nü.

L' ciavalir fô saltè svelt a tera cun la spada tla man. "Sciampa danfora cul ciaval; iö stad'intratan a combat cul striun!" â dit l' grof ad' ala, che nen orô ji zënza d'ël. "Jun ia da chël sass a s'ascogn" av-la re-spognü. Cun gran fadia s'à trat l' ciaval ia dò l' sass, ch' stê propi a mez chël plan. L' grof intratan s' batô cun l' striun, ch' fô saltè jö dla laurz y al â messè odëi cun spavënt,

ch' la spada ne ti fajô nia a chëla pel düra y ch'ala rebatô zruch dò vigni bot, zënza feri minimamënter. Sciurada demez la spada, l'â-l pié tl col pur l' strangorè. Mo n scrai teribil de süa fomena l'â fat ciarè zruch: la laurz â arjunt l' ciaval y stê pur saltè sura ia. Te chël momënt i fô-l gnü in mënt al grof les parores ch'al â lit ten liber dla ciamaena proibida: "I sasc rump i stri-nëc". Zënza savëi veramënter ci ch' al fajô, av-el tut sö na pera y cun n colp sëch ti av-el spantié l' cé al striun. Atira dò av-el tut sö la spada y cun trëi salç fô-l ste dlungia la laurz ch'al â atira copè. Al grof ti av-el parü de s'avëi descedè da n sonn pesoch, canch'al â udü dlungia d'ëi i dui striuns morc y süa sciora che ti gnê adincuntra vistida de blanch y bela, sciöche in chëla nöt dl delit.

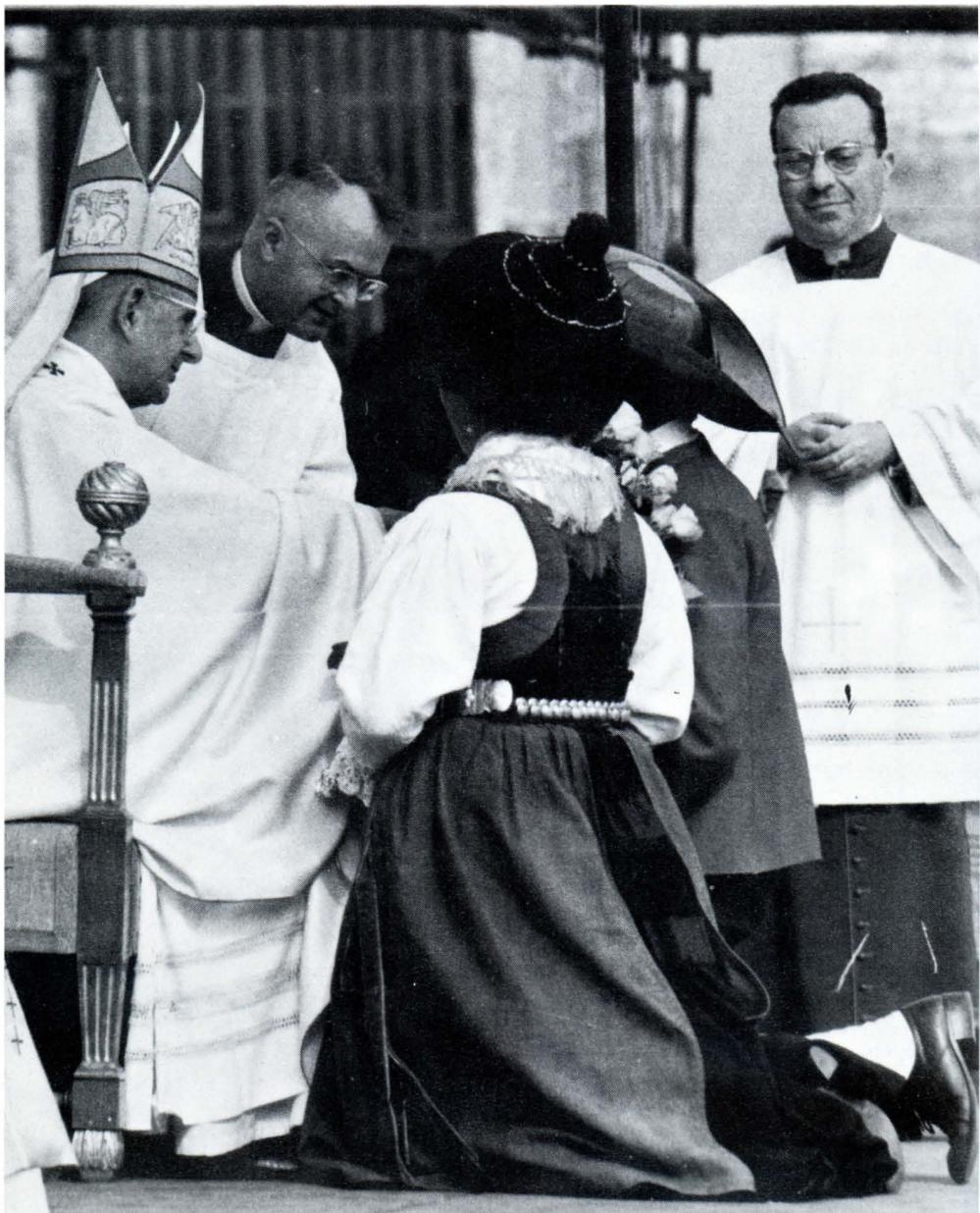
Püc dis do, l' grof Janiorz cun süa Alida fô düt cuntanç tla tor dl ciastel d'Andrac. L' ciavalir â capì, che düt l' mal y dük i dulurz fô stà pur gauja dla pescima fancela y al pun-sâ de la castié severamënter; mo Alida â prié pur éla. Ciaciada demez dal ciastel, la burta stria fô jüda ad abité söla piza den sass dlungia l' pass de Falzares, che ciamò al dé daincö vëgn nominé "Sass de Stria".

I dui ciastelagn, Janiorz y la bela Alida, â lascè l' ciastel tla val d'Andrac y sen fô retrac te so ciastel tla val de Puster, olà ch'ai fô ciamò vièc tröc agn in bela concordia y in gran felizité".

"La storia é sëgn ruvada" â dit l'Angelina". Apëna ch'ai fô ruvâ te so ciastel, av-i fat ilò na noza y n nozun, n past y n pastun,

a mé m'ài dè na sportola de vin y na boza de pan
ten cestun y m'â trat n os
ten comedun, ch'i sént ciamò
al dé daincö".

F.P.

30. de mà 1976.

Bajamàn al Papa S.S. Paul VI. in gaujiun dla beatificaziun
dl misionar siur Ujöp Freinademetz da Oies de Badia.
(Walter Frenademetz y Loise Rottonara)

Cunferenza di maestri a Piculin ai 11.4.1930.

Scolars dla scola da S. Linert-Badia - ann de scola 1925/26.

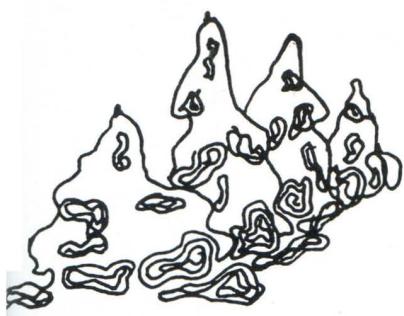
Scolars dla scola elem. da S. Linert de Badia l'ann de scola 1929/30.

Inspector: Costantino COLOGNA (TN)

Director: Augusto DALBOSCO (TN)

Maestri:

scola de CALFOSCH:	Lina AZZOLINI (Piacenza)
» » CORVARA:	Pia RENATI (Piacenza)
» » LAILA:	Piera PASINI (Piacenza)
» » SAN CIASCIAN:	Gianni RUAZZI (PICOLRUAZ)
» » SAN LINERT:	Franzl PIZZININI
» » " "	Scolastica PIZZININI in VITTUR
» » LA VAL:	Alessio BALDISSERA
» » "	Anna DAPOZ
» » SAN MARTIN:	Amelia CORADELLO
» » " "	Lea CATTOI
» » LUNGIARÜ:	Bepo DETOMASO (Reba)
» » ANTERMÖIA:	Martina MERLI (Siena)
» » RINA:	Clotilde PANEROTTO (S. Giov. Ilar.)
» » LONGEGA:	Margherita RIZZI (Fassa)
» » AL PLAN:	Arrigo BORTOLOTTI (Molina-Fiemme)
» » "	Elvira DAPRAI (Bresimo)
» » "	Serafina MARCHETTI (Aigen-Stiria)
» » LA PLI':	Luigia LEZUO (Colle S. Lucia)
» » "	Emma MENARDI (Cortina d'Ampezzo)

L'inverno.

Longega

Le tomp, co passa datrai massa snel, sfrëia jö de bi y de bor recorç. Ci co ne ven nia scrit sö, va massa sauri pordü por chi co ven dôcà.

Atlò val' recordanzes sólo Fraziun da Longega.

L'ennom

Por nos ladins y maréi edl sauri da odëi ete, ci che la parora Longega ô dì: dlungia l'ega. Da öna na pert, fora por "graus", daspaont bel arjigné ca da chi dai rüs dan da val' agn, vëgnel jöyfora la Gadra; da l'atra pert passa fora l'ega d'Al Plan. Cösc rü, co vëgn inè nudri dal rü d' La Pli y dal rü Forçian, nasc te plü postò: sön la val de Fojidöra, sön Ciastlins y spo te d'autres fontanes.

Trec ne sà nia, che l'ega de Fanes va sot "dô festes" (da Nadé) y sta spo fora cina san Vi, a mez jügn. Te kösc tomp rogoarel dér pücia ega forà por la val de Rudo. Encér san Vi mët man l'ega de san Vi — desc' an dij — da sbroché fora, ete defora da Fodara Masarönn, y tanta ch'al nen ven pa! A Longega se mosciödera adöm con chëra dai badioè.

Püc sà, che l'ega d'Al Plan ne fesc nia dlacia d'invern, can che al ci dér frëit, mo föm, y ci föm!

Nüsc antenaç à bonamontier baié latin. Laota dal 1296 i dijéi a chi püc lüsc dlungia kösc rü: "Infra aquam" y oress dì: daia da rü o dal'ega.

I todësc à la parora Zwischenwasser = danter les eghes. Gunther Langes, co à scrit en bel liber sora i ladins, è ben sté en pü desfortüné da fa la parora ladina "Anderega" nosta fraziun.

Co é pa Longega motüda adöm?

La fraziun da Longega é na stricora de teràc, con Framacia, nia dal döt 2 km y leria söyjö mez km, 1015 m sora la spona dal mér.

104 porsones abitëia aldédainco te 28 abitaziuns o te 21 ciases. Ma-juns edl 17. La jont fej plü sorts de laurs.

Ostaries cumpedun 3, boteghes inè 3, siëies 4, capeles 2, fojines 1, berç dla lóm 2.

Plü dadio viêa a Longega engröm y de vigne sort de artejagn. Dùc se déa da lauré dan da döt por ci co à da fa coi ciavai y con les menades y con i bojügns dla jont da tlò. Ensciö èl trec mornâs, sigàc, förs, roderi, zumpradûsc, tiscleri, ciaratis, garberi, ferberi, battalanes, cargâs, sartusc, ciapoleri, zipladusc. Jö dal Hammerle fajén cínamaï broches y agüs.

Longega alda sot ala zeca da Pliscia. Na ria lenga s'à enfidé da i dì "terroni da Pliscia". En canaia, no? La jont de kösta fraziun se prôa dér da lauré y va dér dassenn a La Pli te söa dlijia a les funziuns.

Trus y strades por y da Longega

Aldédancö èdl sön plaza da Longega val' iade tan en gran movimont de auti y motors, che an mina de ester oramai a Minca o a Berlin.

Dandaia nen éra nia ensciö. Al falà i auti y les strades. Por arjunje Longega gnén da Peraforada de so-ra cayete. Dan Pliscia, a Plazes, jéa la strada vêra jö fina da rü Forçian. Danlò podén gni jö dala ostaria de Bastl, o an podéa jì plü ennant y gni jö dal'ostaria dal Festl y passé ia le rü, alzé sö y roé por le bosch de Plaies a Picolin. Le trù vedl jéa ciámó plü ennant alta ete y roâ jön Plan dal'ega o Valçialçiares. Enlò passân ia le punt (dan les gran ro-gossies dal 1836), jén cina sö dal Hammerle a man dërta dal rü d'Al Plan, spo roân endò tla strada dan-cö.

Da Longega de sot cina punt de Graus messâl ester sté en té picio trù por chi da Rina.

Can che la strada nea é gnüda

Strada nea con Onies - 1966.

daurida da Punt da Mantëna y da Peraforada de sot ai 4 de october 1892 — coi laurs ân metü man encér l'ann 1880 — spo ojéra dan la ostarria de Lipo a man dërta, passâ ia le punt y ojéa endò a man ciampa dan la botega de Robert y jéa sö por roé tla strada dancö enlò dal Garber.

Tla óta de Robert él na stangia dal daz. Dük chi co passâ con čiavai arfiècs o con tiers, messâ paié entant por mantignì la strada. Na pert cunta che vigna porsona messâ paié entant, can che ara passâ. La stangia dal daz àn plü tert tut demez y l'à metüda sö fora Mantëna todëscia pa la čiassa dita čiamó encö: "čiassa dal daz". Berba Pire Videsott da Jù à dio alalungia lauré pa cösta stangia, sie a Longega co a Mantëna. Pire éa le pere de signor Heinrich, curat d' La Val.

La strada da Lipo sö por le pré cina sö dal Garber é gnüda scarzada sö y fata tratàn la próma vera, dan le 1916.

Les 2 capeles da Longega

La capela dlungia la čiassa dal Festl, dedicada a s. Maria dal aiüt, mëssa ester gnüda fata sö defata dô le 1800. Chël ann dles ries eghes, 1836, èsera gnüda rünada dassënn dal gran rü.

L'atra capela, co é stada ençina le 1930 sön plaza de Lipo y spo trata jö y fata sö plü en ia pormez ala munt, porta sön alté la statua de s. Maria da Lourdes y de s. Bernadeta. Dô la lizonza d'la fa sö àn belo demané a Porsenù l'ann 1886. Le 1947 conzédea la Curia dal vësco da di mëssa te chë picia dlijia. Dui agn plü tert metén sö les staziuns. Mëssa èdl sëgn a Longega en iade al mens. Dér trep y con fede y ligrëza à lauré por chë capela Angela de Lois, morta le 1978.

An se fej de morvëia, che an ne ciafa a Longega degüna statua de s. Jan Nepomuzeno, gran interzessur cuntra les ries eghes. Che chi da Longega nen ài arjigné la gran statua de cösc Sant te dlijia d'La Plì?

Ciampanes d'La Plì.

La scora a Longega

Plü de 50 agn alalungia èdl sté na scora a Longega: dal 1922 al 1972. 20 maestri o maestres à ensigné tla ciasa de Lois de Lipo, te chëra de Robert, spo te chëra dal Marô o dal ferber, co é spo vardüda jö con döt l'inventar de scora l'ann 1940; tla ciasa dal Festl y te chëra dal Garber. Scolari él plü o manco vigne ann dai 10 ai 20. Sëgn vëgnai menés sö la Plì.

L'Ufize dla posta

Na "k.k. Postdienststation" a Longega ân belo orü arjigné ca l'ann 1875. Al éa laota cínamai gnü baié de tó demez la posta a Al Plan por la mëter jö tla fraziun danter i rüs. Cösc ufize é gnü metü sö dan le 1900 y é romagnü cína le 1975, empròma tla ostaria dal Festl, spo te chëra de Lipo.

Les rogossies y Longega

Che ciases dlungia i rüs é dagno-ra plü o manco al prigo dles eghes, vëiga ete vignönn. Longega à mossü sté fora trepes y de gran desgrazies i agn 1836, 1841 y le 1966.

I scriç vedli te calogna da La Plì cunta sö cotàn de cöstes desgrazies: en pert vëgneres portades dant avisa fora dal liber, mo tal lingaz ladin.

Ai 29 d'agost 1836 àl motü man a grajüné encér les cater domisdé. La tempesta à döré plü o manco cína les 7 da séra. Endlunch sonâi al tomp, döt saltâ ci che an ea bogn a paré, a daidé. Can che al à lascé, parêl invern: döt blanch y tan alt de granüjeres. De net ài inçè ciamó soné ciampana a martel.

Eghes y rüs, che al éa en spaont! Rôes, lignàn, frabiches: döt raitâ sot, döt jöpert. Endlunch de pici o de gran lës.

La siëia y le morin da Sach (26) y Framacia à l'ega engráe ete oramai dal döt.

La ciasa dal Züfa de Jakob Ferdi, dita laota Loic (23) é gönüda portada demez entiera con döt ci co ea laete. Bel plan nen tomâl demez en toch endò l'ater ... sce ara nodâ inçé valgamia sora l'ega. Le gran toch dla frabica é spo jü endalater dan le punt sora Longega.

La ciasa dal Hammerle. A chéra i à l'ega tut en gran tò de ciantun, tan da podëi odëi ete tai stangodi.

La ciasa dal Roder — dagnora a Framacia — 25 o 27?? tremorâ, le pré dlungia ea gönü engráe ete y en gröm de tera ea slisorada sö dlungia.

Le Morin d'La Munt daete da Plan da l'ega sólo costa cuntra La Pli é jü dô l'ega fora.

A Longega s'abinâ sö l'ega da dötes les perts. Jont co sciafiâ, s'en sciampâ demez da ciasa sö por chi ciamoprêts, mo danlò ciamó prighi nös: crëp y lens i gnéa adincuntra.

Enlò dal För (17) roâ l'ega sö dles finestres de stöa. Jont éa ciamó te ciasa. I crëp y i lens mazâ pormez ai mürs. Daete se periâ la jont por denanza cola gran pôra che döt to mass adöm dan momont a l'ater. La patrona Maria Rungger s'an à tut sö tan na ria, che ara é morta defata dô.

Tla ciasa dal Simele o Unterritsch (12) éa l'ega belo sö a mez stöa y le fi Tita Caminades daete co scraiâ. Dô dan pez é le vedl pere sté bun da mazé ete la porta y a le trà fora. La majun dal För ia sólo pert de Plaies à le rü porté demez con la vacia y con trep cioce y smalz cöt fora, co éa danlò te na fosëna. Y sëgn la morvëia: mez le porcel (ben miné le cioce?) é gönü trat fora a Flaurenz, 9 Kg de smalz a Porsenù y 15 Kg de smalz y Tlüses. Por ciafé zeruch cösc so patüc, àl mossü se paré con l'aiüt de signoria.

Al mornà (13) i èdl sofié 3 vaçes y la cïöra te stala.

Al Boder (11) i èdl gönü mené demez la majun con les fondamontes.

A l'osti Franz Videsott (Ferber 9) i à le rü, co passâ dlungia la ciasa jö y co é dër gonót asöé sö, porté enmalora öna na pert dla ciasa y engráe ete l'atra pert fina sö sot i scrâsc. Scioldi ascognüs y la capella dan porta s'an é inçé mücës. Le patrun de cösta ciasa é püch dedô mort dla lòade.

Dui agn alalungia nen à i ciamoprêts gnanca porté en terzo dai frûc. Ci dans! Desco ara ciarâ fora! En spaont! An à ben motü sö na comisciun por sciazé i dans. Al é inçé gönü daidé y paié fora trec rânesc, mc ara n'ea mefo plü desco de nant. Y spo i gran laurs.

Le d'invern lassora âl fat jö en gromùn de nöi. Can che cösta à motü man da deleghé, êl endò gönü scarzé sö dër trep laur fat denant.

Dal 25 al 30 d'october 1841 âl endò plöü oramai zonza lascé dô. D'atres gran desgrazies, mo endino nia desco l'ann 1836.

Ensciö inçé l'ann 1882.

Ales eghes, ales strades slütes, ales rôes d'agost y de novëmber dal 1966 se recordunse ciamò. Te chël de Jan d'Alnëi él gönü jö "mâ" 14 rôes. Y fora Pliscia: döt jö cuntra Longega.

Les ciases y abitaziuns a Longega

A) Longega de sot

1. *La ciasa dal bocà. Fata sö adöm con la bocaria y la botega l'ann 1950.*

2. *L'ostaria de Robert.*

Mariangel Peslatz, Manca, fi dal För y osti dal Volman (Festl), co à laota na gran potënza te döta la fraziun, l'à fata sö dô le 1900. Al s'la déa grana. A sü dui fanç i dël 100 rânes de païamont al'ann; na soma da fa pôra grana. Chisc fanç ne po-

Ferber, Poder, Garber y Simele.

Longega de sot.

déa mai fa vëies, co en vëia de Nadé. Defata é Mariangel jü alania y é mort tla meseria a Valduna. La ostaria è gnüda cumprada da Matio de Pinčia, osti de "Bastl" por so secondo möt Lois, co l'à endò vonüda a Robert, fi dal Osti d'Al Plan, le 1912. La ostaria porta ince l'ennom "Gader".

3. La ciasa dal daz o botega de Robert.

Andrea Dasser da Peraforada de sora à fat sö la ostaria da Peraforada de sot, l'à plü tert vonüda y s'à fat sö na botega sólo óta dla strada dò le gran punt da Longega. Defata àn motü sö la stangia dal daz dan chë ciasa. Dasser é ince tomé tla meseria y mort a S. Martin de Tor. Le 1907 l'à Robert cumprada.

4. La ciasa de Lois de Lipo.

So pere Filipo l'à fata sö l'ann 1911. Plü tert édl roé ete la botega.

5. Le magazin de Lipo.

Sora ete édl na abitaziun - ségn óta. Sotete édl sté dio alalungia na stala por i čiavai, co menâ tan trep sön strada, spo na fujina da för, spo en gran furn da pan y na bocaria.

La siëia de Lipo,

belo fata sö y adorada denant che la strada nea da Mantëna todëscia ete fcss roada. Plü tert l'à chi de Lipo cumprada.

6. La Gaderform.

Na gran "Tischlerei" nea dal 1978 encà con abitaziuns sora ete.

7. La ostaria de Lipo

Ostaria de "Bastl" o "La Posta" o "dla Strada...". Matio de Pinčia, denant osti sö dal Ferber o da "Zacco" l'à fata sö y so fi Filipo (tomé le 1916) l'à ierpada.

Čialċiares

Čialċiares gnél plü dadio borjé te plü posté a Longega: dlungia la strada vëra, enlò dla fontana sora Ro-

bert. Fata sö danter les döes veres èsera borjada jö le 1930. Sön Valċialċiares o Plan da l'ega él plü čialċiares y öna sot le Hammerle.

Les müraies dal berch vedl dla löm

Les müraies dal berch vedl dla löm por les čiases de Robert y dal Garber é da odëi tal pré dlungia strada. Dal 1922 encà funzionëia le berch de Roland, co mëna forza y löm a Longega y a Rina.

La garberia vedla por les pels, fata sö da Agostini da Fodom, é enlò dlungia, y scialdi tomada adöm.

8. La ciasa dal Garber.

Ara vëgn belo nominada t'en documont dal 1333. Enlò él plü dadio les pires dales scorzes, co gnëa addorades da fa "coràn checio". Al é ince sté Robert a la cumpré.

B) Longega de sora

9. Le Ferber.

Dan da trec cionc d'agn éa cōsta ciasa la ciasa dal daz con söa stanġia. I prōms patrunis é stēs zerti Ploñer, co à činamai le dërt da porté en bopn conzedü dal imparadù Maximilian II dal Boar (1617). La familia Lanner é stada enlò cina le 1889. Pa le Ferber èdl spo gnü ostaria, dita de Bastl. Matio de Pinčia à plü tert fat sö la ostaria de Lipo. Dò Bastl é gnü patrun de chë fabrica le maester da zumpradù Erardi=Marô. Borjada jö le 1940, èsera endò gnüda fata sö.

10. La ciasa de Berto dla Costa.

Sta dal 1956 con la fojina da sotler.

11. La ciasa dal Boder.

Boder éa laota önn co laurâ da medo y daidâ fora la jont, olà che al podéa. Tles čianës de cōsta ciasa bindebò vedla y belo nominada tai scriç le 1758, èdl sté da odëi 6 sorts de mótres o de büj scialdi anfat, co pô ester gnüs adorës por fa bagn. An i à ince dit "Oberritsch dlungia l'ostaria", la ciasa de Pire Sala y ségn de Detto.

Les rôes dal 1966.

12. *Le Simele.*

I libri vedli baia de cösta čiasa con l'ennom de "Unterritsch (1780). Trata jö, èsera gönüda fata sö nea le 1978.

13. *Tone de Marta, o le Mornà.*

Ciontenâs de agn alalungia êl en morin con abitaziun "die untere Mühle" (scrit dal 1296). Borjade jö

le 1944, ne l'à plü degügn fata sö. Empormó le 1978 èdl gnü fat sö en-lò en bel magazin cön stöa da lauré da sotler.

La siëia dal Festl,

dal 1926 con na picia abitaziun nea dal 1978.

14. *La čiasa dal Roder o dal Mon.*

Plü dadio tacâ cösta abitaziun

Festl y capela.

Festl y För.

Le För.

Framacia con Pliscia.

adöm con chëra dal Silger. Fora de cösta ultima abitaziun èdl plü tert gnü fat la majun de Lex. Tla čiasa dal Roder èdl sëgn ince en zipladù. Donca: denant rodes y sëgn patük ziplé.

15. *La čiasa de Lex.*

Nea dal 1930.

16. *La čiasa de Lois dal Föstl.*

Enpröma en morin por les monedores y con les pires, abitaziun dal mornà, fata fora dér bel. Dal 1922 encà la zentrale electrisc, sëgn t'en frabicat nö plü en ia.

17. *Le För.* (7)

Nominada belo t'en pergamin dal 1296 con fojina y más de fer. Al é la čiasa plü de morvëia de döt Longera. Tres i n'èdl gnü fat pro en picio toch. Le bel ennom "Fatuto" dij, che al éa y é enlò porsones, co pô daidé fora a vigne moda. Ia dô la čiasa èdl la potaia. Sà la jont dancö, ci che na potaia é? En post olà che an borjâ lens da fa ciarbun da för empara y la baraca, co i fajéa asosta a chisc borëis o a cösc ciarbun.

18. *La ostaria dal Föstl.*

D'atri ennom svedli: "Peschalzhaus". Le 1296 él belo na čiasa enlò, co messâ dé jó le diejo a Sonneburg. Atlò éa da čiasa Mariangelo Peschalz, nominé al nr. 2. I numeri 16, 17 y la capela aldia laota adöm (16, 17, 2).

La siëia de Robert

Le Harser da Bornech (Harrasser) à de gran bosc daete d'Al Plan. Enlò él finamai na siëia. Plü tert l'à Robert cumprada y l'à fata sö tal post dancö.

19. *La čiasa de Tomas dal Föstl.*

Nea dal 1976 encà.

C) **Framacia**

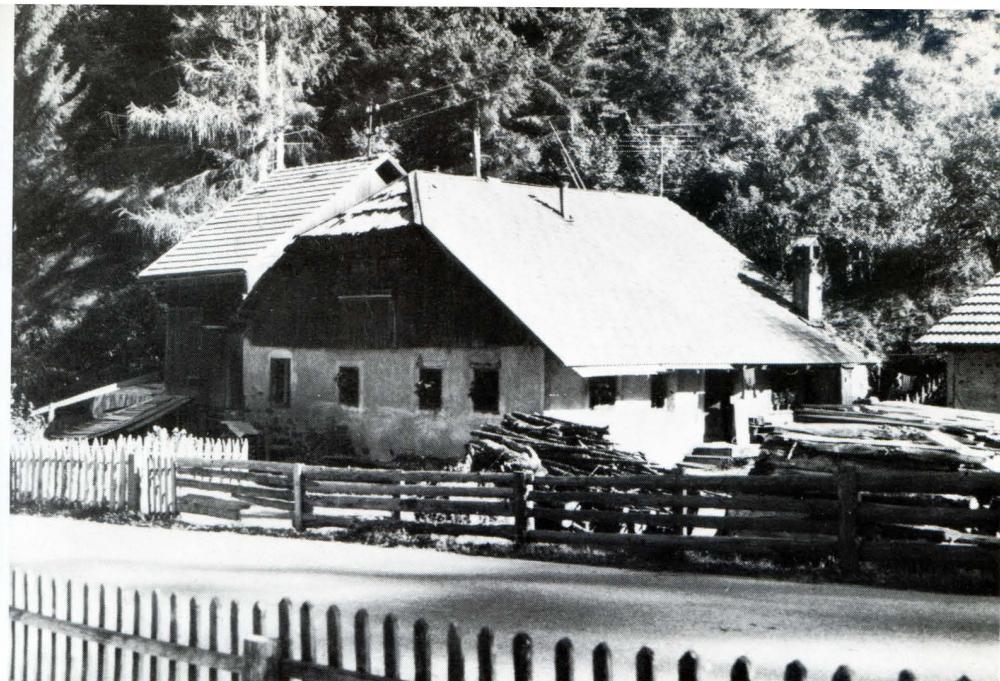
L'ennom minun co vëgni dal latin frana y oreß di na ria rôa. Te Plan da l'ega o Valcjalciara podunse encö odëi en berch nö dla lóm por Al Plan y La Plì (1977).

20. *La Crepa.*

Plü dadio i dijén i "Tümeli" o "jö da Tio". Al éa döes partides. Jep de Lex — dit ince le "Pasèt" — à vonü söa pert le 1890 y s'à fat sö na čiasa ia dlungia le crêp, pormèz a

Ciases dal Hammerle y dal Glira

Ciasa dal Züfa.

strada. La Crepa "vedla" é encö nea.

21. La Crepa "nea",

dal ann 1934 èsera stada de Jep Complojer/Lex. Dan da trec agn èsera passada ai Fiung.

22. Le Hammerle

Plü dadio messâl ester sté na siëia enlò dlungia. I scriç vedli dij: "Hammerl an der Saag". Te cösta ciasa fajén dio alalungia broçes y agüs da cater costes. Nominada l'ann 1780.

23. Le Züfa o Loïc,

o "Knapphaus an der Saag". Te cianêa dessel ester sté en gran büsc co portâ te na sort de tunèl söyfora tal büsc dai knopn de Plaies.

24. La ciasa dal Glira 'an der Saag',

Ia dal'atra pert dal rü. Ara é gnuða portada démez dales eghes. Plü tert l'ân — desc'al pö — fata sö plü ensö sot le bosch. Encö la ciasa dal Iagher.

25. Le Roder da Framacia.

An ne sà nia plü avisa, olà che cösta ciasa é stada.

26. La siëia y le morin da Sach.

Le morin da Sach con abitaziun

por le mornà y le sigat. Encö ciamó abitada. La siëia àn trat jö. Sciodé!

27. Le Slarot (o Roder?).

Na ciasa da döes perts: le Slarot y dal'atra pert le Poidl. Tomada adöm.

28. La ciasa de Iaco dla Munt.

Fata sö dal Slarot Evangelista Greiter, spo vonüda al patrun dan-cö.

29. La ciasa dal Bagnadura.

Fata sö encér le 1955 dal Bagnadura Winkler. Spo vonüda y fata maiù (1978).

30. Le Garber da Framacia.

Ara vëgn dant tai scriç vedli dal 1780. Al gnêa lauré da garber. Al ea inçe pires por les scorzes. Trata jö dal 1975.

La siëia da Framacia,

é empormó gnuða fata sö le 1940. Denant nen n'él degüna.

Injunes:

A. Capeles: Na capela dlungia le ferber é gnuða desdrüta le 1836 y spo nia plü fata sö.

La Posta: defata dô le 1916 èsera roada jö da Lipo.

M.G.

Pliscia, La Pli, Curt y Longega.

Les dlijies cun sü al'à tla valada de Badia

I mëisc da disté y da d'altonn é i mëisc dles segres. La parora "segra" vëgn dal latin "sacer, sacra" y ô di: dé dër sant o festa dla dlijia. La festa dla segra recorda dan da döt l' dé, o la festa, che la dlijia d'en païsc é gnüda nia mâ benedida, mo cun-sagrada dan vësco: la festa dl "patrocinio", sciöch'al i vëgn inçé dit.

Al foss bëgn bun de savëi val' dla dlijia de so païsc, di altà y di sanç sòi altà.

Ci che vëgn scrit chilò sön chëstes cosses, é tut fora da pergamenes te calonia da La Pli, fora de scriç dl DDr. Wolfsgruber y d'atri libri.

à chësc significat: D = dlijia, Ga = gran alté, ep = alté ala pert dla epistola ... da ciaré sò a man dërta, Aev = alté ala pert dl Vangele ... da ciaré sò a man ciampa, Ape = alté plù injö ... pur dlijia.

Les pergamenes

La pergamena dl 6 d'auri dl 1347 sotescrita dal papa Clemente VI a Avignon tla Francia baia de 6 dlijies te nota valada: de chéra da La Pli, d'Al Plan, da S. Martin, de Badia, da Corvara y da Rina.

Te na pergamena dl 29. d'auri dl 1411 vëgnel cunté sò, che l' ploàñ da La Pli Iaco Harena à perié l' vë-

Mëssa novela a Rina ai 9.7.1905.

Les scortöres che vägn portades, 40 dis pur chi che jô te dlilia da La Plì a perié y a fa na picia oferta pur la dlilia da La Plì y pur la püra jént. N vësco, zerto Turus Detaconibus, cunzedô chësta enduliënza pur n gröm de festes y pur l' dé de chisc sanç: San Jan Batiadù, evangelisti y apostuli, i sanç maestri dla Dlijia: Gregore, Ambrojio, Agostin y Iarone; spo vägnel n gröm de sanç cunesciüs, che â o à ciámó na dlilia o n alté tla valada: S. Iorzh, Martin, Linert, Erasmo, Antone abate, Micorrà, Vigile, Sigismund, Genesio, Iadoco, Heinrich, Maria Madalena, Caterina, Berbora, Margarita, Agnese, Luzia, y les 11 mile jones santes (s. Ursula).

Sciöch'i odarun, ciafunse plü o manco düc chisc Sanç enzài te üna de nostes dlijes: ater co S. Sigismund, s. Maria Madalena, S. Agnese y s. Ursula. Mëssun se recordé,

sco da Pursemù dô na endulgènza de *Consacraziuns de dlilies y de altà*

Dlijies y altà gnô y vägn döt au rela consagrà y nia ma benedîs dan vësco. Ma i benedì podess incé en prôu. Dötes les consacraziuns ne n' él nia mitl da ciáfè fora. Dlijia y gran altè gnô consacrà deboriada.

LA PLÌ DE MAREO

La dlilia è tan vedla che an ne sà nia can che ara è gnöda consacrada. 1714 ai 3/VIII D y Ga de S. Micorà a Curt.

1718 ai 27/VII Curt: Aev Pasciun dl Signur y Aep Iejù, Ojöp y Maria.

1747 ai 23/VII Pliscia D y Ga de S. Iorzh y André, Aep dla BVM y de Isidoro (tofia di 9 Sanç dla paziënza).

1782 ai 18/VII Dlijia da La Plì: Aev di Trëi Resc y Aep-pe dla Santa Crusc.

AL PLAN

che chisc Sanç è laota dèr venerà incërch.

1657 ai 20/IX Al Plan: Ga de S. Vigile, Aev de S. Antone da Padoa.

Capela de S. Ulrich Ga de S. Ulrich.

1782 ai 15/VII Al Plan: D y Ga de S. Vigile (Festa dla segra: la domënia dô S. Maria de Setember), Aev de S. Franz Xaver, Aep S. Antone da Padoa.

RINA

1657 ai 19/IX la cortina.

1718 ai 28/VII Rina D y Ga de S. Pierre y de S. Paul (segra la II dom. de october) Aev i Nothalferi.

(Dan l' 1718 è mât patrozinio S. Pire).

ANTERMEAIA

1450 ai 27/XII na capela de S. Antone y de S. Valentin.

1657 ai 19/IX capela de S. Antone Aep de S. Sylvester y Florian.

SAN MARTIN

1888 ai 24/VIII capela a Piccolin D y Ga San Antone da Padoa.

1714 ai 4/VIII Piccolin: capela de Sant Antone: Aev de S. Maria dl' aiüt y Aep de S. Catarina. San Martin Aep Ss. Trinitè.

LUNGIARÜ

1657 ai 18/IX Ga de S. Iadoco y S. Lizia, Aep Sant'Ojep, Sebastian y Georg. Aev S. Angeli custodi.

1749 ai 2/VII Lungiarü Aep Sant' Ojep, Sebast. y Georg.

LA VAL

1657 ai 17/IX Dlijia dla cöra Aep dla BVM dl Rosare Capela de S. Berbora: Ga de S. Berbora.

1876 consacraziu dla dlijia nöia.

1484 ai 16/V Consacraziu de na dlijia de San Genesio.

1489 ai 21/IX la dlijia profanada vëgn reconziliada dal vësco.

BADIA

1484 ai 18/V Consacraziu dla dlijia da La Crusc.

1657 ai 16/IX Badia: tla dlijia de S. Linert: Aev San Oswaldus y Erasmus.

1722 ai 22/VIII Badia (?) Ga San Ciasciàn.

1749 ai 3/VII Badia: consacr. dlijia da La Crusc: Ga.

1782 ai 11/VII Badia: dlijia dla cöra D y Ga San Iaco mai. y San Linert (Segra domënia IV de setember) Aev BVM dl Rosare, Aev-pe San Sebastian, Sylvester, Rochus Aep-pe Sant' Antone da Padoa Aep -pe Santa Crusc.

LAILA

1516 ai 29/V consacraz. dla dlijia a S. Maria dles stères.

1657 ai 16/IX La Iila: Aev Sant' Ojöp, San Luije.

SAN CIASCIÀN

1722 ai 22/VIII Badia (?) Ga S. Ciascian.

1782 ai 13/VII San Ciasciàn D y Ga de S. Ciasciàn (segra II dom Iuni) Aev BVM, Aep San Luije.

COLFOSCH

1419 ai 30/VIII Colfosch na dlijia è gnöda consagrada.

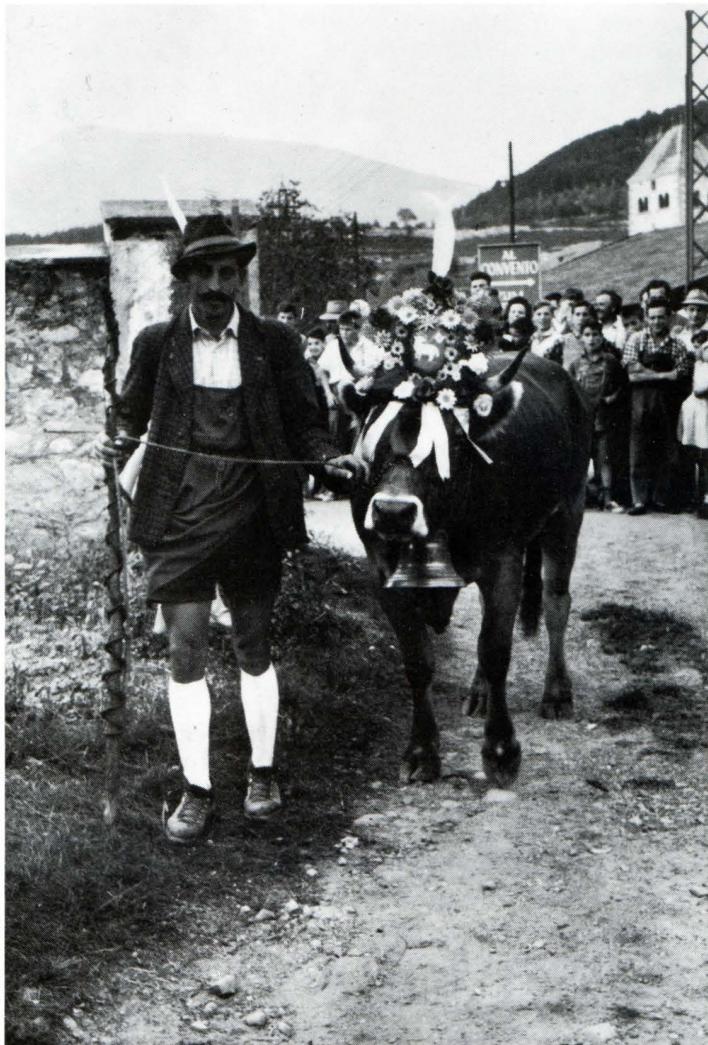
1501 ai 12/VII endô na consagraziu dla dlijia.

1657 ai 15/IX Colfosch Aev BVM, Aep San Georg.

CORVARA

1452 ai 26/VIII consacraz. de na dlijia de S. Catarina.

1962 ai 1/VII Consacraz. dla dlijia nöia al Cör de Iejù.

I gnun de munt.

L' vedl Bolser ê n muradù y nia n zumpradù y i muradûs à mefo gu-nót n pù sëi, dea che ai mëss döt l' dé lauré sot a vigni sorëdl y sot a vigni ñialt. Y laota, dan da cincant' agn ê mefo inèe la spëisa atramën-ter co aldédaincö, nia tan da vin y nia tan ega de vita.

N dé dijòl Bolser: "Pro chisc paurs éra mefo inscio: chësta malta da nida ne taca nia!".

Hones d'Ainejia ê n bun zumpra-dù y al ê feter düt l'ann incérch sól laur. Laota ê sanbëgn la spëisa döt atramënter co aldédaincö, purchël dijòl n iade: "An ciafa mefo tres chësc scarté da ega; sc'an ciumpëda te na pera, spo l'àn tla braia".

L' personal dl'Usti d' Lungiarü zacan.

Les stères y la löna

Iaco y Tio é pro i soldâs, mo chësc n'ê nia val' danü. Al n'ê bëgn denant sté valgûgn pro i soldâs. Y impò êl val' da nü, sce Iaco y Tio é pro i soldâs, dea che al ê bele di, che l'arma da n'â nia plü albü de té soldâs. Si de Iaco che Tio â albü la desgrazia de perde dër adora i čiavëis. Trami dui êsi blöj feter cina sura les orëdles ca. Vëi n'â purchël degüna colpa y impò ne i êl nia çis dërt.

Sciöche ar'é aldédaincö, inscio éra mefc inçè lacta, che plü stères che n soldà portâ sólo colirao sól čiapel o sóles sciabes y plü alaingrana che al é y plü che al â da cumané y plü che i atri soldâs messâ l' saludé. Al alda mefo da ester insciò.

Iaco y Tio i â impò impü l'anvidia a chi che portâ stères, dea che ai gnô tan saludà.

N dé dij purchël Iaco a Tio : "Čiara madér, ci iniüstizies che al é inçè pro i soldâs. Por na té ria stéra o l'atra él düè che i salüda ; nos dui ch'i un la löna, n'él degûgn che se salüda !".

L' bun y l' stlet vin

N êl va t'ustaria, se cumana n chert de vin, l' čerčia, fej dër na burta müsa, dër da aje, y dij a l'usti: "Brr, é chësc vin aje!".

L'usti čiara döt dessené dô pudl ca y dij : "Chëlbeldi l'à pa lascé crësce inscio ! Iö ne sà ci fa iö !".

L'ann dô röil indô te chë ustaria chël êl, se cumana indô n chert de vin, l' čerčia, fej na bela müsa y dij : "Haah, chësc é mefo n vin !".

L'usti vëgn dô banch ca, spraiza les iames, ch'al podess la ferata sotfora, sta bel ruduntasö, sciöch'al ess dluti n palfir, se bat sól piet y dij : "Mia produziun !".

L'erpejun

Chël bel jônn döt capaze dij ala jona, che l'à acumpagné al bal : "Nos sun ôt fredësc y düè canç uns erpé la scicaria de nosc pere".

La jona i čiara y mina : "Ehee, can che tan tröc à da erpé val' dal pere, spo ne sàltel gunót fora nia tröp poróm !".

La familia Dejaco da Pastrogn.

L' ciochêr

Dal primâr dl spitol röiel adalerch n' él, ch'an cunesciô bele dalunc, ch'al â la usanza de ćiaré gonót massa tl gote.

L' primâr l' damana: "Ci é pa la gauja, ch'i eis metü man da bëire?".

"L' dutùr dl Comun, signur primâr", respogn l' ciochêr.

L' primâr: "Mo, chël no n'é dër da crëi".

"Scee, scee", respogn Tone, "mëisc alalungia m'ål prescrit pilores, ch'i ne pudô nia tó ite da sinzier".

Scioldi o la vita

La bela jona Irmgard é stada in sëra al bal. L'ater dé da doman, can che so pere ê te stüa ch'al gostâ, sàltera ite da so pere döt plëna de li-grëza y dij: "Punsede madér, pere, in sëra söl bal él sté n banchier y n dutùr, ch'à damané dô mia man pur me maridé".

So pere cun la boćia plëna de bu-cuns dij: "Ah chël? Spo àst sëgn la lita: o i scioldi o la vita!".

Mëda Sefl y i spiriti

Plü dadì éra pa bëgn insciö, che al rodâ incérch i spiriti cotàn plü al-dédaincö, o almanco minâñ che ara foss insciö.

Da sëra stôn ores alalungia incér-

frogoré ia. Al ruvâ adalerch i vijins y spo gnôl cunté y cunté, de bâi y de spiriti. Un la savô plü lungia co l'ater.

Insciö éra mefo inçé cun Sefl da

Sorús Dejaco da Pastrogn.

Sorega. Chëra se tumô mefo tan dai spiriti, che ara trumorâ mâ, can che l' fant Franzl ê indò senté sön chël ciüch dala lëgna dlungia frogoré, s' impiâ la pipa y metô man da cunté. Vigni sëra gnôres plü stersces. Ores alalungia jôra y Sefl ne s'infidâ gnanca plü da jì sora a durmì.

L' patrun instêss messâ cumané düc da jì a durmì. Sefl durmì te chë picia ciamena ia dô stagode. Sce an metô dui tapi insuralater, spo ruvân sö da finestra.

Franzl, l' fant, ê un da la sëi y al savô che mëda Sefl â t'armé bindicé indò na botsa o l'atra de ega de vita, mo de chë buna ,che ara ciafâ da n so parenté da Tluses ca. Franzl savô inçé che mëda Sefl se tumô tan dassenn dai spiriti.

Tomé ite ti tomârës dötes. N pez dô che düc cané ê jüs a durmì, dauril la finestra de sua ciamena, tirâ n té pice salt jö te pré y chël n'él degügn che aldi, jô ia dala finestra dla

ciamena de Sefl, metô n tapo insura l'ater, se tirâ sura l' cé jö l' linzó de so let y metô man de baudié sciöche na pûra anima. Imprüma fajôl sciöche al foss scialdi dalunc y spo tres plü daimprò.

Ara ne durâ di, che Sefl gnô ca da finestra, dauri la finestra y damanâ cun usc tremurënta: "Pûra anima cristiana, ci te fâlel pa?".

L' spirito defora respognô cun na té picia usc: "L'ega santa, l'ega santa!".

Ara ne durâ di, che Sefl jô ia da litiria, dauri sö chël pice armé y tulô fora la botsa dal'ega santa, mo al n'ê nia l'ega santa benedida dal prôu. Sön chëra se stlujô spo la finestra y i spiriti n'ê plü ater da udëi. L' patrun da Sorega y i atri te ciasa aldi sanbëgn inçé feter vigni sëra chi lamënç de chël spirito, che cherdâ

Sefl, che ê laota la fancela da Sorega, mo degûgn ne s'infidâ da jì

fora de ciasa a udëi, sciöche chi spiriti ciarâ fora.

Insciö èl passé ia mëisc y vigni sëra gnôra cuinada chë püra Sefl, che ara se tumô tan dai spiriti.

Na sëra se punsâ l' patrun de ji a udëi. Al se fajô coraje, ne dijô a degûgn nia, y can che dûc è a durmì, lasciâl plan, plan la ciassa, jô fora dô si d'urt ad aspeté chësc spirito.

Oh, maradëta, sëgn udôl bëgn ci che al è. N'èl pa Franzl l' fant che gnô bel plan, plan adalerch cun n linzó sura l' cé jö, fajô na té picia usc sciöche na püra anima y spo gnôl defata la fancela Sefl, dauri la finestra y trami dui sparî te ciamaena.

Sëgn savôl, ci che al è chël spirito. Al va te ciasa, se fej ia dan üsc dla fancela Sefl y mët man da fa de té lamënç sciöche chël spirito sön finestra de Sefl.

Defata àldel daite la usc de Sefl che dijô: "Püra anima cristiana, ci fâlel pa"?

L' paur respogn defora: "L'ega santa. Deur madér impü l' üsc y jüre m'un fora".

La fancela dour sö l'usc, l' paur tira ite n salt te ciamaena y al väiga l' fant pro la botsa dl'ega de vita y senté t'let dla fancela.

Dô da chël èsi jüs fora i spiriti sön Sorega.

M.A.

Noza da Ciampëi - zacan.

Garzito

Sc'i se cunti sëgn chësta storia, spo dijarëise, che al é döt mâ baluns y bales y baluns.

Dijede ci ch'i urëis, la storia é pa impò vëi y sc'i n'urëis nia la crëi, spo lascède mefo, purchël ne me crëscel pa gnanca n'ciavëi grisc su de plü.

Suzedüda éra chësta storia bele scialdi dadi, laota che an ne pudônia jì cun ćialzes blançes, cun cu-mòc de coràn y cun na plöma de ca-leder söl ćiapel. Fajede mâ impü i cunc' spo, can che al é sté.

Ia dal Grof da Piculin él laota ciamó ustaria y tröc jogn jô laota ia dal Grof a la finì la domënia, mo chël n'ô pa sanbëgn nia di, ch'ai ne foss nia plü ruvà a ćiasa. Al gnô mefo impü carté, ćianté, cunté sto-ries y d'atres matades, spo boiu val' tegli de vin, val' stamperle de ega-de vita, na bira o l'atra y spo s'un jòn a ćiasa. Dér tröp de plü ne pu-dô nia cis valgûgn se vaghé, dea che la monëda te taquin è cörta.

A Piculin viòl ince laota Garzito, n'talian, che è rové adalerch a chi-ri laur. Al â defata ciafé laur da fa giara pur la strada.

Savëis, laota n'él nia ciamó chës majins da fa giara, che an à aldé-daincö, laota fajòn giara cun mazòt y martel. L' martel da fa giara â n mane scialdi lunch, che la giara ne sprinzass nia tan ti edli. Pudëis se punsé, ci laur che chël è y tan pëigra che chëra jô.

Che fossel pa aldédaincö che fa-jess ciamó n té laur? Gnanca sce-an i dess duicëntmile al dé!

Mo indere laota éra döt atramën-ter y jënt n'è dessigü nia manco cun-tënta.

Mo a Garzito ne i urò nosta jënt nia cis bun. Al è n té ross y dér da dessené, spezialmënter can che al la sinti. Can che al n'â buiù n pér de

goti, spo él n dér sterchernadura, che rodâ da na mësa a l'atra y ti baiâ ite a jënt, ćina che ai gnô a rumù.

Insciö èra ince jüda in lönesc de Pasca. N'él pa indô ia dal Grof, che al rodâ da na mësa a l'atra y ti baiâ ite a jënt.

Insciö él mefo tres ailò da la mësa de Jan. Di alalungia ne i metôl nia averda chël Jan, mo nurchëltan-s'él dessené. Garzito â capì la situa-zion y se n'è trat.

Garzito â la usanza che al jô da-trai ia in Pré a durmi. Ia in Pré è ince Jan da ćiasa y l' pere de Jan è ince ciamó in vita.

Dô n pez, can che la cartada é stada fora, él ince Jan che lë sö y s'un va a ćiasa. Al â tres ciamó ti-cé Garzito, che ti â baié ite a na mo-da, che al è veramënter dessené. Ru-vé a ćiasa, val ite te stüa, ćiara sön fur y al ti vëgn dessigü inmënt, che Garzito foss ailò sön fur sot na cu-tra ite.

Jan ti scraia sö de vigni sort de surainòms y vigni tant él chël él sot la cutra che ciütia fora. La löm è sanbëgn laota ciamó plüdere stleta y inscio i gnôl inmënt a Jan, ch'al foss dessigü Garzito sön fur.

A Jan i salterà tan, che al ti scraia sö i plü bur inoms. Te chël él chël él sot la cutra, che deur sö ciamó de plü la cutra y ciütia indô fora.

Sön mësa él n cop de nida. Jan tol ca chël cop de nida y te chël che chël él ciütia sot la cutra fora, ti sciürel döta chë nida cun döt l' cop tla müsa a chël él.

Al à dé ca n scrai. Chël él tira de mez la cutra y che él pa sotite? L' pere de Jan, berba Jepèle, che dijô "Malan de mat, ci te vëgnel pa in mënt".

Jan ô se varturé fora y dij: "Pu-

pu, iö minâ ch'al foss chël Garzito!".

Berba Jepele ne cunesciô degun Garzito y dea ch'al ê scialdi surd, âl intenü "Grasit" (polber da stlo-peté). Al dij : "Mâ bun ch'al n'ênia grasit, scenó jô dôta la čiasa tl'aria".

Al vëgn jô de fur dôt plëgn de nida y va ia in čiamena, olà che mëda Trinele ê bele a durmi. Ara fej lõm y can che ara vëiga chël pür berba Jepele dôt plëgn de nida, dijera :

"Pu, Jepele, che él pa sté?".

"Oh, bëgn l' nost", dij berba Jepele.

Ci che Jan à spo fat, ne vëgnel nia plù cunté. Garzito ê mefo a chë ora ia da Lenze, ia Restalt, ch'al bu-iô inant.

M.A.

Ara va jöpert

Ten santuare s'él abiné adöm trëi éres. Ares é dla medema valada, mo nia dl medemo paisc. Bele da agn se cunesciôres.

Ares â mefo tan da se lamenté, sciöche ara va indô cun la religiun y cun l' jì a mëssa.

Berbura dij : "Mo al é bëgn n spavënt. Ia da nos n'él mefo čiamó trënta o caranta, ch'an cëiga te dlijia". Tarina mina : „Ooh, chël é bëgn čiamó bun, te nota dlijia n'él gunót mâ plù cinch o sis".

Sön chëra mina l'Antonia : "Ooh, ailò pudéis bëgn čiamó ester cuntënë os. Sö da nos, can che l' prou dij : "Cara mia comunità cristiana, spo vëgni pa bela cöcena".

**Inauguraziun dl
čiamp de "Tennis"
a Pedraces - 1956.**

Antone Clara y sües ciampanes

Antone Clara, nasciü a Lungiarü ai 22 de mà dl 1841 y mort ailò ai 7 de de dezember dl 1929 è sté un di gragn ladins. Fi de Sepl y de Maria Elisabeta Solder àle emparè a laurè da zumpradù. Plü tert éle gnü conesciüi te tröc païsc dla Europa y d'atri continenç por sü bi y gran laurs söi ciampanins. Con cotan de lauranti da Lungiarü ále fat en gromun de ciasti por ciampanes, trat sö ciampanes y instalades. Di alalungia àle albü süa fojina a Sterzing: berba Vijio de Tone de Lisl cuntâ pa tan ion de chi laurs. Berba Antone è en te piêe mandl col ciaz bröm, la pipa tla bočia: nia engert se biôle en go-te de bun vin.

Ciampanes àle metü sö te dër tröpes dlijies a chilò encherch (i l' podun cdëi da chësta lista), tl Trentin, tl' Austria, Schweiz: finamai tl'Africa y tl'Asia (India). La maiù ciampa che vël à trat sö y metöda sö é sta-da chëra tla dlijia di Iesuić a Desproch con ben 10.010 chili: ciampa che é plü tert gnöda dada jö da fa bales da canuns.

Ecco la lista di païsc, olà che Antone Clara à lauré:

Achenkirch (A)	Brenner
Ainet (A)	Brentonico (T)
Albeies (BZ)	Brez
Algund (BZ)	Eornech (BZ)
Altenstadt (A)	Burgstall
Altrei (BZ)	Castelfondo (T)
Andraz (BL)	Col s. Lizia (BL)
Antholz de sura (BZ)	Dölsach (A)
Antholz de sot (BZ)	Emmishofen (CH)
Arco (T)	Fai (T)
Antermëia (BZ)	Fennberg (BZ)
Afers	Feuchten (A)
Arzl (A)	Flaurling
Bedollo (T)	Fliess
Badia (BZ)	Frangart (BZ)
Bettia (India)	Fraxern (A)
Bhusawal (India)	Gais (BZ)
Bildstein (A)	Geiselsberg
Bombay (India)	Girlan
Borgo (T)	Gries - Balsan
Balsan (BZ)	Grins (A)
Bronzoll	Gulu (Africa)
	Hermagor (A)
	Jaufental (BZ)
	Innsbruck - 3 dlij.
	Kals (A)
	Kaltenbrunn (BZ)
	Kaltern
	Kartitsch (A)
	Kartum (Africa)
	Kastelruth (BZ)
	Kraig (A)
	Laiun (BZ)
	Lamin (India)
	Langesthei
	Laterns (A)
	La Ila (BZ)
	La Pli
	La Val
	Lungiärü
	Latsch
	Lavant (A)
	Leisach
	Lind
	Lover
	Lijiun (BZ)
	Lustenau (A)
	Mals (BZ)
	Marienberg
	Maran - 3 dl.
	Mezzolombardo (T)
	Mils - Hall (A)
	Minstern (A)
	Mittwald (BZ),
	Mühlwald
	Nasen
	Neustift
	Neustift/Stubai (A)
	Niederdorf (BZ)
	Niederrasen

Oberbozen	S. Iere (BZ)
Oberinn	S. Jan Ahrntal
Oberplanitzing	S. Margareth
Palù (BL)	S. Martin de Tor (BZ)
Pfaffenhofen (A)	S. Martin Nals
Pfalzen (BZ)	S. Michael Eppan
Platt	S. Nicolaus
Plaus	S. Valentin Vint.
Proveis	S. Veti (A)
Ratschings	S. Veit/Defreg.
Romagnano (VR)	S. Veit de Braies (BZ)
Roncegno (T)	S. Vigile Al Plan
Ronzone	Tenno (T)
Sarnthein (BZ)	Terenten (BZ)
Schattenwald (A)	Terlan
Schluderns (BZ)	Tirol/Dorf
Schmirn	Tlüses
Schöonna (BZ)	Tramin 2 dlij.
Schönberg (A)	Trens
Schönwies	Tristasch (A)
Schwaz	Trent, S. Maria (T)
Serfaus	Tschirland (BZ)
Sillian	Unserfrau
Söll	Unterwiesenbach (A)
Spormaggiore (T)	Villanders
Stans (A)	Völlan
Sulden (BZ)	Walen
S. Bernard	Waidbruck
S. Ciascian (BZ)	
S. Gallen (A)	

Chisc è i ultimi nasciüs sot a Österreich ti Comun de Marô.

Fajesse fora l' cunt spo, can ch'ai è nasciüs y tan vedli ch'ai è.

Cronich

Tla cronich de chësc ann uruns indô porté valgunes novités che é plûlere de caractér general, tan pur nosta valada che pur l' monn.

Co é pa sté l' têmp? L'invêr dal 1977 al 1978 é sté n invêr scialdi lunch, mo nia frëit dôlarata. Sce l' termometer é pa ruvè al plü, al plü n iade o dui cina vint sot a nul, spo él pa döt adöm. La maiù pert él pa mefo incér 6, 7, 8 gradi de frëit, mo chël à tignì pro di. Dl'aisciüda àn feter cunesciù püch y al é sté valgamina frëit cina de jügn fora y spo degun cialt cina mez agost. Dô mez agost spo àl metü man de gni impüciault y de bi dis, mo gnanca sciöch'al alda da ester d'isté.

Les blâes y döt l'ater patüc da paur é resté dër indô. Valgûgn ciamp de furmënt y d'avëna é cianamai rüvà sot la nëi laota ài ultimi de setëmber y al sarà sté l' frëit che i à maduri.

Mo spo, coi prüms d'otober él veramënter gnu n bel isté dles vedles y al à duré cina i 25. de novëmber. Ai 26. de novëmber da duman él la nëi y l'invêr chilò. An pô di, che al é sté dui mëisc oramai dër n bel têmp, un n dé plü bel dl'ater, edemes alalungia zënza n nio. Les nöts gnô bëgn tres plü frëides, mo i dis é bun cialc.

Cun döt chësc mëssuns ester cuntenç inçé cun l'ann passé. I paurs à fat tröp fëgn y de bun artigöi y valgamina de bun fëgn inçé sön munt pur chi che va ciamó a sié sön munt. Al é scide, ch'al n'é mâm plü püc che siëia i prà da munt, ciudi che spo s'un va la bela flù y al crësc mâm plü lëscia y brüsces, che tira adalerch sorüces y bisches.

Al é spo inçé gnu frabiché tröp feter te vigni païsc dla valada. Al é dessigü n sëgn che jënt se sta bëgn,

che ai pô frabiché a na té moda sëgn ch'al é döt tan cér. A La Ila ési bel tröp inant cun la ciasa nöia dla Scora Mesana. Ara é madér tan dalunc dales atres scores y dala dlijia. Che chël side val' de dërt, n'él pa bëgn tröc che dubitéia. Mo almanco ài pa spo lerch assà.

Te valgûgn païsc dla valada ài ince metü man de costruì chères ciases di laurànç. Al é dërt che i laurànç ciafes ince súa ciasa, mo ch'al mëss pa propi dlunch gni tut ca l' plü bel ciampopré, chël n'é nia cis da udëi ite, y spo l' stil de chères ciases foss ciamó gnu condané das-senn dan da püc agn.

Ince liftc nüs y pistes da schi nöies él gnu fat. Chësc devënta plan, plan n problem che brüj. Sëgn bàstel pa bëgn da ruviné nostes munts y nüsc bosc!

Al basta!! Al é bele de massa! Ci che al é gnu fat sön Furcia, chël scraia al cil, chël él bëgn la maiù pert di ladins che ne aprobüa nia. An dess se tó n ejempl da d'atri païsc, che à fat inscio: ai s'à desdrüt instësc!

Al n'é pa de morvëia che la jënt scraia y se damana un n parch natural indò l'ater. N té parch natural él gnu metü sö pur salvaguardé ciamó les munts y i crëp y les vals de Puez y dles Odles. L'ater sperunse ince che vëgnes dafata na realtà, al é l' parch natural de Braies-Sennes-Fanes.

Na gran bela notizia pur döta la Val Badia, mo spezialmënter pur Lungiarü, é chëra dla mëssa nuvela de siur Ricard Schanung dl Kaiser da Lungiarü. La mëssa nuvela de siur Richard é stada a Lungiarü ai 9. de messé 1978. Bele la sëra de-nant, can che l' primiziant è ruvè adalerch, l'à na gran fola de jënt tut

Al è passè 60 agn
dala pröma vera
mondiala. Chisc
è soldâs da Rina
da laota.

sö cun gran ligrëza. La bela luminaziun spo da sëra à fat impresciun a düc chi che l'à udüda. Vigni čiasa è luminada y al è füç čina söles munts plü altes incëria. L' dé dla mëssa novela spo él ruvé adalerch na té gran fola de jént, che Lungiarü n'arà mai čiamó udü. Dea che al manaciâ tres impü la plöia n'àn nia pudü fa la piozesciun de plëgn, mo purchël n'è la festa nia stada mëindra. A siur Richard i augurunse döt l' bun pur súa vita da prou.

Lauré pro dlijies él gnu a Al Plan, clà che la dlijia é gnuða depënta defora jö y incë l' čiampanin. Pro l' čiampanin dla dlijia da S. Martin él gnu restauré l' mür y les ores. Sön

Badia àn fat da nü l' têt dl čiampain.

N avenimënt de impurtanza mondiala uressi intitulé insciö: Trëi Papsec ten n'ann.

Ai 6. d'agost él mort a Castelgandolfo l' Papa Paul VI (Giovanni Montini). La notizia é gnuða tan zënza che an s' l'ess punsada, che an n'urô imprüma gnanca la crëi. Al é sté n gran Papa te na situaziun mondiala dër ria.

Ai 25 d'agost spo à metü man l' Concluave y l' dé dô ànse bele l' Papa nü, l' cardinal Albino Luciani, patriarcha de Venezia, che se metô l' inom Jan Paul I. Nasciü èle a Ca-

Chisc à düc fat la pröma gran vera dan 60 agn.

nale d'Agordo tla Provinzia de Beluno. Na gran massa de jént l'à saludé y tut sö cun entusiasm y atira él sté bun de se fa respeté da döt l' monn. Jogn y vedli â simpatia pur l' Papa, che s' la riô tres y savô da baié che düc l' capì. Dô 33 dis de pontificat dl Papa Jan Paul I. aldin indò da duman la gran ciampana de nostes dlijies che sonâ l'agonia. An n'urô veramënter nia crëi ala notizia, che Papa Luciani è mort. An l'à ciafè mort te let. Döt l' monn se n'à sinti de chësta notizia y de chësc avenimënt. Chël Papa, che düc i urô tan bun, Chëlbeldi s' l'à tut ia da vël.

Dô vint dis s'él spo indò dauri l' Conclave che à inçé duré dér püch di. Bele l' secundo dé él düc che savô, che l' cardinal da Krakau tla Polonia Mons. Karol Wojtyla è de-

venté Papa y s'â metü l'inom de Jan Paul II. Dô da 455 agn indò n iade n niatalian. Döt l' monn, mëssun di, à indò tut pert cun gran interesse ala eleziun de chësc Papa, che s'â inçé bele fat amé y respeté da gragn y pici. Nos i augurun döt l' bun y urun gunót perié pur vël.

Les ultimes novitêts é spo les lîtes regionales y provinziales y pur chëstes se vëgnel mâ metü dant i resultàc, che interessëia magari de plü i Ladins.

	S.V.P.	D.C.
Badia	1125	238
Corvara	460	132
Marô	1135	181
S. Martin	577	230
La Val	464	149
<hr/>		
somma	3761	930

L' primiziant da Lungiarü siur Richard Schanung.

	S.V.P.	D.C.	N.S.	P.C.I.
S. Cristina	650	218	Badia	11
Ortijëi	1461	674	Corvara	4
Selva	906	210	Marô	5
			S. Martin	3
somma	3017	1102	La Val	—
Ladins :			23	32
S.V.P.	6778			
D.C.	2032			

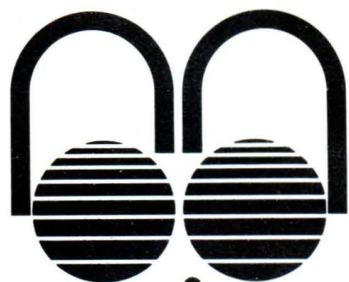
La familia dl Kaiser da Lungiarü.

La familia de Poldele da S. Martin (da plü dadî).

**La lâ da Ciampëi (Costabiei) da La Val y süa fia,
che foss la uma de siur Franzl Aiarei, misionàr.**

**mariner
ottica**
brunico - via centrale

bornech - tla passaja
tel. 0471 - 84551

Odei da mì, ciarè fora da mì
con nösc ODLÀ nüs
ODLÀ DA SOREDL y da SPORT
SPIDL A CONTACT

BAROMETRI, TERMOMETRI
CÓMPASC
MICROSCOPS, SPIDL DA ENGRANDÌ

APARAČ DA FA JÖ, PROIECTURS
ALBUMS POR FOTOGRAFIES
y CHEDRI

Svilupé fotografies y fa dô

WALTER VON ZIEGLAUER

DROGHERIA SPEZIALISADA — PERFÖMERIA
— CORSETTERIA — CORUSC — ARTICOLI DE
COSMETICA Y ARTICOLI SANITERS

39031 BORNECH

Strada dl Graben/di Bastiuns, 18 - Tel. 85 8 55

Botega spezialisada pur:

BESCE — BIANCHERIA

DECHEΣ DE LANA

LEĆ DE PLÖMA

DÜT PUR DE PICI MITUNS

L'impiant plö modern pur puzenè la plöma.

La botëga spezialisada pur Hotì, Ostaries y Restauranç —
pur Hotì y Pensiuns spezialcondiziuns

Eccel-Decorona

B A L S A N

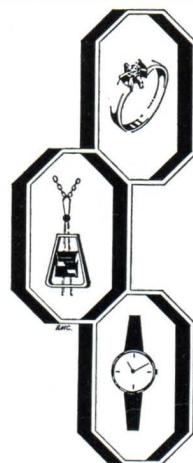
Tel. 47 7 77

Lauben/Portici 26

s t a m p a r i a

presel
a. giovanazzi

balsan - strada castel mareccio 3 - tel. 41192

Ornaument d'or

à dagnéra süa valüta

Os ciaféis da nos:

variètes da maridè, variètes elegantes, odles, ornamenc da brac, ores, morones da incér l col y tröpes d'autres dér de beles scincundes.

Ornaménç d'or fesc dagnéra ligréza

Mariner
GOLDWAREN-UHREN-BRUNECK

Dùc Üsc dejideri por s'arjigné ite la ciasa pò gnì ademplis
Ciaféis da nos in gran lita
MEBLI de vigne sort y grandeza

TEPIHS

MEBLI FAÇ SÖN MESÜRA pur vignun l' dërt in qualité y prisc.
Al vëgn inçé dé cunséis dl mestir in chësta materia.
Gnide a se ciafé y a udëi tla

Ciasa di Mebli

PEINTNER

SAN LAURËNZ - Tel. 86 3 28

Un tres de plü fer toronn de dötes les lunghëzes y grossëzes da 10 čina a 40 mm Ø cun guida y zënza guida, a dér de bugn prisc. Insciö inçé bandes da diversces grossëzes y larghëzes, taiades pro avisa sciöch'i urëis. - Damanesse, i Se menun döt y bun prisc.

P. KAMMERER & SÖHNE - Kiens
ROHR-UND TANKBAU

Tel. (0474) 55-3-17 / 55-3-86

CASSA RAIFFEISEN DLA VAL BADIA

Scagn: CORVARA - Tel. 83 243

Filiales: Colfosch - Tel. 83 163

Pedraces - Tel. 85 132

La Val - Tel. 84 140

San Martin - Tel. 53 102

Al Plan - Tel. 51 180

DÖTES La Banca che vëiga plü damprò
 LES OPERAZIUNS i bujëgns de nosta jënt ladina.
 DE BANCA

SËGN LAURUNSE INCE PUR I PAURS

I FAJUN:

- Botes pur mëte ite dé vigné sort
- Botes da mëte sön transporteri y sön mulli
- Massaries pur tignì sô liché
- Silos pur ojeradöra vérda
- Silos pur liché
- Rôs d'acià

Damanede ofertes y cunséis a

**P. KAMMERER & SÖHNE - Kiens
ROHR-UND TANKBAU**

Tel. (0474) 55-3-17 / 55-3-86

TONI FRENADEMETZ

L A I L A

Confeziuns - Roba da mangé - Articoli de sport
Chertes y Folieç

H. STAUDACHER

BORNECH — Strada entrala, 50 — Tel. 85 3 41

La butëga spezialisada por roba de coran de moda y de patük por iadi
Na gran lîta de patük por scincundes

LA GRAN LÎTA Y LA BONA QUALITE'
ACUNTENTËIA DÜC ÜSC DEJIDERI

PEZZEI HANNI

BORNECH - Strada dla staziun - Tel. 85 8 11

ARTICOLI DE GUMI Y DE PLASTICA:

Ros de gumi por bagnè l'urt — Mantì, gormà, manaces
y stivà de gumi — Cioi a cone (Keilriemen) — Anì de
gumi por mascins lat — Condles, bozes y copes de
plastica — Tovaies de mësa — Tapeç de plastica y
ros de plastiga y ros pur la condüta da l'ega.

VIDER, PORZELAN, MASSARIES
PUR ČIASA Y ČIASADAFÜCH,
PUR HOTEL Y USTARIA, PATÜC
DE ČIASA, COSES D'ERT PUR LA
ČIASA Y ARTICOLI PUR SCIN-
CUNDES.

K. NEUHAUSER

BORNECH - Tel. 85 2 97

J. Alverà

SAN LAURËNZ

La büttega che vignun cunësc pur
roba da mangé, da ojuré y blâ

RADIO MAIR - Bornech

Tel. 85 2 47 — Strada Zentrala nr. 70

BUTËGA SPEZIALISÀDA POR:

Radio
Televijiùn
Impianc stereo

Mascins da lavé
Frigidaires
Forgurés a gas y electrisc

Plates y cassëtes dla musiga — Electroinstalaziuns y reparaziuns

C. AMBACH & CO.

B U T Ë G A E L E C T R O - T E C N I C A
B O R N E C H

Strada Zentrala nr. 62 — Tel. 85 2 39

Se pîta

Aparaç dla Radio y Televijun de marches talianes y forestes - Gramofons y plates - Magnefons - Mascins da lavé y frigidaires - Plumac electrisc y aparaç da assüié i čiavéis - Soprëssces - Mascins dal caffé - Aparaç electrisc da to jö la berba y dük i atri aparaç electrisc

BUTËGA DE LIBRI Y PAPIR

Joh. Amonn

BORNECH

Strada Zentrala, nr. 54

Tel. 85 1 4c

- Papir — libri — folieč — roba d'ufizio
- Chertes — Articoli de scola y de hotel
- Material da fa jö — Chertes da cartè Alpinisč.

POR OSC INTERESSE: Sce ëis da cumpre

Mascins da cujì

Mascins da lavè y dütes les atres mascins pur čiasa y Hotei y Pensiuns y mascins da strichen
Radio y aparac dla Televijun y de vigne sort d'aparac electrisc por ciasa, da pozenè func, tlaciadöres

Electro PAUL DAPOZ

LA ILA - Tel. (0471) 85005

Al vëgn cuncè mascins da cujì "Necchi" y atres reparaturs

Milio Castlunger y mituns

S. MARTIN
Tel. 53.119

Fesc laur de fer batü a man por
 ciases privates, hotì y botëghes;
 feriades de finestra y de porta,
 crusc da mort, de bel patük por in-
 fornì la ciasa y por scincundes.
 Fesc ince cadrëies y d'atres mas-
 saries de fer por paurs.

Danfora cùn la technich

GOLF **AUDI**
 AUTO UNION

E. SIMMA

BORNECH - TEL. 85473 / 85307

Venüda cùn servisc al client

Frenademetz Jakob

COMBUSTIBILI - HEIZÖLE

PEDEROA - BADIA (BZ)

Tel. 0471/84133 - abit. 85251

J. Schönhuber

BORNECH - Tel. 0474/85425 - 85827

Patüc de porzelana y de spidl, massaries de ciasa
y de ciasadafüch, aredament por hotì

Al menü Strada de Cité 19

Al engross Via Verdi 8 (Rienzplatz)

BUTËGA DL PAPIR Y DI LIBRI

G. PUERARI

BORNECH — Via Bastioni nr. 2/E

Libri — Papir — chertes — giornai — roba d'uffizio; Comisciuns po laurs de timbri y tipografia; Filatelia cun servisc de novités; Tabach — stempli, marches y chertes da bollo

BOTEGA DAI CORUSC

V. DEMATTIA

39031 BORNECH, GRABEN 4 - Tel. 85595

Vigne sort por depenjadusc y artisc y Tapec'
Al vëgn ince dè conséis

CONFEZIUNS JOBSTREIBITZER TEXTIL

S U P E R M A R K E T

BORNECH — Strada Zentrala, 52

M A G A Z I N D I M Ö B L I

Telefon 85 4 18

Tescere d'ert

Alton & Schuen

PEDEROA

Cassa de Sparagn dla Provinzia da Balsan

fondada dl 1854

L'Istitut Monetar de Südtirol
con l' gran survisc de banca:
pur nos n'è degun problem monetar massa
pice y apëna un problem massa gran.

Al vëgn
dé cunsëi da meter
ia scioldi
dé n gran fit söi
scioldi metüs te
cassa
impresté scioldi sön
mosüra
impresté scioldi
ai paurs y pur d'atri
scopi
impresté scioldi
con hipoteca
impresté scioldi
por fabriché

Ara à
survisc por l' comerz
con i stati foresti
scechs pur iadi
chertes de scechs
por l'Europa
la organisaziun
de iadi
TOURDOLOMIT

Damanede purchel in próma
la Cassa de Sparagn,
can che ara va de Üsc scioldi.

L' tru dala filiala plü dainprò n'è nia lunch:
Os ciafeis la Cassa de Sparagn
41 iadi tl Südtirol

**CASSA DE SPARAGN
DLA PROVINZIA DA BALSAN**

Aministraziun y Direziun Generala a Balsan,
Strada dla Cassa de Sparagn 12/b
Agenzies a Balsan, Maran y Bornech
y **38** filiales
te dütes les perts dla provinzia